Sermaye Kültüründen

KOPUŞ

Aylık Kültür Dergisi

Doğru Somuttur

Kasım 1994 Yıl: 1 Sayı: 1 35.000 T.L. (KDV Dahil)

Kopuş

Aylık Kültür Dergisi

Kasım 1994 Yıl: 1 Sayı: 1

Yönetim yeri
Divanyolu Caddesi, Hocarüstem Sokak, Zafer Han, No: 7/5
Cağaloğlu-İstanbul
Telefon
(0212) 512 40 25

Sahibi ve Sorumlu Yazıişleri Müdürü
Sadık Albayrak

Kopuşu Başlatanlar

A. Necmettin Borteçin
Aylin Kılıç
B. Sadık Albayrak
Bülent Coşkun
H. Ali Şimşek
Koray Kılıç
Mehtap Eliuz
Müfit Gürgün
Özcan Yazıcı
Yavuz Yıldız
Yurdanur Albayrak

Dizgi
Epik Yayıncılık
Telefon: 512 40 25

Baskı
Kayhan Matbaası
Telefon: 544 50 73

İçindekiler

Tekellerin ortaçağından kopuş.....1
Kopuş sahneleri.....2
Yavuz Yıldız
Sessizliğin iktidarı.....6
B. Sadık Albayrak
Veba ile kolera arasında.....12
A. Necmettin Borteçin
Sistemin değerlerine direnin.....14
Müfit Gürgün
Çarpılı kopuş (Şiir).....16
Lerzan Caner
Brecht'in Galileo Galilei oyununu anlamak.....18
İdris Atmaca
"Şafak Şiirleri"nden (Şiir).....19
Kemal Özer
"Tanık Günler" üstüne söyleşi.....20
Koray Kılıç
Stalingrad'dan Petersburg'a (Şiir).....23
Cemile Çakır
Uçurumda (Öykü).....24
Özcan Yazıcı
Tarihi çarpıtmak ve Demirtaş Ceyhun.....26
Kapak
H. Ali Şimşek

"Brecht'in çalışma odasında, tavanı destekleyen bir kirişin üzerine yağlıboyayla 'Doğru Somuttur' kelimeleri yazılmış. Pencere eşiğinde başını sallayan ufak bir tahta eşek var. Brecht, eşeğin boynuna küçük bir yafta asıp üzerine de şunu yazmış: 'Bunu ben bile anlamak zorundayım' "

Walter Benjamin

Abone koşulları
Yıllık yurtiçi abone bedeli: 350.000 TL.
Almanya: 40 DM.
İngiltere: 30 Pound.
Abone olmak için, abone bedelinin, Osman Müfit Gürgün adına PTT'den 650 144 nolu posta çeki hesabına gönderilmesi yeterlidir.

Tekellerin ortaçağından kopuş

Ortaçağın, yaklaşık 12 yüzyıl sürdüğünü biliyoruz. Yakınçağ olarak adlandırılan tarih bölümü içinde, geldiğimiz bu çağa, pek çok ad veriliyor. İletişim çağı, bilgi çağı, atom çağı, uzay çağı... Bu çağın gerekleri olarak da bazı kavramlar sıralanıyor. Globalleşme, küreselleşme, modernleşme...

Bütün bu kavramlar, açıklamalar, nitelemeler, soyutlamalar insanı doğru bilgilendirmiyor. Başka bir deyişle, hepsinin sorgulanması, gösterdiği durumun, olgunun ardındaki hakikatlerin bilinmesi gerekiyor.

Kopuş dergisinin çıkış amaçlarından biri, bu sorgulama, bilgilenme sürecine müdahale etmek, katkıda bulunmak.

Ortaçağa dönelim. Ortaçağ kavramı, 15. yüzyıldan kalma bir kavram. İtalyan edebiyatçıları ve tarihçileri, kültürlerinin doğrudan doğruya ilkçağ kültüründen çıktığına inanıyordu. Bu nedenle, ilkçağ ile Rönesans arasındaki döneme, **"derin bir kültürel çöküş"** olarak, bir "ortaçağ" olarak bakıyordu. Tarih ilerledi. Burjuvazi, egemen sınıf oldu, kültürü egemen kültür oldu. Burjuvazi, kültürünün egemen olduğu dönemde, ortaçağı karanlık, insanın nesneleştiği, kilisenin insanı yokettiği dönem olarak tanımladı. Yanlış değil. Ama, bir gerçeği saptamak gerekiyor. Ortaçağ, ne sanıldığı kadar karanlık ne de övgüler düzülecek kadar canlıdır. Ortaçağdan Petras Abelardus, Ockhamlı William çıktı. Abelardus'un, Ockhamlı William'ın insana katkısı, ortaçağda da sürdü. Birikti.

Burjuva ihtilalinden hemen sonra, kapitalistleşme sürecinin baskınlaşmasıyla birlikte, meta ilişkileri bütün insan ilişkilerinde, toplumsal süreçlerde egemen ilişkiler halini aldı. Bu süreçte, kapitalizmin meta kültürü, gün geldi burjuva kültürünü de yuttu.

Peki sonra...

Yıllar geçti. Yirmi birinci yüzyıla girilirken görünüm, insanı dehşete düşürecek haldedir. Kapitalizm, insana özgürlük, mutluluk, eşitlik, kardeşlik getirmedi. Burjuvazi, feodalizmde, ortaçağda eleştirdiği, insana karşı bulduğu ve bu yüzden yıktığını iddia ettiği değerleri, ilişkileri, allayıp pullayıp insanın önüne sürdü. Tekelleşme süreciyle birlikte, yaşanan bu çağ, bu kez **tekellerin ortaçağı** haline geldi.

Eğer 1600'lü yılları başlangıç alırsak, dünyanın büyük bir bölümü, yaklaşık 400 yıldır kapitalist sistemlerin, meta kültürünün egemenliğinde yaşıyor. Dehşetli bir 400 yıl. Ama, ortaçağdan daha gerici, daha nesneleştirici, insanı bütün süreçlerine, değerlerine, emeğine yabancılaştırıcı biçimde.

Ortaçağ insanı edilgendir. Bu çağın insanı daha da edilgenleştirilmiştir. Ortaçağın kurumları baskıcıdır. Bu çağdaki kurumların baskısı, rızaya dayandırılır, çok daha etkilidir. Ortaçağın üretim ilişkileri sömürdüğünden pay vermez. Bu çağın sömürü mekanizması pay vericidir. Rızada büyük etkisi var... Örnekler çoğaltılabilir. Ama, bu çağın insanı nesne olduğunu çok daha zor kabullenecek, özne olma mücadelesine çok zor girecektir.

Kopuş dergisinin çıkış amaçlarından biri de **'tekellerin ortaçağı'**ndan çıkış sürecinin hızlanmasına katkıda bulunmaktır.

Bu çağda, İnsanların itiraz mekanizmaları dumura uğratıldı. Pek çok örnek verilebilir. Tarkan'ın şarkıcı, "bandıra bandıra ye beni"lerin şarkı olarak kabul edildiği bir toplumda yaşıyoruz. Basın yayın tekelleri, her alanda belirleyici hale geldi. Milyonlarca basan gazetelerin, "Çin'de kültür devrimi sırasında lokantalarda insan eti yendi" haberlerinin, "Sovyetler'de 44 bin insan atom bombası denemesinde katledildi" haberlerlerinin itirazı yoktur. Nazım Hikmet'in şiirlerindeki 'kızıl bayrak', 'yoldaş' sözcükleri, bu tekellerce kazınarak yayımlanıyor. Buna da itiraz yoktur. İnsanların, dar mekanlara sıkıştırılarak capitollerde, gallerialarda nesneleştirilmelerine itirazlar yok edilmiştir. En bayağı Hollywood filmleri "aydınlık" yazarlarca bile övülür. Reklam filmlerinde, " tüketimin en kutsal ödev" olduğu bilincinin oluşturulmasına itiraz yoktur. Orhan Pamuk'tan başlayarak Ahmet Kaya'ya kadar bütün meta kültürü yayıcıları sistemin eleştirmenlerince övülür ve sonuç çok açıktır. Duygu Asena'nın kitapları, dardanel ton balıklarıyla, aynı tezgahta, hipermarketlerde satılır. Ekonomik krizlerin nedeni hep kapitalizmin dışındadır. Sömürü, "kötü niyetli" patronların tezgahıdır.

İnsan, sistemin verili değeri, verili bilgisi neyse ona göre düşünülür hale getirilmiştir.

Bir kez daha geçmişe dönelim.

Gassendi, 17. yüzyılda yaşadı. Bugün, Gassendi'yi öğrenmek isterseniz, türkçede, ancak dokuz bilemediniz on küsur safya kaynak bulabilirsiniz. Gassendi, 12 yüzyıl süren ortaçağ idealizminden sonra tek bir şey yaptı. İlkçağ maddecilerini yeniden günyüzüne çıkarıp maddeci değerleri savundu. Fredrich Albert Lange, Gassendi için şunları yazıyor... **"Her şeyden önce Gassendi'nin İlkçağ'ın en yetkin materyalist sistemini yeniden ortaya çıkardığını ve ona XVII. yüzyılın düşüncelerine uygun bir biçim verdiğini söyleyeceğiz. (...) Gassendi, ne salt bir raslantıyla ne de sırf Aristoteles'e karşı çıkmak için Epiküros'un felsefesi ve kişiliğiyle uğraşmıştır. O, fizikçi ve deneyci olarak doğayı incelemekteydi."**

Biz burdan şunu anlıyoruz. Ortaçağdan çıkışta, maddeci felsefenin geliştirilmesi belirleyici oldu.

Kopuş dergisinin amaçlarından biri de binlerce yıldır süren idealist felsefeyle maddeci felsefe arasındaki mücadelede, maddeci felsefeye yeni katkılar sağlamaktır.

Bu yolda çaba harcayan, mücadele eden ilk değiliz, son olmayacağız. Bunu biliyoruz. Herkesin içi rahat olsun. Mücadelemiz,kapitalizmle, onun meta kültürüyledir. Bu kültüre karşı sosyalist kültürün inşasına katkıda bulunmaktır.

Son söz. Patronumuz, patronun rüşvetine bağlanacak yöneticimiz yok. Varolduğumuz sürece bu dergi çıkacaktır. Yokolduğumuz an, yeni insanların bu çabayı kaldığımız yerden sürdüreceğine inancımız tamdır. Bunu biliyoruz.

Kopuş emekçileri

'Ermiş' aydınlar

Büyük bir kırım yaşanıyor. Tekellerin ortaçağı... diyoruz. Anlaşılması kolay. Kapitalist sistemin çözümler üretmekte zorlandığı bir süreçte, eşitlikçi bir toplum kurmak için girişilen ilk deneme de başarısızlıkla sonuçlanıyor. Kapitalizm kendi başarısızlığını, bir başka başarısızlıkla aşmaya çalışıyor. Kapitalizmin çözümsüzlüğünde bunalmış insan içinse, eşitlikçi toplum düşü, heyecanların en büyüğüdür. Umuttur. Kapitalizm içinse yıkıcı oluyor. Düşü, öldürmek gerekiyor. Denediler ama olmadı... deniliyor. Tarih, kapitalizmle son bulmuştur. Bu, kapitalizmin tükenişinin tesbitini daha da kolaylaştırıyor. Kenelere benzetilebilir. Keneler, ancak başka canlı organizmalarda yaşıyabiliyor. Bünyesinde yaşadığı organizmanın kanıyla besleniyor. Keneler aslında tükenmişliği yaşıyor... başka organizmaları tüketerek yaşıyor. Kapitalizm, insanı... onun güzel düşünü tüketerek kendini tüketiyor.

Kopuş Sahneleri

Varlık, bilinci belirliyor. Tükenen kapitalizmin, aydını da tükeniyor. Tükenen kapitalizmin sözcülüğünü yapanlar, "Çözülmeler"in filmini çekiyor. Enis Batur, "geri çekilmeyi tek doğru çözüm yolu" gösteriyor. Atilla Dorsay... tükenen aydınlara, "ömürlerini tazelemek" için Bodrum'u salık veriyor. Tükenen kapitalizmin tükenen aydınları, herkesi tükenmeye davet ediyor. Tükenen aydın, aydın niteliğini yitiriyor. Ölüyor.

Enis Batur, Milliyet gazetesinin 16 Ağustos1994 tarihli sayısında Nuri Pakdil'i anlatıyor. "1970'li yılların en özgün yazı adamlarından biriydi: Kurcalayıcı bakışı, soyadına uygun dili, ince ince yontulmuş üslubu, dünyayı göğüsleyişindeki acılı ama umutlu yoğunluğuyla özel bir yazar."

Bu özel yazar, daha sonra susuyor. "Yeniden söz almaya hazırlanıyor olabilir mi?" Enis Batur'un aklına birdenbire Pakdil geldiğinde bu soruyu sormak gerekiyor. Çünkü Batur çok üzülüyor... Pakdil'in yazılarını çok özlüyor. "(...) gene de, kirlenen, gitgide kirlenen bir ortamın dışında durarak parlaklığını koruma çabası verdiği inancı doğuyor bende. Nuri Pakdil'i, kültürel bağlamda erezyonun hızlandığı bir dönemde geri çekilmeyi tek doğru çözüm yolu saymış seyrek ermişlerden biri olarak değerlendiriyorum." Belli ki Batur, Pakdil'i "ince ince yontulmuş" üslubuyla yeniden okuma fırsatı bulsa sevinemeyecek bile. Üzülecek. Bir "ermiş" i yitirecek çünkü.

Olağandır. Geri çekilmeyi estetize etmek, Batur'un görevi. Üstelik doğru da yazıyor. Kirlenen bir ortamda mücadele ederek parlayamazsınız. Kirliliğin yazıcıları, sizi karalar. Peki ama, geri çekilme nasıl olacak... nereye gidilecek. Atilla Dorsay, Milliyet gazetesinin 12 Ağustos 1994 tarihli sayısında yazıyor. "Ben Bodrum'u oldukça geç keşfettim. Çalışma tempom erken bir keşfe uygun değildi. Keşfedildiğinde ise, herkesin gittiği moda ve gözde yerlere olan alerjim, beni Bodrum'dan uzaklaştırdı. Ancak bir devre mülk olgusu sayesinde 2 yıldır tatilimin bir bölümünü orda geçiriyorum.Ve bundan mutluyum." Dorsay, berbat türkçesiyle mutluluğunu anlatıyor... alerjisi geçince mutlu oluyor.

Mutluluk ya da mutsuzluk, insanların toplumsal ilişkilerinden çıkıyor. Kapitalist sistemde ezilen ve mutsuz bir sınıf var. Mutluluğu yaratmak, bu sınıfların tarihsel görevi oluyor. Bu, mutsuzluğa karşı yapılan bir savaştır. Aydın, bu savaşta taraftır.

Dorsay da bu savaşta taraf... Mutsuzluğu üreten ilişkilerin... bu ilişkileri üreten kapitalist sistemin sözcülüğünü yapıyor. Aydın niteliğini yitirmekte... karartmaktadır. Ölüdür. Bu yüzden yenilenmiş gözükmeye ihtiyacı var. "Bodrum'da gençleşiyoruz ve bir tatil boyu, özgür ve kışkırtıcı bir ortamda ömür tazeliyoruz" diyor.

Ağacı, denizi, bütün doğasıyla, insanı tüketen ilişkileriyle, yağmalanmış bu 'tatil merkezleri', artık ölülerin mezarıdır... reddetmek gerekiyor.Ölüler, her yaz Bodrum'da toplanıyor. Metalaşan yeşille maviye sırtüstü uzanıp kadeh tokuşturuyor. Metalaşan her şey ölüleri "kışkırtıyor"... kendilerini canlı sanıyorlar.

Tükenişe... kırıma karşı mücadeleyi inkar etmek, gelecek güzeli inkar etmekle aynı anlama geliyor.

Geleceği istemeyen aydın, geri çekiliyor... tüketerek tükendiği 'kışkırtıcı tatil beldelerinde' ölüyor...

Devrimci pratikse, yeni aydını doğuruyor.✎

Brecht'in katli

Burjuvazi, toplumcu sanatçıya hiçbir zaman tahammül edemedi. Bütün toplumcu sanatçılar 'günü geldiğinde' burjuvazinin küfüründen payını aldı. Nazım'a, son dönemlerde, övülür gibi yapılarak küfür yağdırılıyor.

Evcilleştirilmeye... ideolojisine yabancılaştırılmaya çalışılıyor.

Mücadele kaçkınları... tekellerin ortaçağının ağır yükünü taşıyamayan mücadele kaçkınları, sistemin değerlerinin gösterdiği doğrultuda mücadele arkadaşlarına küfür ediyor... Marx, Engels, Lenin için bir zamanlar methiyeler düzen yığınla yazar, şimdi medyanın eteği altında... Bir dönemin epik tiyatrocuları... Brecht şakşakçıları, bugün Nazım'a yapılmaya çalışılanın aynını Brecht'e yapmaya çalışanlara karşı sessiz kalıyor.

Sessiz kalma da bir anlamda onaylamadır.

Ahmet Cemal, Cumhuriyet gazetesinde zaman zaman Brecht'e ilişkin yazılar yazıyor. Ahmet Cemal'in yazdıklarından Brecht'i anlamak mümkün değildir.

Cemal, Brecht'in yıllarca önce söylediklerini, sanki bugün anlaşılmışçasına... Brecht'in eksikliğiymişçesine.. yazmayı marifet sanıyor. Burjuvazinin son derece akılcı hare-

ket ettiğini kabul etmek gerekiyor. Bundan on... onbeş yıl önce, Cumhuriyet gazetesinin Brecht'e küfür etmesi hiçbir şekilde mümkün olamazdı. Bunun neden kaynaklandığını tartışmıyorum. Ancak, bunun Cumhuriyet gazetesinin o yıllarda sosyalist olmasından kaynaklanmadığını, bunun nedeninin, o dönemin toplumcu sanat dönemi... tiyatroda Brecht şakşakçılığının rantının olduğu dönem olmasından kaynaklandığını biliyorum.

Şimdi o yıllar geçti.Dönem, meta kültürü değerlerinin geçerli olduğu dönemdir. Cumhuriyet gazetesi de yüzünü, meta kültürünün nimetlerine çevirmiştir.

26 Temmuz 1994 tarihli Cumhuriyet gazetesinde çıkan haberin üst başlığı aynen şöyle... "John Fuegi, Brecht'in yaşamına giren kadınların yaratıcılıklarını nasıl kullandığını açıklıyor".

"John Fuegi, 'The Life and Lies of Bertold Brecht-Bertold Brecht'in Yaşamı ve Yalanları' adlı kitabında, yüzyılın en etkili oyun yazarlarından biri olarak nitelenen Brecht'in yaşamına giren kadınların yapıtlarını nasıl kendi yapıtlarıymış gibi yayımladığını anlatıyor. Fuegi, Brecht'in çapkınlığını, zalimliğini, sürekli başkalarını idare etme eğilimini ve ahlaki yönden ne denli zayıf olduğunu bütün ayrıntılarıyla gözler önüne seriyor." Haber aynen böyle başlıyor. Aslında bu kadarı bile haberi yapanın... bu haberin haber değeri taşıdığına karar verenin... bu yazıya tepki göstermeyenlerin nasıl bir üçgen kurduğunu açıklamaya yetiyor.

Ahlaki yapısının son derece yüksek olduğu her satırından belli olan haber yazıcısı, bir kitabın yazdıklarına bakarak Brecht'e ilişkin öyle bir bilgileniyor ki bundan sonra, kitapta yazanların doğruluğunu dikte eden bir üslupla haber yazmayı sürdürüyor.

Kitap, Brecht'in "ahlaki yönden ne kadar zayıf olduğunu"... "yaşamına giren kadınların yapıtlarını nasıl kendi yapıtlarıymış gibi yayımladığını"... "çapkınlığını"... "zalimliğini" gözler önüne "seriyor"muş. Haber yazıcısının, tiyatro... kültür... kültürel süreçlerdeki kollektif çalışma... Brecht'in çalışma yöntemi konusunda hiçbir şey bilmediği... bildiği tek şeyin, kapitalizmin meta kültürü yazıcılarının yazdığı her satıra, mal bulmuş mağribi gibi sarıldığı belli oluyor. Haber yazıcısının, önce, Brecht'in yalnız oyun yazarlığıyla değil, tiyatro kuramcılığı ve yönetmenlik nitelikleriyle tiyatroda çığır açtığını bilmesi gerekirdi. Eğer bu konuda bilgisi yoksa, Ahmet Cemal beye sorsaydı... o bile böyle olduğunu söylerdi.

İkinci olarak, bu yazdıklarının daha önce en az üç beş kere yazıldığını bilir... bu yüzden bu konuda edeceği bir çift söz ya da yeni bir küfür varsa onu yazardı. Çünkü bu konuda eli kalem tutabilen bütün meta kültürü ideologları bu 'imzasız haberci'nin yazdıklarını yazdılar. Her yazılandan sonra Brecht'in ne kadar önemli işler yaptığı da ortaya çıktı.

Meğer Brecht kimmiş...

Brecht, aslında bir milyonermiş.

John Fuegi, Brecht'in yaşamına giren kadınların yaratıcılıklarını nasıl kullandığını açıklıyor

'Gerçek Brecht' yapıtları hangisi?

John Fuegi, 'Bertold Brecht'in Yaşamı ve Yalanları' adlı kitabında, yazarın yaşamına giren kadınların yapıtlarını nasıl kendi yapıtlarıymış gibi yayımladığını anlatıyor. Brecht(altta), eski metresi ve sekreteri Elizabeth Hauptmann(yanda)

Hauptmann'ın itirafı

Oyun yazarı değil, şairim

Bunu, büyük yazar Fuegi yazıyor... yüksek ahlaklı haber yazıcısı da haberi yapıyor... aynen şöyle "Yazarın banka hesaplarını ve kontratlarını gördüğünde onun bir milyoner olduğunu keşfeder. Kendini yoksul gösteren giysilerini, o Brechtvari perişan görünümü yaratmak için çok para harcayarak diktirmektedir. Fuegi her zaman işçilerin yanında olduğunu açıklayan yazarın, birlikte çalıştığı insanları böylesine kandırması, onlara yalan söylemesi, düzenli olarak yapıtlarını ve paralarını çalması karşısında dehşete düşer."

Gerçekten de dehşete düşmemek elde değil. Brecht'in amerikan vatandaşı oğluyla birlikte tezgahlanan bir oyun, bütün hayatını insanların değişip dönüşerek insanca bir dünya kuracağı kültür ve birikim için sanat yapan Brecht'i hırsız... sahtekar... namussuz bir burjuva sanatçısı gibi gösterilmesi karşısında... dehşete düşmemek mümkün değil.

Kopuş Sahneleri

Ahlaki yapısı yüksek haber yazıcısı bilmiyor. Bilmek istemiyor. Brecht'in oyunlarını çalışma arkadaşlarıyla birlikte yazdığını... dramaturji çalışmalarını... diyalogları tartışa eleştire ortaklaşa oluşturduğunu bilmiyor. Sahneleme aşamasında bile oyuncuların düşüncesini aldığını bilmiyor. Bunu, tiyatroyu... Brecht'i bilen herkes biliyor ama, haberci ile Fuegi hiç bilmiyor. Bilmemek işine geliyor çünkü. Bilirse sövemeyeceği açıktır. Çaldı... çırptı masallarına çocukların bile inanmayacağını biliyor.

Sövgülerin asıl nedeni

Şimdi kimin söylediğini hatırlayamadığım bir söz var. Şöyle... "düşman, zaferi kazandığında zulmünden ölüler bile kurtulamayacak"... tam olarak böyle değilse de

düşmanın zaferinin sonucunda, ölülere bile zulmedeceğini anlatan bir söz.

Kapitalizmin bugünkü zaferi her ne kadar geçici... tarihi bir kategori de olsa inkar edilemiyor. İnkar edilemediği açıktır. Bu 'zafer' sarhoşluğuyla kapitalizmin meta kültürü ideologları, bütün sosyalist değerlere olanca gücüyle abanıyor... küfrediyor... saptırıyor. Amaç, bütün birikimi gözden düşürmek, kitlelerin gözünde küçük düşürerek yoketmektir. Brecht de bundan payını alıyor. Ama nerde... kendini 'sol' olarak tanımlayan bir gazetede. Brecht'i anladığını söyleyenlerin yazdığı bir gazetede.

Hiç kuşku yok... Brecht, eğer burjuva tiyatrosu içinde kalsaydı bugün heykeli dikilirdi. Ancak budur Brecht'in ödülü. Hakkı da budur. Meta kültürü içinde alınabilecek en büyük ödül küfürdür. Eğer küfür edilmezse korkmak gerekir.

'Metres' kimin kavramı

Haber yazıcısının bir konuda hakkını teslim etmek gerekiyor. Gerçekten de ahlaki yapısının çok yüksek olduğu tartışılamaz.

Ahlaki yapısı yüksek yazıcı şöyle yazıyor... "Fuegi, 1966 yılında yazarın eski metresi ve sekreteri olan Hauptmann'ı Doğu Berlin'deki evinde ziyarat eder."

Hauptmann ile Brecht'in fotoğrafı yanında bir spot... "Brecht (altta) eski metresi ve sekreteri Hauptmann (yanda)"...

Yalnızca soruyoruz... 'metres' hangi ahlakın, hangi doğrusunu mutlaklaştırmak için kullanılan bir kavramdır. Metres kime denir...

Yüksek ahlaki yapılı haber yazıcısı... sayfa sorumlusu... vesairenin, bu konudaki yüksek ahlaklı cevaplarını çok merak ediyoruz. Örneğin, en azından her sanatçı için yapılan haberde, varsa, 'metreslerinin'de belirtilmesini bekliyoruz.

Medyanın soğuk savaşı

Soğuk savaş yıllarında sosyalistler için yapılan... çok moda olan suçlama 'tektip'likti. Onlara göre, sosyalist sistemlerde herşey tektipti. İnsanlar... haber merkezleri... düşünceler... Akla gelen her şey tektip. Kültürel yapılanmasını insandan yana oluşturma aşamasındaki sistemlerde ortaya çıkan aksaklıkların nasıl çözüleceğine ilişkin hiçbir sorunu olmayan kapitalist kültürün bütün iletişim kanalları... sanatçıları... politikacıları bu teraneyi tekrarlayıp durdu.

Dünyanın bir bölümünde yaşanan reel sosyalizmin çözülüşünden sonra, herkes ağız birliği etmişçesine soğuk savaşın da sona erdiğini söyledi.

Oysa bu bir yanılsama. Öyle olduğu da medyanın her tavrından belli oluyor. Soğuk savaş, devletler politikası olarak eskimiş görünse de egemen dünyanın resmi ideolojisini yayan iletişim kanallarının... medyanın soğuk savaşı bütün gücüyle sürdürdüğü bir gerçek.

CNN... amerikan haber ajansları... bu haber tekellerinin bütün haberlerini mutlak doğru kabul eden bütün medya, soğuk savaşı, sosyalist dünya görüşünün bütün geçmişine... birikimine karşı bütün gücüyle sürdürüyor.

Bu, belki yadırganacak bir durum değil. Ama, öylesine akla sığmayacak yalanlarla karalama propagandaları yapılıyor ki bu haber tekellerinin insana... insan aklına hakaret etmediğini düşünmek mümkün değil. Yapılan haberlerdeki küfür düzeyinin yükseltilişi, bunları okuyan insanları aptal yerine koyma pahasına gerçekleşiyor.

Medyanın akla hakareti

Sabah gazetesinin, 11 Eylül 1994 tarihli sayısında şöyle bir haber çıktı... "Asrın katliamı... Eski Sovyet yönetiminin nükleer deneme yaptığı bir bölgeye gönderdiği 44 bin askerin öldüğü 40 yıl sonra açıklandı. Korkunç ifşaat dün Rus Savunma Bakanı Pavel Graçev tarafından dünya basınına yapıldı. Graçev'in 'Barbarca, canavarca' diye nitelediği katliam 14 Eylül 1954 tarihinde meydana geldi. Kruşçev döneminde Kazakistan'ın kuzeyindeki Totsk kenti yakınlarında bir nükleer deneme yapıldı. Patlamadan hemen sonra 44 bin kişiden oluşan bir Sovyet ordusu 'Bu şartlarda savaş yapılabilir mi?' sorusuna cevap bulunabilmesi için bölgeye sürüldü. Yeni Rus yönetimi katliamın olduğu kentte bir utanç anıtı yaptırarak dün Rus halkından ve dünya kamuoyundan özür diledi."

Kopuş Sahneleri

Hiçbir sorunun sorulmadığı... hiçbir şeyin sorgulanmadığı yerde, bir gazete elli milyon insana böyle hakaret edebilir. Edebiliyor. Bu haberin her satırı için onlarca soru sorulabilir... biz, birkaçını soruyoruz.

Önce böyle bir nükleer deneme

40 yıllık utancın anıtı!- 1954'den bu yana Sovyetler Birliği'nin karanlık arşivlerine atılmış tozlu dosyalar arasında saklanan **"yüzyılın katliamı"**, aradan geçen onca yıla karşın insanın kanını donduruyor. 44 bin asker ve binlerce Rus'un acılar içinde ölmesine yol açan korkunç deneyin anısına yeni Rus yönetimi, Totsk'ta bu utanç anıtını dikti.

Yüzyılın katliamı!

Eski Sovyetler Birliği'nde, 1954 yılında yapılan bir nükleer halk da birkaç gün sonra evlerine, çiftliklerine döndüler, radyasyonlu ürünlerserden ölmeye başladı. Ben hayatta kalmayı başardım, ancak şimdi ben

yapıldığını varsayarak şu soruların sorgulanması sonucu, 'yeni rus yönetiminin' bu müthiş açıklamasının ne kadar doğru olabileceği konusunda karar vermek gerekiyor.

Bir. Koskca Sibirya bölgesi dururken neden bir kentin burnunun dibi seçilsin. İki. İkinci dünya savaşında demokrasi...' insan hakları yalvacı amerikanın bunu bir deneme olarak değil, bir halka soykırım olarak uyguladığında ortaya çıkan sonuçları bilindiği halde Sovyetler neden bunu bir kez daha denesin. Üç. Bu denemenin, laboratuvar koşulları olduğu biliniyor bu yol neden seçilmemiş. Dört. Bunlar gözardı edilmiş diyelim, neden kırk... dört yüz... hadi 4 bin değil de tam 44 bin kişi gönderilsin. Beş. Bütün yeni yöneticilerin, eski Sovyet yöneticisi olduğu biliniyor. Neden bu beyler o zaman buna karşı çıkmamış. Altı. Bugün, Nagazaki ve Hiroşima'da ot bitmezken nasıl oluyor da anıt dikilen deneme bölgesinde ağaçlar var ve 'haber' fotoğrafında da görüldüğü üzere yemyeşil otlarla kaplı olabiliyor.

Kopuş Sahneleri

Sorular daha da çoğalabilir ama bu kadarı, niyeti... propagandanın utanmazlığını yeterince açıklamıyor mu... Sabah gazetesi de dahil olmak üzere bütün haber tekellerinin ve kapitalist ideolojinin insanları nasıl aptal yerine koyduğunu açıkça ortaya koyuyor.

Bu kültürden kopmaksızın insanın hakarete uğramakdan kurtulamayacağı açıktır.✎

Zonguldak'ın geleceği

Zonguldak Fotoğraf Grubu, "Zonguldak Manzaraları" adıyla bir duyuru yaptı. Duyuruda, **"Tartışmalar ve açıklamalar süredursun, Zonguldak'ta ocaklar göz göre göre kapatılıyor.**

İletişim araçlarındaki yazılı ve sözlü açıklamalar ocakların kapatılmasının veya özelleştirilmesinin şimdilik tartışıldığı yanılgısını verirken son üç yılda üç ocak kapatıldı. 1993'de Dilaver Ocağı, 1994'de Çaydamar Ocağı kapatıldı. Fotoğrafta görülen ve 'Nefeslik' olarak isimlendirilen baca ağzı nitelikli kömürü olduğu belirtilen Kireçlik Ocağı'na ait. Şimdi 'Nefeslik' girişi çevrede toplanan fındık için koruma amaçlı kullanılıyor. Fotoğraf, Zonguldak'ın geleceği için bir özet sanki." deniyor.

Ocakların kapatılması, Zonguldak halkının, maden işçilerinin sesinin 'haber değeri taşımaması' medyanın güdümlü davranışlarına bir örnek. Medya, devletten aldığı, kredi adı altındaki rüşvetin karşılığını Zonguldaklıların yaşadıklarını giz leyerek ödüyor...

Medyanın soğuk savaşı sürüyor.✎

Fotoğraf:
Zonguldak Fotoğraf Gurubu

Bilim Kongresi

Araştırma Görevlileri Derneği, 20-21 Nisan 1995 tarihinde "Bilim, Bilim Politikası ve Üniversiteler Kongresi" düzenliyor.

Billdirili ya da bildirisiz, katılmak isteyen herkese açık olan kongre "Bilim felsefesi, bilim tarihi, bilimin yöntemi, bilim ve dil, bilim ve ideoloji, bilim toplum ilişkisi, bilim iktidar ilişkisi, bilim ve sanat, bilim ve teknoloji, bilim ve üniversite, bilim ve araştırma konuları, bilim politikaları ve Türkiye, bilim insanlarının örgütlenmesi" konularını kapsıyor.

Araştırma Görevlileri Derneği'nin duyurusunda, "Yıllardır bilinçlice geri bırakılan bilim'in ve üniversite'nin Türkiye'nin gündeminde hakkettiği yeri almasını; sağlıklı bilim politikalarının oluşturulabilmesi için bilim çevrelerinde ve kamuoyunda güçlü bir istek oluşmasını sağlamak" amacıyla kongrenin düzenlendiği anlatılıyor ve genç araştırmacılarla ve öğrencilerin de bu konuda duyarlı kılınmasının gerekliliği vurgulanıyor. Kongreye bildiriyle katılmak isteyenlerin, 14 Kasım 1994 tarihine kadar, en az 200 en fazla 400 sözcük içeren bildiri özetleriyle birlikte **Araştırma Görevlileri Derneği**'ne başvurmaları gerekiyor.

Telefon: (0212) 250 50 34✎

Sessizliğin iktidarı

Yavuz Yıldız

"Sapere Auede!" (Bilmeye Cür'et Et!). Kant'ın Aydınlanma düşüncesini tanımlayan bu cümlesi, insanın aklını kullanması zorunluluğunun altını çizmektedir. Ancak yalnızca "bilmek" yetmez. Bilene ilişkin benimsenecek tutum ve davranış önemlidir ve bilinen ile anlam atfedilen şeyler, toplumsal alanda özerk bir konumda değildirler. Bilmek, hükmetmek için kaçınılmaz olduğundan, bilmenin sınırları iktidar ilişkileri ile belirlenir diyebiliriz. Toplumsal pratik içinde yer alan özneler, ellerindekini denetlemeye ve onu yönlendirmeye çalışırlar. Fakat bu çaba güç ve iktidar ilişkilerinden kopuk değildir ve bu iki olgu, insan ilişkilerinde her zaman mevcuttur. Bu boyutuyla iktidarı, kavramlardan yola çıkarak değil de, etkilediği öğeleri belirleyen, uyarlayan ve yönlendiren ilişkilerden yola çıkarak incelemek gerekiyor. "İktidar ilişkileri, bilme bakımından yalnızca kolaylaştırıcı ya da engelliyici rol oynamazlar; bilmeyi, destekleme ya da uyarlamayla, yanlışa sürükleme ya da sınırlamayla yetinmezler; iktidar ve bilme, yalnızca çıkarların ya da ideolojilerin etkisiyle birbirine bağlanmış değildir.

Asıl sorun, yalnızca, iktidarın bilmeyi nasıl kendisine boyun eğdirdiği ve kendi amaçları için kullandığı, ya da onu avucuna aldığı ve ona içerikler ve ideolojik sınırlamalar kabul ettirdiği değildir. Hiçbir bilme, varlığı ve işlevi bakımından öteki iktidar biçimlerine bağlı olan bir iletişim, saptama, toplayıp biriktirme ve yer değiştirme sistemi olmadan oluşamaz ve bu sistemin kendisi de bir iktidar biçimidir. Buna karşılık, hiçbir iktidar, bilme üretimi, edimi, dağıtımı ya da elde tutulması olmaksızın etki gösteremez. Bu düzeyde, bir yanda bilgi öte yanda toplum ya da bir yanda biçim öte yanda devlet yoktur, ama 'iktidar-bilme'nin temel formları vardır".(1) Kitlenin bilme ve anlam karşısındaki tavrı, bir "iktidar-bilme" formu olarak "sessizliğin iktidarı" şeklinde ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu sessizlik her şeye hakim olmakta, yönlendirmekte ve denetlemektedir. Söyleyecek hiçbir şeyi olmayanların, konuşamayanların ve bunlara karşı hiçbir şekilde tepki göstermeyenlerin oluşturduğu bir kitlesellik sözkonusudur. Bu kitlesillikte politikacısından aydınına, işçisinden köylüsüne, kadınından erkeğine hepsinin dahil olduğu sessiz bir birlik vardır. Sessizliğin iktidarını, yabancılaşma, ideolojik yönlendirme, iktidarın güdümlemesi gibi tek nedene bağlı çözümlemeler açıklayamamaktadır. Gerçekten siyasal iktidarın kitleleri uyuttuğundan ya da güdümlediğinden sözedebilir miyiz? Böyle bir soru siyasal iktidarı tinleştirirken, toplumsal gerçeklikten de koparmaktadır. Çünkü siyasal iktidar da toplumu baskı altında tutmaya çalışan etmenlerden etkilenmektedir. Bugün siyasal iktidarların, apolitize ve güncel istemlerle sınırlı popülist politikaların peşinden koştuklarına tanık oluyoruz. Bu anlamda belirleyici olan iktidarlar değil, sessizliğin hakim olduğu kitleselliktir. İktidarı en büyük sorumlu ilan etmek sorunu çözmüyor. Çoğu zaman iktidarın da kendi sorumluluklarından bu şekilde kaçtığına tanık olmak mümkün. Aslında sorun daha karmaşık bir yapı arzetmektedir. Farzedelim ki siyasal iktidarın kitleleri etkisizleştirebilme gücü var, o zaman böyle bir gücü olan iktidar nasıl oluyor da içine düştüğü krizden çıkamıyor. Aslında toplumsal duyarsızlığı, vurdumduymazlığı iktidarın etkisizleştirmesi gibi, bir tek nedene bağlamak yerine, onu bulunduğu olumsuz durum içinde çözümlemek gerekiyor.

Nasıl oluyor da hem birey, hem de kitlesel düzeyde tepkisiz, duyarsız, vurdumduymaz davranışlar benimsenebiliyor. Katliamlar alkışlanabiliyor, Baudrillard'ın ifade ettiği gibi- bir futbol maçı bilerek ve istenerek, politik ve insancıl duruma yeğlenebiliyor? Kitleler mi suçlu, yoksa sistem mi? Yoksa her ikisi mi? Ya da çoğunlukla ileri sürüldüğü gibi iktidarlar mı? Ya da Aziz Nesin'in dile getirdiği şekliyle, insanların büyük çoğunluğu aptal mı?

Bu sorulara verilecek yanıtlar tek bir nedene bağlı olamayacağı gibi karmaşıktır da. Kitlelerin sessizliğini ve koşulsuz rıza göstermesini çözümlemek için öncelikle söylemin ve ideolojinin, burjuva iktidarının karmaşık kurum ve yapılarının kapsamlı bir şekilde incelenmesi gerekiyor.

Günlük yaşantımızda karşılaştığımız olaylar, bir anlamda yaşadığımız toplumun değerlerinden, tutum ve davranışlarından izler yansıtmaktadır. Herkes doğruyu(!) bilir ama uygulamaz. Çünkü doğru diye ileri sürdüğümüz her şey olaylar karşısındaki konumumuzun etkisindedir. Olaylar karşısındaki bağımlılığımız ya da bağımsızlığımız olaylar karşısındaki düşüncemizi belirler. Bir konuyu tartışıyorsunuz, tartışmacıların hepsi gerçekliği dile getiriyor, sorun yok; ancak birey "kendi" ile başbaşa kalınca gerçeklik yerini başka şeylere bırakıyor. Kişinin kendisiyle meşgul olması, sınırlılığı beraberinde getiriyor. Foucault'un söylediği gibi "burada kişinin kendi üzerinde egemen olması, kendini tam anlamıyla avucunun içine almasıdır"(2) sözkonusu olan. "Kendini bil" buyruğu, bir amaca bağlı olarak bi-

reylere kimlik belirlemeleri, koruyup sürdürmeleri ya da dönüşüme uğratmaları için önerilirken, aslında bu durum, bireyin kendi üzerinde kurduğu egemenliğin sonucunda gerçekleşir. Yani bireyin içten kuşatılmışlığıdır sözkonusu olan. Bireyin "kendi" ile ilgili oluşturduğu kimliğin temel taşları ise, çoğu zaman hukuksul-siyasal modele göre belirlenir. Bu anlamda bireyin, toplumsal formasyonun öznesi olduğundan sözetmek de oldukça güçtür.

Daha iyi bir toplumun üretilmesini engelleyen şey ideoloji ve güç ilişkileri iken dil de bunların aracıdır. Çünkü bunlar dilde ifade edilmekte ve tanımlanmaktadır. Günlük yaşamda güç ilişkileri önem taşımaktadır ve ilişkiler bireyin sistemle uyuşmasını azamileştirmektedir. Güce tapınma diyebileceğimiz bu durum, güçlüyle bir likte olma arzusunun dışavurumudur bir anlamda. Toplumsal pratik içinde yeralan özneler ellerindekini denetlemeye ve yönlendirmeye çalışırlar. Ancak bireyler davranışlarıyla istedikleri sonuçları elde edemeyecekleri durumlarla karşılaştıklarında, eğer örgütlü bir yapıya sahip değillerse, daha edilgin bir davranış benimseyebilmektedirler. Güçlü ile birlikte olma, ya da ona entegre olma. Bu, beraberinde mücadeleden daha çok, kolaycılığın kapısını açmaktadır.

Daha iyi bir toplumun üretilmesini engelleyen şey ideoloji ve güç ilişkileri iken dil de bunların aracıdır. Çünkü bunlar dilde ifade edilmekte ve tanımlanmaktadır. Günlük yaşamda güç ilişkileri önem taşımaktadır ve ilişkiler bireyin sistemle uyuşmasını azamileştirmektedir. Güce tapınma diyebileceğimiz bu durum, güçlüyle bir likte olma arzusunun dışavurumudur bir anlamda.

Bireyin topluma, sisteme inancını yitirmesi, anlam arayışı, neye inanacağına karar verememesi de tepkisizliğe yol açan etkenlerden biridir. Birey siyasal sistemin işleyişini anlayamaz ve siyasetçilerin davranışlarını kavrayamaz ise, toplumsal ve siyasal alanda anlam aramaz. Siyasete, düzensiz, rastlantısal ve denetlenemez olaylar zinciri olarak bakar. Kitlelerin tüm sorulara aynı yanıtı vermelerinin, hiçbir şeye katılmamalarının ve tepkisizliklerinin nedenlerinden biri budur. İnanırlık temeli üzerine kurulu olan politikanın, özelliğini gitgide yitirmesi, bireyin toplumsal koşulların daha iyi olacağına ilişkin umutlarını da ortadan kaldırmaktadır. Birey bu durumda tepkiselliğini daha çok kendi çevresinde edilgin bir durumla dile getirmekte ve bu durum kitlesel düzeye de aynı şekilde yansımaktadır.

Eleştirel düşünce değerlendirir, seçer, ayrımlar üretir. Kitleler bu tip bir düşünceye sahip olabilir mi? Eğer Baudrillard gibi düşünürsek, kitlelerin hiçbir seçim yapmadıklarını, hiçbir ayrım üretmediklerini ileri sürmek mümkün.(3) Kitlelerin "anlam"a önem vermediklerini, medyadan anlamdan çok gösteri istediklerini ileri süren Baudrillard devamla "kitleler, politikaya ve toplumsala ait iyi bir iletici olmadıkları gibi, daha genelde iyi bir anlam ileticisi de değildirler... kitlelere yapılan çağrı her zaman yanıtsız kalmıştır... onlar tepkisizliktir, tepkisizliğin nötr gücüdür... onların gücü günceldir"(4) demektedir. Baudrillard'ın kitleye ilişkin bu tezleri benzer biçimde XIX. yüzyılda Mosca, Pareto, Michels, Nitzche, Spencer, Le Bon gibi birçok düşünür tarafından ele alınmıştır. Örneğin Le Bon teorisini birey ve kalabalık arasındaki keskin ayrım üzerine temellendirmişti. Le Bon'a göre birey akılcı, belki de karmaşık ve hesaplıdır; kalabalık akıldışıdır, kolayca etkilenir, olayları tartamaz, akıldışı çoşkulara kapılır vb. Le Bon, kalabalığı tehlikeli bir güç olarak görmektedir ve onu hayatın aşağı formu olarak değerlendirmektedir: "...Asla akıl yürütmeyen kalabalık, tam aksine eylem düşkünüdür".(5) Le Bon sorunu geniş kitlelere demokratik hakların verilmemesi gerektiği açısından ele almıştı. Baudrillard ise farklı noktadan hareketle XX. yüzyıla doğru, benzer yargıları şöyle dile getirmektedir: "(kitle) için doğru ve akıl yoktur... kitle diye bir şey yoktur... (kitleler) anlam yerine gösteri istemektedirler".(6) Farklı noktadan hareket ederken, her iki düşünürün vardığı sonuçların benzerliği görülmektedir. Her ikisi de kitlenin suçlu olduğu konusunda birleşmiş gibidirler.

Kitleler önemli midir, değil midir? Bu soru dün olduğu gibi bugün de önemini korumaktadır. Devrimlerden artık sözedilemeyeceği ileri sürülmekte; bunun nedeni ise kitlelerin artık anlam istemediklerine, toplumsalın içine düştüğü krize bağlanmaktadır. Kitlelerin yokluğu, önemsizliği düşüncesi, büyük bir tuzaktır. Böyle bir düşünce sonuçta elitizme, faşizme gider. Aslında kitlelerin yokluğu gibi kestirme söylemler, sorunun özünü gizlediği gibi, kolaycılığı da yaygınlaştırmaktadır. Toplumsalın içine düştüğü kriz, yaşanan siyasal, ekonomik krizlerden kopuk değildir. Egemen sınıflar kitlelerden gerçekleri gizledikçe, aslında namluyu kendilerine çevirmektedirler. Kitleler aldatıldıklarının farkındadırlar ve sistem kitleleri değil, aslında kendini kandırmaktadır. Tepkisizlik, vurdumduymazlık, kitle politikalarının ve siyasal kadroların belirleyicisi olarak ortaya çıkmakta ve sonuçta, bu yapıya uygun siyasal atmosfer toplumsala hakim olmaktadır. Sessiz çoğunluk artık sisteme girdi sağlamamaktadır. Ses vermeyen bu kitle çeşitli kamuoyu yoklamaları, sondajlar, testlerle tanınmaya çalışılmaktadır. Medya ve kamuoyu yoklamalarının oluşturduğu demokrasi ile temsili demokrasi arasındaki boşluk ise, birey ile iktidar arasındaki kurumları zayıflatmakta, kamuoyunu yönlendiren kurumları güçlendirmektedir. toplumsallaşma artık yalnızca kuramsal etmenlerce değil, kitle iletişim araçlarınca da belirlenmektedir. Sistematik ve iyi düşünülerek hazırlanan ve ayrıntıları, odak noktası ile vurguyu içeren haber, iletişim araçlarının hedefi halindeki bireyi, düşünmeye gerek duymayan birey haline getirmektedir. Kitle iletişim araçlarının söyleminin, bilgilendirme, biçimlendirme ve yapılandırmadan çok tepkisizliği yaygınlaştırdığı açık-

tır. Her şey basite indirgenirken, sorunlara getirilen çözümler de basittir ve ortalama insanın reddedemeyeceği şekildedir. Kitle iletişim araçlarından etkilenmenin yanısıra yorum için de bir başkasına (anne, baba, köşe yazarı vb.) başvurulmaktadır. Kendi önyargıları ile bu yorumları yapanlar, kişilere görüşlerini aktarmaktadırlar ve bu görüşler çoğu zaman gerçekliği gizler nitelikte olmaktadır. İşte, dergimizin adının da vurguladığı gibi, bu kültürden kopuş edilginliği aşmak için zorunludur. Kitle iletişim araçları, kişinin eğilimlerini değiştirmekten çok, varolan eğilimleri güçlendirmekte, statükonun sürdürülmesini sağlamakta, "bilme", "anlama" ve "düşünme"den çok gösteri ve günübirlik yüzeysel haberler vermektedirler. Hemen herkes bir şeyler aldığını zannediyor, ama gerçekte hiçbir şey verilmiyor. Savaşlar, katliamlar, işkenceler duyarsızlaşmış bu kitle için bir anlam ifade etmemektedir. Hoşa giden şey ise günlük olan, basit olandır. Sürekli vurgulanan da bu tür bir anlayışa dayalı söylemlerdir.

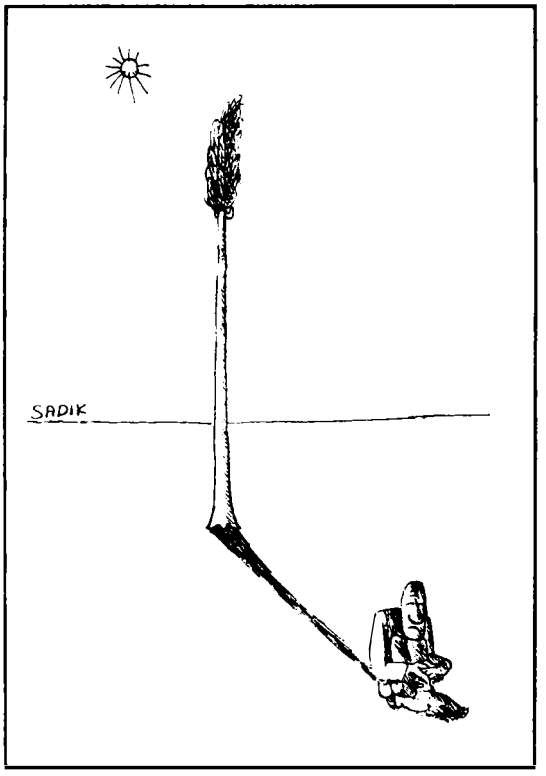

Toplumsal olaylar, gerçekçi olmayan bir toplumsallaşma ile yetinen kişinin görüş ve davranışlarını değiştirir. Ancak, bunun tam tersi olarak yaşanan koşullar bireyi gerçekçi olmayan toplumsallaşmaya da itebilmektedir. Örneğin işsizlik ve işten çıkarılma korkusu, belirli tarihi şartlarda sömürülenler arasında itaatkar yurttaş ve bağlı seçmenlerden oluşan "susturulmuş" bir çoğunluk yaratabilir. Bu yöntemler için ne rızaya ne de baskıya ihtiyaç vardır. Aynı şekilde bugün ülkemizde siyasal rejimin içine düştüğü ve Anderson'ın tanımlamasıyla bir iktidar şekli olan çürüme, her türlü ideolojik araçtan yoksun, iknadan ziyade para ile rızanın sağlanmasına olanak vermektedir.(7) Bu nedenle siyasal toplumsallaşma süreci, bireyin olduğu kadar kitlelerin de tutum ve davranışlarının açıklanması açısından önemlidir. Bu süreç, siyasal düzeni sürdürmek için olduğu kadar, değiştirmek için de bir araç olabilmektedir. Buradan hareketle, "siyasal toplumsallaşma sürecini, hem toplumsal-siyasal düzenin sürekliliğini hem de bu düzeni değiştirebilecek ögeleri ve araçları içeren dinamik ve çok yönlü bir olgu olarak"(8) tanımlamak mümkündür. Siyasal toplumsallaşmanın sağlanabilmesi için bilgi, değer, duygu ve davranış kalıplarının bir kuşaktan diğerine aktarılması son derece önemlidir. Bu aktarmada, ideoloji, güç ve iktidar ilişkileriyle dilin önemli işlevi vardır. Egemen ideoloji ve kültürel değerler çerçevesinde bu aktarma işlevi gerçekleştirilirken, siyasal kültürün biçimlenmesine de müdahale edilmiş olunur. İdeolojik alanda toplumsal ilişkilerin bilincine varan insan (9) hangi toplumsal formasyonda olursa olsun önceden belirlenmiş ilişkiler içinde yer alır. Bu toplumsal ilişkileri bireyler belirleyemediği gibi yaşanılan andaki bireylerarası ilişkiler de toplumsal formasyonu tanımlamaz. Bu anlamda bireyler, bu toplumsal ilişkilerin özneleri değildirler. Onların kültürleri, bilgi, duygu ve davranış kalıpları önceki toplumsal ilişkilerce belirlenmiştir. Bu sürecin farkında olmayan birey ise kendini toplumun öznesi olarak görmektedir. Althusser'in belirttiği gibi, ideoloji toplumsal ilişkilerin taşıyıcısı olan bireyleri, bu ilişkilerin öznesi haline getirir.(10) Böylece birey ideoloji aracılığıyla toplumsal ilişkilerin öznesi olduğu sanısına kapılır.

Öteki toplumsal ilişkilerin bugüne taşınan egemen kültürel değerlerini, her sınıf yaratamaz. Bu süreçte çoğunlukla egemen sınıflar etkilidir. Çünkü eğitim, gelenek ve boş zaman türünden kültür üretme araçları sınıfsal konuma bağlıdır. İşçi sınıfı, sınıfsal konumu nedeniyle bu araçlardan yoksundur ve kültür üretmede etkili değildir. Bu çerçevede sosyalist kültür de önceki toplumsal ilişkilerin dayandığı kültürel değerlerden etkilenmektedir. Bu nedenle siyasal kişiliği oluşturan etmenler diğer kültürel formlar için olduğu kadar, bu kültürel form açısından da önemlidir. Yeni bir kültürün yaratılması güçlüğü bundandır. Egemen kültürden (sermaye kültüründen) tam anlamıyla kopuş yaşanamamaktadır. Bilinci dumura uğramamış siyasal kişiliklerin oluşturulması bu nedenle önemlidir.

Siyasal kişilik, din, gelenek, toplumsal yapı, siyasal, ekonomik, coğrafi, hukuksal bir çok etmene bağlı olarak gelişir. Ancak bu etmenlerden biri ya da bir kaçı insanın siyasal kimliğinin oluşturulmasında öncelikli hale gelebilir. Burjuvazinin ortaya çıkışının tarihsel koşullarının olgunlaşmadığı toplumlarda kültürel ve ideolojik değerler üzerinde geleneksel ve dinsel ögelerin daha ağırlıklı bir rolü olduğundan sözetmek mümkündür. Siyasal değerler, din tarafından şekillendirilebildiği gibi, din, toplumu bütünleştiren, endişeleri azaltan sığınma alanıdır da. Marx'ın ünlü deyişiyle "din, baskıya tabi yaratıkların iç çekmesi, kalpsiz bir dünyanın kalbi, ruhsuz olayların ruhudur. (Din) halkın afyonudur."(11) Acton'un belirttiği gibi, "afyon" üst sınıfın halkı kullandığı araç değil, insanların kendilerini olayların yüzeyine batmadan tutabilmek için, kendileri için kul-

landıkları aldatmacadır.(12)

Bu bağlamda dinin etkisini siyasal kültürümüzde görmemiz mümkündür. Din, toplumumuzda insanların siyasal kimliklerinin oluşmasında önde gelen etmenlerinden biridir. Şerif Mardin'in belirttiği gibi, cumhuriyet "ümmet" yapısının devamını sağlamıştır. Vatanperverlik, beraber olma, ümmet duygusunu sürdüren etkenlerdir. (13) Okullarda birlik, bütünlük, beraberlik ümmet fikrni geliştirmektedir. Aslında demokrasi bütünlük rejimi değildir, ayrılıkların birliğini temsil eder. Halbuki bu anlayış demokrasi adına toplumsal yaşama aktarılmaktadır. Rejim, ideoloji ve kurumlarıyla "ümmet" ideolojisini kullanmayı sürdürmekten vazgeçmiş değildir. Gerçekte de Kemalizm dine rakip bir ideoloji değildir. Dinin toplumu kontrol etme açısından güçlü bir ideoloji olması, devletin bu gücü cemaatlerin eline bırakmasını engellemiştir. Durum böyle olunca da bir yanda kapitalist toplum yaratma çabaları, diğer yanda dinsel değerleri de kapsayan bir kültürün sürekli kılınmasına çalışılması, devamlı çelişkeleri içinde barındıran siyasal/ideolojik istikrarsızlıklara yolaçmıştır. Devletin örgütlenme biçimi ve toplumun koşullandırılmasını sağlama açısından, dinsel değerler, önceliğini her zaman korumuştur. Son dönemlerde siyasal islamcı hareketlerle Kemalist camianın çatışıyor gibi gözükmesi aslında yanılsamadan başka bir şey değildir. Kemalist ideoloji rejim üzerinde egemen ideoloji olma konumunu yitirdiği her dönemde karşıt ideolojileri tehlike göstererek toplumsal alanda hakimiyetini perçinlemeyi çoğunlukla başarmıştır. Tabii ki bu durumun sürekliliğini koruyacağını söylemek mümkün değil. Ancak, Kemalizmin Cumhuriyet döneminin, bir fenomeni olmadığı, Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki siyasal atmosferin devamı olduğu düşünülürse, toplumsal ilişkilere hükmeden duygu, düşünce ve değerleri içerdiği de gözönüne alınırsa, toplumsallaşma üzerinde ağırlıklı rolünü sürdürebileceğini söylemek mümkündür. Bu durumda Batı'lı kimliğini tanımlayan akılcılıktan daha çok dinsel ve geleneksel değerlere dayalı bir kültür sisteminin varlığından sözetmek doğru olur. Ancak bu durum sürekliliğini koruyabiliyor mu? Burası tartışmalı, fakat böyle bir kültür ve ideolojiyle yoğurulan toplumsal ilişkilerin, kendine özgü bir siyasal kültür ve toplumsallık yaratacağı açıktır.

Akıl insandan soyut değildir ve insanlar aklın öznesidir. Akla büyük değer atfedilmesi, aklın mitleştirilmesi, dinsel dogmatizme benzer biçimde yeni dogmaların yaratılması demektir. Aydınlanma düşüncesinin çelişkilerinden biri budur. Bireylerin aklını kullanamamasından daha çok aklın araçsallaştırılmasından, eleştirel yanının dışlanmasından sözetmek mümkündür. Akılcı insan, liberalizmde çıkar dürtüsüyle hareket eden "economic man"dir. Akılcılık ile çıkarın örtüştürülmesidir sözkonusu olan. Amaçlanan ise toplumsal yaşamın tek bir yasaya bağlı olarak işlediği düşüncesinin hakim kılınmasıdır. Böylece çıkar dürtüsüyle hareket eden bireylerin oluşturduğu toplumsal ilişkiler mutlaklaştırılır ve akla sınır konulur. Akıl, çıkar ile özdeşleştirilir. Toplumsal rızanın, siyasetin vb. hepsinin altında çıkar ögesi aranır ki bu tamamiyle yanılgı yaratmaya yönelik çabanın ürünüdür.

Marx, modern toplumun ekonomik hareket yasasının bulunduğunu iddia eder ve modern toplumun, gelişmenin doğa benzeri aşamalarını ne atlayabileceğini, ne de onları irade ile ortadan kaldırabileceğini önesürer. Bu iki cümlenin, Marx'ın ekonomik analizleriniGeçersizleştirmediği açıktır.Vurgulamak istediğim, belirli yasalara bağlı işleyen bir düzenden sözettiğimiz zaman sınırları da çizmiş olduğumuz gerçeğidir.

Doğal bilimlerde fiziksel evreni yöneten yasalar gibi sosyal bilimlerde de böyle yasaların türetilmesi çabaları vardır. Liberalizm bu temel yasayı, çıkar paradigması çerçevesinde ele alır. Bu durumu Marx'ın çalışmalarında da görmek mümkün. Marx, Kapital'in önsözünde modern toplumun ekonomik hareket yasasının bulunduğunu iddia eder ve modern toplumun, gelişmenin doğa benzeri aşamalarını ne atlayabileceğini, ne de onları irade ile ortadan kaldırabileceğini önesürer. Bu iki cümlenin, Marx'ın ekonomik analizlerini geçersizleştirmediği açıktır. Ancak, vurgulamak istediğim, belirli yasalara bağlı işleyen bir düzenden sözettiğimiz zaman sınırları da çizmiş olduğumuz gerçeğidir. Hobbes'un, Leviathan'ı, Rousseau'nun, Locke'un toplum sözleşmeleri nasıl ki burjuvazinin hukuksal ve siyasal meşruluğunu sağlamayı amaçlıyor idiyse aynı zamanda kitlelerin rızasını sağlayacak ideolojik yönlendirmenin de temellerini atıyordu. İnsanlara sınırlar çiziliyordu. Ortaya atılan her tez, toplumsal ilişkileri açıklamaya yönelikti, ancak insanları belirli yanılgılara yöneltmekten de uzak değildi. İleride üzerinde duracağım rıza sorunu, bu çerçevede önemli yer tutmaktadır.

Yasalar statükoyu korumak, sınırlar ise otorite içindir. Düşünce özgürlüğünün yokluğu, kitlelerin itaatkar olmasında en önemli etkendir. Düşüncenin suç sayıldığı bir sistemde, insanlar düşünüp cezalandırılmak yerine, düşünmemeyi ve itaati seçerler. Önyargıların sürekli biçimde telkin edilmesi, insanları düşünmekten uzaklaştırır. Sürekli telkin ve otoriteryen devlet/aile aklın imkanlarını kısıtlar. Egemenlik ilişkisi aileden okula ve devlet yönetimine her aşamada kendini hissettirir. Bu durum düşünmeyi engeller. Birey otorite altında, emir altında düşünmeden hareket eder, talimatlara uyar hale gelir. Otoritenin buyruklarına harfiyen uyma, tepkisizlik ve rıza gösterme kısa dönemde ortaya çıkan bir durum değildir. Bu durum Nesin'in dile getirdiği şekliyle aptallıkla da açıklanamaz. Toplumun, egemenlerin baskılarına ve yarattığı sorunlara rıza göstermesi, çocukluktan başlayarak, bilincin önüne çizilen sınırlarla belirlenmektedir.(14)

Siyasal toplumsallaşma yolunda ilk izlenimler (embrio döneminden dahi sözetmek mümkün) çocukluk döneminde edinilir. Etkilere açık bu dönemde edinilen izlenimler, daha sonra gelen etkileri eleyen bir

süzgeç ve biçimlendirme mekanizması görevi görür. Bu dönemde verilen mesajlar, çocuğun önemli kaynaklarını kontrol eden kişilerden gelmektedir. Bu, çocuk üzerinde bağımlı bir otoriteyi temsil eder. Kullanılan dil aracılığı ile etkilerin sürekliliği sağlanır ve pekiştirilir. Böylece çocukluk döneminde gelişen tutumların yaşam boyu sürmesini sağlayan mekanizmalar üretilir.(15) Bu aşamada ailenin eğitim düzeyi, siyasal kültür düzeyi, değerleri, düşünceleri, dinsel inançları önemli rol oynar. Ailenin gücü, daha çok siyasal parti bağlarının aktarılmasında, genel değerlerin benimsetilmesinde ve sınıfsal kökende odaklaşmaktadır. Ailenin tutumu ve disiplin uygulaması da çocuğun otorite karşısındaki tepkileri üzerinde etkili olur. Ceza ve yasak, doğru ve yanlış davranış simgeleri bu aşamada belirlenir. Ceza, otorite ve iktidarın "vücut üzerinde doğrudan ya da dolaylı hüküm yürütme tarzı, onları bükme, sınırlandırma ve onlardan yararlanma biçimi"dir (16). Aklın yanısıra vücut da böylece yola getirilir. Otoriteryen aile aklın imkanlarını kısıtlarken, sisteme rıza göstermeye hazır bireyler yetiştirir. Çünkü otoriteye saygı, bu saygının dayandığı değerler ön plandadır. Bunlara aykırı davranış akılsızlık, yanlış davranış, yasak ve ceza ile cevaplanır.

Eğitim ve okul sistemi ise egemen sınıfların ideolojisini benimsetme işlevini yerine getirir ve eğitimle sistemin meşruluğunu sağlar. Ders materyali ve öğretmen, bu ideolijik kurumun iki temel taşıdır.Eğitimin, sistemin talimatlarını yerine getiren, sorgulamayan insan tipi ürettiğini iddia etmek mümkündür.

Eğitim ve okul sistemi ise egemen sınıfların ideolojisini benimsetme işlevini yerine getirir ve eğitimle sistemin meşruluğunu sağlar. Ders materyali ve öğretmen, bu ideolijik kurumun iki temel taşıdır. Althusser, olgun kapitalist formasyonlarda egemen Devletin İdeolojik Aygıtı'nın (DİA) "Öğretimsel İdeolojik Aygıt" olduğunu ve geçmişte "din-aile" ikilisinin yerini "okul-aile" ikilisine bıraktığını vurgular. (17) Olgunlaşmamış kapitalist formasyonlarda dinsel değerlerin eğitimin temelini oluşturmayı sürdürdüğünü söylemek mümkündür. Okul-aile ikilisi sözkonusu olsa bile, eğitimin niteliğine bağlı olarak, dinsel değerlere ve anlayışa uygun materyallere dayalı bir eğitimin varolabileceği söylenebilir.

Eğitim ve okul sisteminde ders kitapları en önemli yeri tutar. Ders kitapları egemen sınıfsal ideolojiye uygun içeriklere sahiptir ve bu kitaplar, siyasal önyargılarla, gerçekdışı, geçerliliğini yitirmiş bilgilerle, yüzeysel ve abartılmış bilgilerle, uydu yurttaş yaratma için hazırlanmış uydurma/taraflı metinlerle doludur. Bu metinler, toplumsal ve siyasal yanılgıları ve önyargıları gerçekmiş gibi sunarlar. Önyargıların sürekli ve sistematik bir biçimde telkin edilmesi, insanları düşünmekten uzaklaştırmaktadır. Sınıfsal çelişkiler gizlenirken, halklar arasında da hiçbir temele dayanmayan bilgilerle düşmanlık duyguları körüklenmektedir. "Biz" ve "onlar" şeklinde yaratılan toplumsal bölünmeler, sürekli olarak insanları belirli kümelere ait olmaya itmektedir.Bir küme içinde yer alan birey, o kümenin kimliğini benimsemekte, kendi davranışlarını da o küme içinde geçerli olan kurallara uygun hale getirmektedir. Artık bireyin bir şeyleri sorgulamasına ya da düşünmesine gerek yoktur. Kabullendiği bu kimliğe uygun olarak hareket etmesi yeterlidir. İnsanlar bu toplumsal bölünmüşlükte yalnızca bir kümede yer almamaktadır. Her insan aynı anda bir çok küme içinde yer alabilmekte, bulunduğu duruma göre belli kimlikleri benimsemektedir. Bu kimlikler bireyin baskı, şiddet ve zor karşısında ifade etmekten kaçındığı siyasal kimliğine karşı sığındığı kimlik haline gelmektedir. Bu kimlik ona kitle olmanın gücünü gösterir, ancak bu güç bu kimliğin belirlediği sınırlar içinde eriyip gider. Kendi gücünün hazzına varır, tatmin olur ve gücünü yitirir.

Ders kitapları ezilen kesimin çocuklarını daha fazla etkilemektedir. Bunun nedeni, çocuğun gerçekle ilgisi olmayan ütopik bir dünyanın varlığına inanmasına yol açması ve kurtuluşunun bu dünya ile olacağı yanılsamasına düşmesindedir. Sınıfsal konuma bağlı olarak ezilen kitlelerin yaşam koşulları ve onların eğitim ve okul sisteminden beklentileri dikkate alınırsa, bu yanılsamanın gücü görülür. Bir emekçi için en önemli şey, çocuğun iyi bir eğitim görerek, kendisinin ulaşamadığı toplumsal konuma ulaşabilmesidir. Böylece 'kör talih' yenilecektir. Bu düşünce, sistemin kendini yeniden üretmesini sağladığı gibi, sistemin en ideolojik kurumuna da bağlılığı sağlamaktadır. Eğitimin ayrıcalıklaştırıldığını ve dahası, sistemin talimatlarını yerine getiren, düşünmeyen, sorgulamayan insan tipi ürettiğini, bir prototip insan ortaya çıkardığını iddia etmek mümkündür. Bunda üniversitelerin kilit rolü var. Çünkü toplumda düşündüğü varsayılan, çözüm üretmesi beklenen insanların üniversitelerde bulunduğu ve buralardan çıktığı imajı var. Oysa sistemin ideolojisinin bütünüyle dondurduğu bu kurumlar, bilinci dumura uğramış insanlar üretiyor. Geçerliliğini yitirmiş ya da geçerliliği hiçbir zaman olmayan teoriler, oryantalist perspektifli analizler, uygulamadan kopuk saçma sapan modeller vb. ders materyallerini oluşturmaktadır. Yalnızca ders geçmeye çalışan bir öğrenci kitlesi, ders kitaplarını kürsüden tekrarlayan hocalar, hocalarının söylediklerini sorgulamadan tekrar eden öğrenciler, içi kof ve boş bir eğitim ve boşa geçen yıllar. Bu yapısıyla eğitim sistemi, bireyi avuturken, aynı zamanda sistemle bütünleştirici rızayı da sağlıyor.

Herşeyin kullanım değeriyle ölçüldüğü bir dünyada tepkisizlik kaçınılmazdır. Pragmatizm karşısında eleştirel akıl ortadan kayboluyor. Toplumdan soyut bilimsel cemaatlar; bir yanda fildişi kuleleri, diğer yanda sessizlik. "Eğitim sistemi sözün ayinleştirilmesinden, konuşan özneler bakımından rollerin belirlenip sabitleştirilmesinden; en azından yaygın bir doktriner grubun oluşturulmasından; söylemin güçleri ve bilmeleriyle paylaştırılıp benimsetilmesinden başka nedir ki?".(18) Bu anlamda öğretmen bir aydın değil, verimliliği ölçüsünde teknokrat, egemen ideolojiyi benimsetme ölçü-

sünde de ideologdur. Eleştirel düşünce, ideolog ya da teknokrat için o kadar önemli değildir. İşte burada otokratik eğitimin izlerini görmek mümkündür. Okul ideolojiyi kullanarak işlediği için, orada otokratik eğitim sistemi hakimdir; düşünme, tartışma ve öğrencinin eğitime katılması sözkonusu değildir. Böyle bir sistemde yetişen kişi dini iradeye yatkın bir ön kabul taşır. Otoriteyi temsil eden kişilerin söyledikleri tartışılmadan kabul edilir. Bu durumu bizzat yaşadığım bir olayla renklendirmek istiyorum: Bir gün oldukça kalabalık bir öğrenci grubuna ders anlatırken, öğrencilerin çoğunun anlattıklarımı sorgulama ihtiyacı bile duymadan, her söylediğimi yazmaya çalıştıklarının farkına vardım. Bunun üzerine yalan yanlış şeyler anlatmaya başladım ve öğrencilerimin bunları da yazdıklarını gördüm. Bir saati aşkın bir süre bu yazma işlemi devam etti. Dersin sonuna yakın, anlattığım konulara ilişkin olarak çeşitli kitapların sayfalarını tahtaya yazdım ve "öğrencilere, derste üzerinde durduğum konuların daha iyi anlaşılması için bunları okumalarını, ders notlarıyla karşılaştırmalarını" söyledim. Bir hafta sonraki ders saatimde öğrencilerimin bana, "çok yanlış şeyler anlatmışsınız" demelerini bekliyordum. Derse girdim ve kaç kişinin tahtaya yazdığım kitapların ilgili bölümlerini okuduklarını sordum. Yaklaşık 300 kişilik gruptan 10 kişi okuduklarını söylediler. Ancak okuduğunu söyleyen gruptan da beklediğim tepkiyi alamadım. Bunun üzerine geçen derste anlattığım konulara ilişkin ders notlarının yanlış bilgiler içerdiğini, o derse ait notların yırtılıp atılmasını söyledim. Bazı öğrencilerim ajandalarının sayfalarının dağılacağını ileri sürerek, ders notlarını yırtıp atmayacaklarını söylerken, bazılarını bu durum rahatsız bile etmiyordu, bazıları ise harıl harıl kağıt yırtmakla meşguldüler. Niçin bunu sorgulamadıklarını sorduğumda, aldığım genel yanıt "hocaların yanlış şeyler anlatmayacağı" oldu.

Doğru bilgi aklın yönlendirdiği eleştiriyle elde edilir. Otokrarik toplumlarda ise, birilerinin otorite olabilmesi için eleştirel düşünce rafa kaldırılır. Otokratik düşünce biçiminin egemenliği bireyi toplumca belirlenen kurallara karşı tepkiye itebilir. Toplumsal değerler birey için önemini yitirebilir. Eğer birey bu tepkiselliğini dile getirebileceği bir güce sahip değilse, kendi kendini sınırlayan, düşüncelerine sınırlar koyan, varolana rıza gösteren bir kişiliğe bürünür.

Bugünlerde sıkça laik eğitim sisteminin erdemlerinden bahsediliyor. Bu sistemin eleştirel zeka yaratmayı, düşünmeye, tartışmaya ve öğrenmeye açık bireyler yetiştirmeyi amaçladığı sık sık ileri sürülmektedir. Gerçekte ise böyle bir eğitim sistemi ile egemen ideolojinin aktarımı yapılamıyacağı için uygulanmaz. Onun için doktriner eğilimlere dayalı, düşünceye, tartışmaya, eleştiriye kapalı dogmaların aktarılmasını sağlayan bir eğitim sistemi yürürlüktedir. Böylece dogmaların kesin kabülüne çalışılmaktadır. Dogmatizm doğru bilgiye giden yolda yanlış yönlendirici öğe olduğu gibi, özgür toplum mücadelesinin önündeki en önemli engeldir de. Doktrin ise, kişileri bir takım sözceleştirme tiplerine bağlar ve dolayısıyla bütün ötekileri onlara yasaklar; böylece kişileri birbirine bağlama ve bu yolla onları ötekilerden ayırmak için sözcelem tiplerinden yararlanır. (19) Doktrin ve dilin birlikte kullanılması ise söylemin tüm alanlarında kendini hissettirir. Sınıfsal farklılıkları kuşaktan kuşağa geçiren sınıf yapısı içindeki yöneten-yönetilen ayrımına meşruluk ve doğallık kazandıran, yönetici sınıfların gücünü ve kontrolunu pekiştiren dil, aynı zamanda burjuva sınıfını bilişsel yeteneklerle de donatır. Buna akademik ve bilimsel cemaatler yardımcı olurlar. Çünkü söylemin tüm alanları açık ve girilebilir değildir. Bazı alanları ayrıcalıklaştırılmış ve yasaklanmıştır. Ayrıcalıklı konuma sahip olmayanlar karşısında dil, yalnızca sınıfsal farklılıkların sürmesini sağlamakla kalmaz, bu farklılığı haklı gösterir ve güçlenmesine yardımcı olur. Böylece doktrin Foucault'un da belirttiği gibi, kendi kendini yayma eğilimine sahip hale gelir.(20) Bir tek ve aynı söylem bireylerin karşılıklı bağımlılıklarını tanımlar ki, bu durum aynı doğruların benimsenmesine, geçerli kılınmasına ve aynı kuralların kabullenilmesine yol açar.

Notlar:

1) Michel Foucault, Ders Özetleri, Çev: Selahattin Hilav, Yapı Kredi Yay. İstanbul, 1992, s.51

2) a.g.e , s.136

3) Jean Baudrillard, Sessiz Yığınların Gölgesinde ya da Toplumsalın Sonu, Çev: Oğuz Adanır, Ayrıntı Yay. İstanbul, 1991, s.28

4) a.g.e , s.8

5) Gustave Le Bon, Psychologıe Des Foules, Paris, Fe'rix Alcan, 1895, s.4 , aktaran Albert O. Hirschman, Gericiliğin Retoriği, Çev: Yavuz Alagon, İstanbul, 1994, s.34

6) Baudrillard, a.g.e , s.12, 24, 35

7) Perry Anderson, Gramsci Hegemonya Doğu/ Batı Sorunu ve Strateji, Çev: Tarık Günersel, Alan Yay. İstanbul, 1988, s.68

8) Türker Alkan-Doğu Ergil, Siyaset Psikolojisi, Turhan kitabevi, Ankara, 1980, s.7

9) Karl Marx, Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı, Çev: Sevim Belli, Sol yayınları, Ankara, 1979, s.26

10) Bkz. Lois Althusser, İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıları, Çev: Yusuf Alp-Mahmut Özışık, İletişim Yay. 3. Baskı, İstanbul, 1991, s.51, 67

11) H. B. Acton, The Illusion of the Epoch; Marxism-Leninism as a Philosophical Creed, London: Cohen and West 1955, s.21'den aktaran Şerif Mardin; Din ve ideoloji, İletişim Yay. 2. Baskı, l983, s.35

12) Acton, a.g.e , s.121'den Mardin, a.g.e , s.35

13 Mardin, a.g.e. s.10

14) "Talimata" ve "Otorite"nin buyruklarına harfiyen uyulması konusunda yapılan çalışma için bkz. Ahmet Uslu, "Şimdi Yüksek Sesle Adınızı Söyleyin!", Haftalık Newroz gazetesi, 9-15 Temmuz 1994

15) Bkz. Alkan, Ergil, a.g.e , s.49

16) Foucault, a.g.e , s.68

17) Althusser, a.g.e , s.41, 42, 43

18) Faucault, a.g.e , s.25

19) a.g.e. , s.24

20) a.g.e. , s.24

Veba ile kolera arasında

B. Sadık Albayrak

Herakleitos'un değişerek bugüne gelmiş sözü bilinir. "Aynı ırmakta iki kere yıkanılmaz."(1) Herakleitos'un değişim sürekliliğini anlatmak için söylediği bu söz, bugün söylenseydi aynı anlamı duyurur muydu? Ephesoslu Herakleitos'un, Sakarya ırmağının Karadeniz'e açıldığı yerde bu sözü söylediğini düşündüm. 1994 Eylül'ünde, koyu renkli, ağır ağır akan suya bakarak derin düşüncelere dalmış, "Aynı ırmakta iki kere yıkanılmaz" diyen Herakleitos'u... Aynı ırmakta iki kere yıkanılmaz, çünkü ölürsünüz. Bu suya bir kere girmek yeter. Irmağın iki kıyısına serilmiş milyonlarca ölü balığı gösterecekti Herakleitos. Irmak boyunca kurulu onlarca fabrikanın akıttığı asitlerle zehir akan Sakarya, hareketi ve değişimi değil, ölümü anlatıyor artık. İleriye götüren, insanı geliştiren, insanı ortaklaşa yaşama taşıyan diyalektik hareketin özlü imgesi Sakarya nehrinde tersine dönüyor.

Ölüm ve bataklık hareketsizliği... Kapitalist sistemin kâr için işleyen fabrikaları hayata ölüm kusuyor. Doğanın ve insanın yağması üzerine kurulu bu sistemin fabrika bacaları ölüm tütüyor. Milyonlarca insan açlık sınırında sürünürken, milyonlarca balık asit ırmağına çevrilen Sakarya'nın sularında boğuluyor. Milyonlarca insan susuzluktan kıvranırken, Sakarya nehrinin, dağların yamaçlarında fışkıran pırıl pırıl suları, serbest piyasa nizamının asit kusan fabrikalarının artıklarıyla zehire çevriliyor. Bu sistem, suyu zehirliyor, insanı susuzluğa mahkum ediyor.

Tekelci kapitalizmin bütün yağmacılığıyla bir çöle çevirdiği kentte, 20 gündür musluklarından tek damla su akmamış bir evde bunları yazarken, Herakleitos'u ve insanları arıtan ırmakları, hareketi düşünüyorum. Düşündükçe susuzluğum azalıyor. Çok yakınları düşünüyorum. Gebze'yi, Ankara'yı, Çorum'u, Siirt'i... Bir ayda kolerayla, susulukla öldürülen onlarca insanı... Susuzluktan kavruluyo- rum.

Bu sistemin sahtekar basınını düşünüyorum. Kolerayı hasıraltı edenleri, yalancı bakanları, "para kaybederiz" diyerek bu insan kırımını gizleyen sistemin adamlarını. Susuzluğum dayanılmaz oluyor.

Kopuşu düşünüyorum. Bütün bunlardan kurtuluşu. Büyük ırmakları. Büyük ırmakların gürül gürül akışını... Susuzluğum azalıyor. Henüz kirletilememiş, tekelcilerin tutsak almaya çalıştıkları ırmaklar geliyor aklıma. Fırat ve Dicle. Susuzluğum gitgide azalıyor.

Ölü yiyiciler

Bu sistem sürekli hayata engeller çıkarıyor. Bu sistemin ölümle yürüdüğü öylesine açık ki, başbakanları öldürttüğü insan sayısıyla övünüyor. Birileri bu övünmeyi alkışlıyorlar. Hareketi silmek için uyuşturucu işlevi yüklenen televizyonları sürekli öldürme filmleri gösteriyor. Ölüm estetize ediliyor. İnsanı, yerinden kalkıp televizyonun düğmesine basma hareketinden bile yoksun bırakan "uzaktan kumanda" aletiyle, ölü bir kuklaya ölüm şölenleri izletiliyor hergün. İnsan kendi ölümünü izlediğinin bilincine varamıyor. Bir zamanlar mekanik hareket önemliydi. Ortaçağdan çıkışta hareketin kavranması belirleyici bir rol oynadı. Galileo, harekete yeni bir kavrayış getirdi. Hareket insanın değiştirme gücü demekti. Ortaçağdan kopuşta, insanın gündemi hareket oldu. Bugünse gündem ölümdür. Mutlakçı düşünceler, insanlığın tekelci kapitalizm eliyle ölüme mahkumiyetini rasyonalize etmek üzere seferber ediliyor. Yeni bir ortaçağ, tekellerin ortaçağı dünyayı kuşatıyor. İleriye götüren değişime ve harekete, hareketin felsefesine karşı haçlı seferleri açılıyor. Hindistan'da veba salgını. Ortaçağın hastalığı veba, insanları kırıp geçiriyor. Veba salgınının aradan geçen onca yüzyıldan sonra tek bir yeniliği var. İlaç tekelleri için kâr kapısıdır. Hindistan'a antibiyotik sevkiyatını hızlandırıyor. Tekelci kapitalistler, sefaletten, hastalıktan can çekişen insana ilaçlarını daha hızlı pazarlıyorlar.

Türkiye'de kolera, Hindistan'da veba, Afrika'da açlık... İnsanı veba ile kolera arasında seçimsizliğe mahkum eden bir sistem... Bu sistemin sürmesi için ırmaklara barajlar örülüyor. Beyinlere ölüm şırınga ediliyor. Sömürünün pekişmesine hizmet edenlerin dışındaki bütün düşünceler ve hareketler baskı altında. Tekellerin ortaçağında sömürünün gerekleri hayatı esir ediyor.

Peki nedir tekeller?

Bu sorunun yanıtını arayan Yalçın Küçük, şunları yazıyor: "Klasik rekabetin bir sağlıklı yanı var; canlandırıcı etkisiyle hücreleri sürekli sağlıklı ve taze tutuyor. Kapitalist rekabetin de canlandırıcı etkisi olmasına karşın, kırıcı ve öldürücü özellikleri ağır basıyor. Kör döğüşüne benziyor; kapitalist rekabet mutlaka öldürüyor. Tekeller bu ölülere dayanıyorlar; kapitalizmde tekeller ölü yiyicileridir. Ölülerini yiyerek büyüyorlar. Öldürdüklerini yiyerek ölüm kapısını kapatmaya çalışıyorlar. Rekabeti siliyorlar."(2) Tekellerin ortaçağı ölü yiyicilere dayanıyor. Yalnızca rakiplerini değil, insanı da öldüren, basit bir sömürü nesnesine indiren tekellerce belirleniyor.

Kemik yazıcılar

Tekeller her alana yayılıyorlar. Sömürüyü sürekli kılmada en stratejik alanlardan biri iletişimdir. Gazeteler ve televizyonlar tekellerindir. İnsanı geliştiren önemli etkinliklerden biri sanattır. Sanat gelişmenin durdurucusu hale getiriliyor. Yayınevleri, kültür merkezleri, sinemalar, sergi salonları, bütün sanat kanalları hızla tekellerin mülkiyetine geçiriliyor. Sanatçılar, tekellerin mutlakçı ideolojilerini estetik yapmak için birbiriyle yarışıyor. Sömürüyü mutlak gösterenlere, sömürüden ayrılan pay, giderek büyüyor.

Tekellerin sanatı artık bir kör dövüşüdür. Görmemenin ve anlamamanın progapandısıdır. Sistemin en önemli başarısı burada düğümleniyor. Bitkisel bir hayata sokulan insan, sistemin çelişkilerini kavrayamıyor. Çelişkiyi durdurabilmek için, çelişkinin bilincinin oluşmasını önlemede sanat eseri tekellerin temel araçları haline getiriliyor. Holly- wood sineması, sistemin en evrensel sanatı olarak, bütünüyle bu işlevi somutluyor. Tekellerin, toplumsal hareketi durdurmada, çelişkinin ezilen tarafını uyuşturmada ideolojik şiddetlerini yoğunlaştırıyorlar. İdeolojik şiddetin temel araçları iletişim kanalları ve onların mutlakçı memurları oluyor. İdeoloji şid-

detin yetmediği yerlerde silah, hapishane, kan devreye sokuluyor. Tekellerin paradigmasını kıran duvarlar arkasına kapatılıyor. Tekellerin sömürüsünü ortadan kaldırma için mücadele edenlere polis katliamları düzenleniyor.

Tekellerin sömürüsü altında ezilen insan, şiddet altında, tekellerin varlığını sürdürmesi için bitkisel hayatta bir nesne haline getiriliyor. Karşıtını savunur hale gelîyor.

Beykoz'un işçi evlerinde yetişen bir yazarı, tekellerin ideolojik şiddeti, sömürü methiyecisi haline getirebiliyor.

Bir örnektir, genç yazar Doğan Yarıcı, içinden çıktığı sınıfın insanını, onun sorunlarını, mücadelesini yazmak yerine, "Kemik" öyküsü yazıyor ve tekellerin edebiyat uzmanları onu "ödüllendiriyorlar". Bu genç yazarın durumu, tekellerin edebiyat etkinliği için tipik ipuçları içeriyor.

Varlık dergisinin ödülünü alırken şunları söylüyor: "Popülist bir yazar olmadığım için kendi adıma öykünün toplumsal bir işlevi olduğunu söyleyemem. Bir alışveriştir belki de, pazarlıksız." (3) "Öykünün toplumsal işlevi olmadığını" söyleyen Doğan Yarıcı'nın "Kemik" (4) öyküsünü merakla okudum. Mezardan çıkarılan "ilginç" bir kemikle oynayan çocuklardan, onları izleyen birinden sözediyor. Bunları "ilginç" kılabilmek için bozulmuş bir dille yazılmış; belirsizleştirilmiş zaman-mekan kavrayışı da "ilginçliği" artırıyor. Öykü, bana, kısa bir süre önce izlediğim Sinek filmini çağrıştırdı. Hollywood filmi bir sineğe çevirdiği insanın iğrençliğiyle etki yaratmaya çalışırken, Doğan Yarıcı da benzeri bir etkiyi bir kemikte arıyordu. "Popülist" olmayan yazar, en popülist ve bayağı sanatın, Hollywood sinemasının etki mekanizmasını taklit ederek "işlevli" bir öykü yazmıştı. Bu işlev, "toplumsal bir işlev" değildi kuşkusuz; toplumsal gerçeğin çarpıtılmasına dayanarak, tekellerin insan bilincini durdurma etkinliğinin hizmetine koşulan bir "işlevdi". Sömürünün en çok etkilediği insanların içinden biri, duyarlılığını, onların hayatına, tekellerin sömürücü etkinliğine yöneltmek yerine, bir mezarlıkta, ölünün kemiğinde, belirsiz zaman ve mekan kırıntılarında yoğunlaştırıyordu. Tekellerin, çelişkileri dondurarak öldürme etkinliğinde, bu yanlış duyarlılıkla, birçok benzeri gibi, hakettiği yeri alıyor Kemik. Ödülünü de.

Bu önemsiz öykünün ve yazarın üzerinde bu kadar durulmasını gerektiren nokta, yazarın kendi gerçekliğine yabancılaşarak, nasıl tekellerin safına geçtiğini göstermesidir. Emekçi sınıfın içinden biri, sermaye sınıfının ideolojik şiddetinin çekimine kapılarak, sermaye saflarında bu şiddetin bir parçası haline geliyor.

Bu ideolojik şiddet öylesine yoğun ki, utanılacak şeyler, övünülecek şeyler haline getirilebiliyor. Reklamcılık utanılacak bir iştir. Tekellerin daha çok kârı ve aynı anlama gelmek üzere, daha çok sömürüsü için mallara övgü dizmek utanç verici bir iş olmalı. "Toplumsal açıdan işlevsiz" öylerin yazarı Doğan Yarıcı da, "işlevli yazı"yı mallar için yazmaktan utanmışa benzemiyor: "Reklamcılık çok şey kattı yazarlığıma, farklı düşünme sistemleri ve disiplin kazandırdı. En genç reklam yazarı sıfatıyla Reklam Yazarları Derneği'nin kurucuları arasında yer aldım. Şu an iki ortağımla kurduğumuz reklam ajansı 3. Kuşak'ta reklam yazarlığına devam ediyorum. Yazarak yaşayabilmek ve para kazanabilmek güzel bir şey." (5) Hepsi bu kadar. "Popülist"liği küçümseyen, "toplumsal işlevi" çiğneyen yazar, "mallar" için "işlevli" öyküler yazarak, sistemin kolera ile veba arasında seçeneksiz bıraktığı insana kemik öyküleri anlatıyor. Bundan daha utanç verici bir işlev düşünülebilir mi?

Doğan Yarıcı, tekellerin ideolojisinin etkinliği için bir örnektir. Genç olduğu ve gelişiminde, sistemin relamcı yazarını model aldığı için buraya aldım. Kopuş, bu modelin kırılması noktasında önemli. Genç yazar tekeller için işlevli sanat yapanı değil, toplumsal açıdan işlevli sanat yapanı model almalı. Tekellerin hizmetkarlığını üstlenen bir yazar ve okur istemiyorsak, bu sistemin bütün yazarlarını reddetmek zorundayız. Bu zorunluluk aynı zamanda özgürlüğümüzdür. Kopmadan bu sistemden özgürlük mümkün değildir. Bu edebiyatın bütün ölçütleri, bütün değerleri tekellere göre belirleniyor. Kolera ile vebayı, insanı bunlara mahum eden sistemi kökten reddetmek zorundayız. Kopuşu başlatmakta, yazara ve okura düşen budur.

Doğan Yarıcı'dan bir yıl önce, aynı "ödülün" verildiği genç bir yazarın ödül töreninden izlenimleri, tekellerin edebiyatçılarının portresini çiziyor. Burdaki çözümlemeye çok uyuyor. Ülkü Çadırcı, Varlık dergisinin ödül törenini anlatırken bir düş kırılığını yazıyor. Toplumsal insanın edebiyatını yapmak isteyenler açısından gerekli bir düş kırıklığı. "Salon buz gibi. 'Neden böyle soğuk burası' diyorum. 'İnsanlar soğuk da ondan' diyor Ayda. Sahi insanlar nerede? Mini etekli güzel kadınlar, dağınık saçlı beyler sağa sola dağılmış sohbet ediyorlar. Bürokrat bakışlı çoğu. Şirketimizin bilmem kaçıncı yıldönümünü kutluyoruz sanki."(6) Genç yazar, tekel hizmetkarı yazarları ve kültür memurlarını böyle çiziyor. İnsan yok. Şirketinin yıldönümünü kutlamaya gelmiş bürokrat hepsi. Tekellerin sanatçısına uygun düşen bir anlatım. Yaptıkları işle özdeşleştiklerini belgeliyor. Metaya estetik kuranlar, başka türlü olamazlar.

Geleceğe götüren ırmak

İki genç yazarın ödül törenindeki düş kırıklıkları, sistemin edebiyatından kopuşun zorunluluğunu bir kere daha vurguluyor. Bürokratların edebiyatından koparak, değiştirici insanın edebiyatını kurmak için zorunlu bu.

Kopuş, tekellerin iltihaplı bir hücresi olmaktan kurtuluş mücadelesidir. Her şey öylesine açık ki, tekellerin bürokratları haline gelmiş yazarlar, gazeteciler, tiyatrocular, ressamlar, ölü yiyicilerin sanatkarları her tarafta karşımıza çıkıyorlar. Sömürüden pay alanlar, insanı ölüme mahkum eden tekellerin ezeli ve ebedi iktidarı için hizmetkarlık edenler; tekellerin ortaçağının papazları, feodal çağın papazları gibi silinip gidecekler. Buna inanıyorum.

Irmağı temizlemek, ileriye götürücü çelişkiyi derinleştirmek zorundayız. İnsanın özgürce, eşitçe; koleradan ve vebadan, alınıp satılmadan kurtulmuş bir toplumda yaşayabilmesi için... Herakleitos'un ırmağının insanı arındıran akışında gerçekçi ve toplumsal işlevli sanata ve sanatçıya çok iş düşüyor.

Tekellerin bataklığından kopmuş sanatçıyla daha gür akacak geleceğe götüren ırmak...

Notlar :

1. Walther Kranz, Antik Felsefe'de (Türkçesi: Suad Y. Baydur, İstanbul 1984) Herakleitos'un sözünün aslını şöyle aktarıyor: "Olduğu yerde kalan hiçbir şey yoktur-Aynı ırmaklara girenlerin üzerine hep başka başka sular akar gelir-Aynı ırmaklara hem giriyoruz hem girmiyoruz, hem biziz hem değiliz." (s.64)

2. Yalçın Küçük, Qou Vadimus, Nereye Gidiyoruz, s.96 İstanbul, Nisan 1995.

3. Doğan Yarıcı, Varlık dergisi, Temmuz 1994.

4. D. Yarıcı, agd.

5. D. Yarıcı, agd.

6. Ülkü Çadırcı-Ayda Erbal, Evrensel Kültür dergisi, Eylül 1993.

Sistemin değerlerine direnin...

A. Necmettin Borteçin

Siz hiç rastladınız mı bilmiyorum. Ben, sistemden şikayet etmeyene... en azından, şurasından burasından eleştirmeyene hiç rastlamadım. Bugün, tekellerin ortaçağının yükselen değerlerinden Cem Boyner'den tutun, en yoksul... bilgisiz, bilimsiz bırakılmış insana kadar herkes şikayetçidir sistemden. Bay Boyner tipi tekellerin ortaçağı palazlarını bir yana koyuyorum. Hiç derdim değil, derdi... dert etmemenizi öneriyorum. Bilgisiz... bilimsiz bırakılmış insana geliyorum. Gözümün önünde, hayatı bir avuç su gibi avuçları arasından kayıp giden... bırakılmış insana. Sonra, bilgili... bilimli olduğunu sanan insana geliyorum. Çevremde onlarca, yüzlercesi var. Dostum, komşum, işarkadaşım. Onların da hayatları kayıp gidiyor avuçlarından... bir avuç su gibi. Şikayet ede ede.

Hiçbir şikayeti gözardı etmemek gerekiyor. Şikayetlerin nasıl oluştuğu önemli. Görünen şu. Şikayetçilerin büyük bir bölümü, şikayet ettikleri ilişkileri hergün yeniden üretiyor. Ya geri kalanlar... Onların bir bölümü bu ilişkilerin içyüzünü ortaya çıkarmak için mücadele ediyor. Bir bölümü de mücadele edermiş gibi yaparak rant yiyor. Rant yiyiciler de sistemin bir parçası. Belki de en zararlı... en tehlikeli olanlar. Sistemin değerlerini reddermiş gibi yaparak, ama bütün bu değerlerle bütünleşerek yaşıyor. Sistemin değerlerini, en çok, bu rantiyerler meşrulaştırıyor.

Sistem

Sistemi eleştirmenin en kolay yolu şu... sistemden şikayet ediyorsunuz. Böylece, şikayet, eleştirinin yerine geçiyor. Bu, birinci yanılsama. İkincisi, sistemin temel çelişkileri birkaç politikacıya bağlanıyor. Bu sefer, kapitalizmin karakteri örtülüyor. Sanki, birkaç politikacının tavrı gibi algılanıyor. Aslında, yönetenlerin, sadece birer-sürdürücü olduğu unutuluyor.

Ya da tersi... sanki, kendi başına... her şeyden bağımsız bir sistem var. O, her türlü kötülüğü yapıyor. İnsanları bunaltıyor... özgürlükleri kısıtlıyor.

Hiçbiri, gerçekliği... sistemin değerlerini... içyüzünü açıklamıyor. Bay Cem Boyner, buna iyi bir örnek oluşturuyor. Bay Boyner, ürettiği sistemden şikayet ediyor. Çünkü, kendini sistem dışı ilan etmek durumundadır. Sistemi eleştiriyor. Kendini sistemin dışına koyarak. Oysa, sistemin yeniden üreticisidir. Ama o, bir 'kendinde sistem' varmışçasına konuşuyor.

Bir doktor, hastane koşullarından şikayet ediyor. Kendini, hastane koşullarının dışına sürükleyerek. Şikayet, yine eleştirinin yerini alıyor, Bir 'kendinde hastane' üretiliyor. Bir yazar... sinema ya da tiyatro oyuncusu... yönetmeni, sorunlardan şikayet ediyor. Onlara göre de sistem suçlu... Peki ama, bu sistem nasıl bir şey.

Kimsenin, kendini her şeyin dışında tutarak olup biteni eleştirme hakkı yok. Hiçbir aydın, kendini, toplumunun dışında bir yere koyarak, toplumsalı eleştiremez. Dostoyevski ne güzel söylemiş..."Herkes, herkese karşı, herşeyden sorumludur". Bilineni tekrarlamak da olsa, bazı şeyleri bir kez daha hatırlamak gerekiyor.

Bir. Sistem, bir ilişkiler bütünü. Sanattan felsefeye... okuldan işe... siyasi partilerden aileye... paradan mülkiyete kadar pek çok ilişki sonucu oluşuyor. Örneğin, hayatı karşılamayan, insandan kopuk sanat, felsefe, eğitim, sistemi yeniden üretiyor. Ama, sırf 'hoşa gittiği için' hayatta karşılığı olmayan, kapitalist sistemin bütün değerlerini yeniden üreten sanat eserini destekliyorsa insan, hastane kapılarında süründürülmesinin, bu sanata verdiği destekle yakından ilişkili olduğunu bilmek zorunda. Eğer öğrenci, okulda öğretmenin anlattığını... ders kitaplarında yazılanları mutlak doğru kabul ederek susuyorsa... asistan, profesörün yanında çanta memuru olarak dolaşıyorsa... felsefe, tekellerin ortaçağının palazı birkaç kişinin elinde ve hiçbir zaman anlaşılamayan söz dizgesi olarak kalmışsa... bütün bunların itirazı yoksa, **o ünlü suçlu** sistem, insanların dışında, bir doğaüstü yaratık olarak algılanmaya devam edecektir. Memurun sendikalaşamamasının... işçinin grevsizliğinin sorumluluğu, susan öğrencide... memur asistanda... taksitli kampanyaların müdavimi işçide... palazlanmış yazar, oyuncu, doktor, dergi yöneticisindedir.

İki. Sistem, kimsenin dışında değil. Hiçbir diktatör, altında milyonlarca diktatör olmaksızın ayakta duramaz. Şilide Pinochet, nikaraguada Somoza, rusyada çar, altındaki küçük diktatörleri kaybettiği an yıkılmıştır. O nedenle, sistemi... sistemin diktatörlerini, bütünüyle insanın dışında aramanın anlamı yoktur. İnsan, önce kendi içindeki diktatörleri... beynindeki diktatörleri altetmek durumundadır.

Patlıcan kızartmasını sever misiniz...

Abartmanın alemi yok. Diktatör, ille de elinde sopası, altında tahtı olan bir yaratık değil. Diktatör, öncelikle, sorgulamayan bilinçtir. Sorgulamayan bilinç, diktatör olmak zorundadır.

Kabalaştırma olarak gelebilir. Ama, eğer bir insan

patlıcan kızartmasını sevmiyorsa, bunu neden sevmediğini sorgulayıp bulmak zorundadır. Eğer, bu yiyeceğe karşı itici duygularını hiç sorgulamamışsa, işe burdan başlamalıdır.

Okunan roman, gidilen tatil, dinlenen şarkı sorgulanmalıdır. İnsan, gezdiği mekanları... girdiği ilişkileri sorgulamadığı sürece hayatı eksiktir. Çok büyük bir bölümüyle eksik. Eğer bütün bu sorgulamalar yine de anlamsız geliyorsa, insan neden yaşadığının cevabını vermek zorundadır. Çünkü hiç sorgulamadan yaşanan hayat, hayat değil... itilip kakılmak, önüne sürülen herşeyi kabullenmektir. Bu, diktatörce yaşamaktan... diktatörlerin en tepesindekini beslemekten başka bir anlam taşımaz.

İnsanın sorgulamayan bir yaratık haline getirilişini anlamak için... ya da beynimize diktatörlerin nasıl yerleştirildiğini... sorgulamanın insan etkinliğinin dışına nasıl itildiğini anlamak için, hangi toplumsal ilişkilerin nasıl üretildiğini bilmek gerekiyor.

Tarih bilinci bu nedenle de önemli.

Sürekli ortaçağ

Şöyle düşünüyorum. İnsanın ilk ortaya çıkışında, o insansı, hiçbir şeyi sorgulamasaydı, yalnız edindikleriyle, yansımalarla yetinseydi...

Devam. Yetinmekle kalmayıp, edindiklerini... yansımaları hiç değişmeyecek mutlak hakikatler... uyulması gereken zorunlu sonuçlar olarak kabul etseydi, örneğin, Aisiklos, **Zincire Vurulmuş Prometheus**'u yazabilir miydi. Eğer yazamazdıysa, şunu açıkça söylemek gerekir... Bütün burjuva yazarları, bugün, o insansıdan geridedir.

Nedeni çok yalın. Bugünün burjuva sanatçısı, sorgulamayan bilinciyle, burjuva hakikatlerinin mutlak doğrular olduğunu dikte eden ideolojinin emrindedir. Sistemi üreten bir parçadır.

Devam ediyorum. Eğer, onca masalın, mitolojinin olduğu çağda, Efesli Herakleitos'un sorgulayan bakışı... bilinci olmasaydı, "Aynı ırmağa girenler, her zaman başka sular bulurlar" ya da "Aynı ırmağa iki kere girmek mümkün değildir" diyebilir miydi... Bugün, son derece sıradan, anılmaya bile değer bulunmayan bu bakış açısı... sorgulayıcı bakış açısı olmasaydı, insan düşüncesi nasıl ilerlerdi. Birikimdir. Yokedilmeye... unutturulmaya çalışılmıştır. Yaklaşık on iki yüzyıl boyunca. Bütün bir ortaçağ, idealizmin baskın olduğu dönemdir. Tıpkı bugün olduğu gibi, yüzyılların pekiştirdiği donuk bir kavramlar sistemi oluşturulmuştur. Her şey, kilise ideolojisinin egemenliğinin mutlaklaştırılması için üretilen, durağan kavramlarla açıklanmıştır. Tıpkı bugün olduğu gibi, insanlar kavram gerçekçiliğinin peşinden gitmiştir. Hareketin, sorgulamanın yerine, kavramların açıkladığı... mutlaklaştırdığı durumlar vardır. Hiçbir kavram sorgulanmaz... verili anlamına uygun düşünce tekrarlanır. Ancak, yine de ortaçağ, bize anlatılan kadar karanlık değil. Kapitalizmin, ortaçağa hiç duraksamaksızın "çok karanlık" nitelemesini yapıştırmasındaki temel neden budur... Çünkü, kendisi, "tekellerin ortaçağı"nı üreterek, insanı... düşüncesini... eylemini özgürleştireceğini iddia edecektir. Aslında, ortaçağın bir modelini kurarak. Biz buna, tekellerin ortaçağı diyoruz. Şimdi yapılması gereken, ortaçağ papazlarının yerini alan her kimse... ideoloji hangisiyse bunu tanımak... anlamak... bunlara karşı direnmektir.

Ayrı bir yazı konusu. Kapitalizm, bütün alanlarda olgularla yürüyor. Olguları, idealist bir felsefeyle mutlak hakikatler olarak yutturmaya çalışıyor. Şimdilik örnek olsun. Fuku Yama, tarihin... insanın kapitalist aşamayla bittiğini yazıyor. Bu kitap, çok satıyor... kutsanıyor.

Hadi Uluengin nam bir şarlatan, Karl Popper'in gölgesini kendi gölgesi sayarak tarihselcilere sövüyor. Bu şarlatan köşe yazarı, 27 Eylül 1994 tarihli **Hürriyet** gazetesindeki yazısında, Popper'in ölümünü şöyle duyuruyor... **"Karl Popper cennete gitmiş. Ebediyete göçmüş. Rabb'e kavuşmuş. Modern zamanlara damga vuran ve çağın en dâhi siyaset bilimcisi, Avusturya asıllı İngiliz filozof, doksan iki yaşında, geçen cumartesi günü vefat etmiş. Özgürlük insanları! Ağlayın ve hüzünlenin, Sir Karl Raimund Popper ölmüş."**

Ölen kim... Bu satırları alın, bin yıl geri götürün bir kilise papazı da bir kralın... soylunun ölümünün ardından ancak bunları yazabilir. Ne Popper'in... ne Uluengin'in "Modern Zamanlar"ına bakmayın siz. Onların modern zamanı, tekellerin ortaçağından başka bir şey değildir. Ama, diyalektik adamı çarpar. Modern zamanlar derken, kilise papazlığını yeniden üretirsiniz. Bu kez tapındığınız, kilise ve tanrı değil, tekeller ve paradır.

Popper de... Uluengin de... Fuku Yama da bazı olguları sıralar. Zaten ancak olgularla yaşar kapitalist ideoloji. Olgular, doğru da görünebilir. Ama bunun hiçbir önemi yok. Olgu, ilktir. Olgudan sonrası akıl... yöntem... sorgudur. Ama hayır. Olguların ardındaki hakikatler donuk kavramlarla örtülür, görünmez kılınır.

Kapitalizmin ideologları, sopayı suya sokuyor. Sonra, insana dönüp, bak... diyor, sopa kırık. Olgunun mutlak doğruluğu ideolojisi, ancak, insanın sopayı sudan çıkararak bu ideologların gözüne sokmasıyla kırılabilir. Bilgi edinmede yöntem, bu nedenle önem kazanıyor.

Herkesin, sopayı sudan çıkararak bunların gözüne sokmasını öneriyorum.

Direnin

Sistem... sistemin üreticileri meşrulaşabilmek için, kitlelerin onayına ihtiyaç duyuyor. İnsanı, alışveriş merkezi masalıyla dar mekanlara sıkıştırarak, tapon şarkıları... sanat eserini çok satar hale getirerek... iktisadı, felsefeyi birkaç papazın egemenliğine sokarak... beğeniyi güdümleyerek kendilerini meşru gösteriyor, insanı bu meşruiyete razı ediyor. Direnmek dendiğinde, insanın ilk yapması gereken, sorgulamaktır. Alışveriş merkezi denen hapisanelerden uzak durmak... paparazzi... çok özel denen programları izlememek... sistemin en bayağı karakterlerinin şarkıcı diye sunuluşunun, insana hakaret olduğunu görmektir. Görmek yetmiyor. Bunları reddetmek gerekiyor. Bütün gün çalıştıktan sonra bir iki satır okuyamadan... hafta sonlarını, sıkıştırılmış mekanlarda **meta toksini** soluyarak geçiren insanın, hiçbir şekilde sorgulayıcı olması mümkün değil çünkü.

Hakarete uğramamak için, sistemin değerlerine direnmek... onay vermemek gerekiyor.

Çarpılı Kopuş

Beş kişi,
ben
Necmettin
ve Sadık
Koray
ve Mehtap
beş kişi
basamakları
birer birer iniyorduk,
beş müthiş beyin
toz toprak topuklu
adımlarla
en büyük en güzel en akıllı savaşa
yenilgilere
zaferlere
yü-rü-yor-duk,
omuzlarımızda
sırtüstü yatan
fidanın
kırılan dalını
sokağa
sokaklara
ta-şı-yor-duk,
beş kişi
basamakları
birer birer iniyorduk.

Dördüncü kat.
Üçüncü kat.
Adımlarımızın
sesleri basamaklardan zıplıyor
tavanlardan
duvarlara çarpıyor
duvarları deliyordu
ve şelaleydik
dökülüyorduk
yarıklardan,
düzenli düzensiz sesleriyle adımlarımız
kırılan dalın öyküsünü besteliyordu
ve
rüzgara
dökülen suların
sesleri aktı,
dinledik
müziği severdik
içlendik
elele tutuşup devam ettik.
İkinci kat.
Adımlarımızın sesindeki senfoni
mevzilere çağırıyordu,
rüzgar sesimizi taşıyordu.
Birinci kat.

Sokak
sokaklar
güneş
hayat,
kırmızı saçlı bir kız çocuktu hayat
yanakları da kırmızı
avuçlarının içi de kırmızı
kırmızı kırmızı gülüyordu
kırmızı saçlı kız çocuk
kırmızı bir kazak giymiş
çorapları da kırmızı
kırmızı saçlı bir kız çocuktu hayat,
fidanın
kırılan dalına
avuçlarımızla içiriyorduk hayatı,
kırık dal
yeşeriyordu.

Elimizde yeşil dalımız
ayaklarımız sokağa
değer
değmez
genç bir soluk bitti yanımızda
başımızla göğsümüz yükseldi
gökyüzü
gökyüzü aydın mı aydındı
çiçekler ölüyordu
içimizde
çiçekler açıyordu bir yandan,
Nazım öğretmeni gördüm karşı kaldırımda
şaşırdım
o sadece... sabahları... yokuşta beklerdi beni
koluma girer... dersini verirdi
bu sabah ki dersimizde
yanlış umutlar aldatır
hep ağlatır
dedi
güvenme dağı delerim diyene
fakat güven
dedi
dağa taşa kazma vurana...
yokuşun başında ayrıldı
şimdi... apansız karşımda görünce
neyse... geldi koluma girdi,
yüzünde
mürettiphanenin
kiri,
tamam mı Memet
dedi
tamam
dedim
gülümsedi
güzel
dedi
gitti.

Elimizde yeşil dalımız
beş kişi sokakta yürüyorduk,
sokaklar en korkak en zor mevzilerdi
devriliyordu sokaklar
gözleri dizlerine dek kara batmış
çömeliyorduk
kapatıyorduk gözlerini
üşüyordu parmaklarımız
öğretmenlerimiz,
bize bakıyordu
çağların içinden
yürecikleri küt küt atıyordu
yazı makinamın harfleri
şeridin üstünde
dövüyordu beynimi
binlerce yazı makinası
milyonlarca yazı
binlerce milyonlarca yazı makinasının sesi
beynimi ...lerce ...sesi ... makinası... beynimi
DÖVÜYORDU
dönüyordu şeritler
.....
.....
...

Milyon milyon yıl önceydi
küçücük bir daldı
küçücük kırık bir dal
küçücük kırık yeşil bir dal
yazık, fidan bile değildi
eni sonu küçük... küçücük bir daldı
.....
milyonlar milyonlarla savaştı
KAN... KAN... KAN...
eni sonu küçük... küçücük bir daldı
yenilgiler birikti yeşilinde azar azar
hem ne güzel yenilgiler
.....
milyon milyon yıl uzaktaydı zafer
eni sonu küçük... küçücük bir daldı
yenilgilerle büyüdü, fidan oldu
kocaman bir ağaç oldu küçücük dal
küçücük kırık yeşil dal
küçücük kırık yeşil dallar
uzanıp kucakladılar zaferi
kanlar bulandı dallarından
zaferin güzel
güleç yüzüne
üzünçlerle yenilgiler
.....
milyon milyon yıl önceydi
küçücük bir daldı
küçücük birer daldılar
kırık
yeşil.

.....
.....
...
Elimizde yeşil dalımız
beş kişi sokakta yürüyorduk,
dükkanlardan sokaklara
kapitalist şarkılar taşıyordu
et dolu tırnakları
etimize
batıyordu,
yürüyorduk... yeşil dalımız... yürüyorduk
ellerimizi cebimize yatırıp gitmiyorduk
ıslığımızda
yeni günün şarkıları
gelin diyorduk
öğretmenlerimiz,
bize bakıyordu
çağların içinden
kapitalizmin suratına
kocaman çarpılar çekiyorduk
yürecikleri küt küt atıyordu
her yanımız sızım sızım sızlıyordu
gözlerimiz doluyordu
gözlerimizin içi gülüyordu
kopuyorduk... ko-pu-yor... kopuyorduk
çiçekler ölüyordu
içimizde
çiçekler açıyordu bir yandan
tarih 17 Ocak 1994'tü.

Müfit Gürgün

Brecht'in Galileo Galilei oyununu anlamak

Lerzan Caner

Son günlerde bilim adamlarının, yazarların ve aydınların düşünceleri yüzünden tutuklanmaları ve yargılanmaları yoğunluk kazandı. Düşüncenin ve bilimin iktidardaki sınıfın temsilcisi yöneticilerce suç sayılmasının tarihi çok gerilere uzanır. Buna en güzel örnek, Dünyanın Güneşin etrafında döndüğünü bulan ve bunu açıklayan Galileo Galilei'nin dramıdır. Bertolt Brecht, bu bilim adamının yaşadığı trajik olayı "Galileo Galilei" adlı eserinde ele almıştır. Yarattığı oyunun baş kişisinin karmaşık karakterinde, bilim adamının hem kendi içindeki çelişkileri hem de yönetimdeki sınıflarla olan çelişkilerini dile getirmiştir. Brecht'in Galileo'sunun içinde küçük bireysel zayıflıklar ve korkularla bilim adamlarına yakışan, bilimi halkın yararına kullanma, her zaman onun yanında yer alma ve bu yolda mücadele etme tavrı arasında mücadele oyun boyunca sürer.

Brecht'in Galileo Galilei'si her şeyden önce meraktan ve araştırmaktan büyük bir zevk alır. Zaten Brecht'in tüm oyunlarına eğlenceli bir atmosfer sağlayan yeni bir şeyler öğrenme sevincidir. Bu oyun da, Galileo'nun, ev işlerine bakan bayan Sarti'nin oğlu Andrea ile sevinç içinde deneyler yapmasıyla başlar.

Galileo, Andrea'ya etrafımızda her gün baktığımız şeyleri aslında görmediğimizi, her zaman onları ilk defa görüyormuşcasına ele alıp incelememiz gerektiğini söyler. Bir de çocuğu "Senin bir şey gördüğün yok sadece alık alık bakıyorsun o kadar. Görmek denmez ona" diye azarlar.

Brecht, Galileo'ya belli bir sınıfsal seçim yaptırmış ve onu halkın bilim adamı yapmıştır. Yazarın Galileo'nun ağzından dile getirdiği düşüncelere göre bilim halk için olmalıdır. Bilimsel gerçeklerin amacı da halkın mutluluğunu sağlamak, onun acılarını dindirmek ve yükünü hafifletmek olmalıdır. Bu yüzden de Brecht'in bilim adamı her zaman halkın sağduyusuna güvenir. Dünyanın Güneşin etrafında döndüğünü ispatlamak için, bayan Sarti'yi çağırır ve ona büyüklerin mi küçüklerin yoksa küçüklerin mi büyüklerin etrafında döndüğünü sorar. Zeki bir kadın olan bayan Sarti sınıfsal konumunun da farkında olan bir insan olarak "ben size hizmet ettiğime göre" küçükler büyüklerin diye yanıt verir. Galileo'nun biliminin hedefi halk olduğu için, o bilimsel eserlerini zamanının bilim dili latince değil, halk dilinde yazar.

Brecht, Galileo'nun ağzından yöneticilerin hizmetindeki bilim adamlarının duyuları körelmiş cahiller alayı olduğunu dile getirir. Galileo, onları bulduğu teleskopdan bakmaya bir türlü razı edemez çünkü onlar köhnemiş bilgilerin tutsağı olmuş tutucu, cahiller alayıdır.

Yine, Brecht, Galileo'ya bilimin artık inancın tahtını sarstığını söyleterek inançların da sorgulanması gerektiğini belirtir.

Brecht, oyununun baş kişisini bilim adamlarına yakışan özelliklerle donatmasına rağmen, onu bizim gözümüzde yüceltmez. Galileo aynı içimizden biri gibi birtakım zayıflıkları, özlemleri ve korkuları olan birisidir. O her zaman vücudun hakkının verilmesini savunur. İyi bir yemek ve şarap hiçbir zaman vazgeçemeyeceği şeylerdir. Üstelik, Galileo sütçüye, kasaba borcunu ödemek ve kitap satın alabilmek için küçük taktiksel kurnazlıklara baş vurur. Başkasının bulduğu teleskopu Venedik senatosuna kendi buluşu gibi satar.

Her şeyden kuşku duyan ve hiçbir şeye kılı kırk yarmadan ve titizlikle araştırmadan inanmayan Galileo, yöneticilerin hizmetindeki bilim adamlarının özelliklerini de bilmesine rağmen, yine de matematikçi Barberini, Papa VIII. Urban adıyla başa geçince umutlanır. Bilimsel çalışmalarını rahatça yürüteceğini sanır. Barberini'nin kendisini iktidara getiren sınıfın hizmetinde olduğunu ve yalnızca onların istekleri doğrultusunda haraket edebileceğini unutur.

Bütün bunların dışında, Galileo bilimin esas amacının halkın gözünü açmak olduğunu bilmesine rağmen başına gelecek olaylara karşı kesin tavır takınamaz. Haliyle, bilimle donanan halk, bilimi kendi durumunu sorgulamak ve kavramak için kullanacaktır. Durumunu yorumladıktan sonra da, onu değiştirmek için harekete geçecektir. Yani mutsuzluğuna ve sömürülmesine neden olan yönetici sınıfın iktidarını devirmek

isteyecektir. İşte bunu farkeden yöneticiler paniğe kapılır ve zorbalığa başvururlar. Galileo'yu tutuklarlar ve ona Engizisyonun işkence araçlarını gösterirler. Öğrencileri de onun bilim adamına yakışır bir tavır sergileyeceğinden yani direneceğinden kuşkulanmadan sonucu beklerler ama ne yazık gerçeği öğrenince şok geçirirler, çünkü onlara her zaman "Gerçeği bilmeyen aptaldır ama bilip de söylemeyen alçaktır" diyen hocaları "Dünyanın güneş etrafında döndüğü yanlıştır ve dine aykırıdır" diyerek bulduğu ve deneylerle kanıtladığı gerçekleri yadsımıştır.

Bu ihaneti karşılığında, Kopernic sistemini savunduğu için yakılan Bruno'nun aldığı cezayı almaz, canı bağışlanır. Ama Engizisyonun tutuklusu olarak, bir Engizisyon memurunun gözetiminde Floransa yakınlarında bir evde kızıyla birlikte oturur.

Galileo'nun ihanetinin sonuçları hem kendisi için hem de bilim dünyası için çok ağır olur. Kendi kendini yargılar ve artık bilim dünyasında yer alamıyacağını söyler çünkü halka sırt çevirmiştir. Hem halka ihanet edip hem de bilim adamı olunmaz. Hatta kendisini, elini bile sıkılmaya değmez bulur.

Onun bu davranışının bilim dünyası üzerindeki sonuçları da kötü olur. İtalya'da hiçbir bilimsel eser basılmaz.

Descartes "ışığın doğası" üzerine yazdıklarını çekmecesine kilitler. Kilisenin koruyuculuğunu benimseyen ülkelerde de bilim geriler.

Yalnız, Brecht, Galileo'yu bilime ihanet etmiş ve teslim olmuş bir dönek olarak göstermez bize. Galileo, Barberini'nin de dediği gibi uyuza yani bilim hastalığına yakalanmıştır ve ondan kurtulamaz. Bilimsel eserlerini yazmaya ve onları bütün tehlikeleri de göze alarak başka ülkelere kaçırtmaya çalışır. Bunu öğrenen eski öğrencisi Andrea onu hemen affeder. Hocasına eğer bulduklarını yalanlamasaydı, bilimsel eserlerini tamamlayamayacağını söyler. Ama Galileo onurlu bir şekilde hatasına böyle bir kılıf bulunmasını kabul etmez. Koktuğunu açık sözlülükle açıklar. O, Engizisyona karşı direnememiştir.

Ama tamamen de teslim olmamıştır. Yazdıklarının ay ışığında bir kopyasını çıkarması ve onları Andrea'ya vermesi bunu kanıtlar.

Brecht, Galileo'yu karmaşık bir karakter olarak yaratarak bilim adamlarının karşılaştığı sorunları iyice, enine boyuna düşünmemizi istemiş ve bu konuda da kalıplaşmış ideal bir tip yaratarak oyunun baş kişisini yüceltmek istememiştir.

Bugün de ülkemizdeki yöneticiler bilim adamlarına Engizisyonu aratmayacak biçimde baskı ve şiddet uyguluyor. Ama, bilim adamı niteliğine yakışan bir tavırla, İsmail Beşikçi, Fikret Başkaya, Haluk Gerger ve öteki bilim adamları, onurlu bir şekilde direniyor.

Galileo, oyunun sonunda kızına "gece nasıl?" diye sorar. Virginia da "aydınlık" diye yanıtlar. Brecht, oyununu umutla bitirir.

Onurlu aydınlarımızın direnişlerini gören bizler de, düşüncenin suç olmaktan çıkacağı aydınlık günleri umutla bekliyoruz...

Fotoğraf: İbrahim Akyürek "Yaylada"

.....
tüter dağbaşlarında
saçlarımın yalazı

bilemem
kaç yıllıktır
bir sazdır durur şuramda
telleri alnımda gerili
çalarım
bir kartal gagasıyla
dokunarak yumuşacık
çıkar yanık ağıtlarımız
katıp rüzgarına beni de
günler geceler gibi
sabahı heceler gibi

saçlarımın yalazında tüter
dağbaşları
.....

İdris Atmaca
"Şafak Şiirleri" dosyasından

Kemal Özer: "Toplumculuğu bütünlük içinde değil de parçalı olarak algılayanlar ne yazık ki çoğunlukta..."

Kemal Özer, 1963-1993 yılları arasında tuttuğu günlüğü, **"Tanık Günler"** adlı iki ciltlik kitapta topladı. Tanık Günler'in birinci cildi; Şiirler Ozanlar, Şiir İçin Yerli Yersiz Notlar, Sinema Düşleri, Sinema, Okunanlar İzlenenler, Tasarılar Taslaklar, Yazı Cehennemi, Kitapların Mutfağında, ikinci cildi; Sorunlar İlişkiler, Dergi Günleri, Siyaset Günleri, Dinlence Günleri, Gezi Günleri bölümlerinden oluşuyor. Kemal Özer'le "Tanık Günler"e ilişkin söyleşi yaptık..

-*Tanık Günler*'in 1. kitabının girişinde, şöyle söylüyorsunuz: "O günlerden bugünlere değişen, bir bakıma 'yazar adayı'ndan 'yazar'a, 'narsizim' ve 'nihilizm'den 'paylaşım' ve 'kavrayış'a yönelişin de öyküsü. (...) Bir başka deyişle, 20-25 yıl önce yazarından başka kimseyi ilgilendirmeyen satırlar, zaman içinde öznelliklerini aşıyorlar ve 'bugünden düne bakış'ın nesnelliğini kazanıyorlar. Hem bireysel düzeyde, günlük yazarının kendi serüveninde, hem de genel düzeyde bu böyle." Daha sonra, kimi sayfalarının dergilerde yayınlanmasından sonra adı geçenlerin tepkisini de çektiğini belirtiyorsunuz. 'Günlük'ün yayınından sonra, Doğan Hızlan, yazılanların *öznel* olduğu, bu anlamda 'kişisel' olduğu, kimseyi bağlamayacağı tepkisini verdi. Doğan Hızlan'ın bu düşüncesini, girişte yazdıklarınız açısından nasıl değerlendiriyorsunuz? Başka tepkiler aldınız mı? Nasıl?

- Tepki duyanlar kadar, tepki duyulmasının ardında yatanlar belki daha ilginç ve öğretici. Bu konuda düşündüğüm ve gözlediğim birkaç şeyi belirtmek istiyorum. 1955'lerden bu yana edebiyat dünyasının içindeyim. Kırk yılı bulan bu süre içinde sürekli gözlediğim şey, bu dünyanın görülenler ile görülmeyenlerden oluştuğu. Görülenler: Göz önünde olanlar-dergiler, kitaplar, bütün yazılı hale getirilmiş gerçeklik. Görülmeyenler ise: Bütün bunları oluşturanlar ve bütün bunların oluşturdukları. Görülenleri anlamak, açıklamak, neden ve sonuçlarını tartışmak, giderek yargılamak istiyorsak, görülenler ile yetinmemeliyiz diye düşünüyorum. Görülenlerin arkasında yer alanları da görmeliyiz. Hemen belirtmeli: Görmek için, görebilme yetisine olduğu kadar, birtakım belgelerin, bilgilerin ortaya serilmesine de gereksinim var. Kişisel tanıklıklar burda önem kazanıyor işte. Hele 'günlük' gibi yazılı tanıklıklar.

Görülenler ile görülmeyenler, aslında bir bütün. Görülenler ile yetindiğimiz zaman gerçekliğe değil, görülenlerin oluşturduğu yanılsamalara hizmet ediyoruz demektir. Ortada bir savaşım varsa, olmalıysa, bence özü burda. Yanılsamaların oluşmasını önlemekte, yanılsamaların yerini gerçekliğin almasını sağlamakta. Tanık Günler'e tepki gösterilmesi, olağan gözüküyor oysa. Edebiyat dünyamızın görülmeyenlerine kendi çapında getirdiği ışık, bu tepki ve rahatsızlığın kaynağı. Tanık Günler ya da benzeri tanıklıklar, bu yanılsamalar ağını tek başlarına dağıtamazlar. Bunu, rahatsız olanlar da biliyor. Ama yine biliyorlar ki, görülmeyenler bir kez gündeme gelirse, görülenden bir kez kuşku duyulmaya başlanırsa, arkası sökün edebilir. Üstelik, son yıllarda hızla gelişen bir "muhalefet", edebiyat gündemini belirleme çabası varken. Neyin ne olduğunu, neyin neden olduğunu anlama çabası yeniden alevlenmişken.

*Tanık Günler'de yazılanların **öznel** olduğu savına gelince, elbet öyle. Giriş yazısında da belirttim: O günlerin öznelliği içinde saptadığım, değerlendirdiğim şeyler. Her şeyden önce, kendime tanıklık, bir 'yazarak düşünme' çabası. Ve en önemlisi, yayınlanma amacıyla yazılmadığından, alabildiğine özgür ve içten. Üstelik ben söylediğim için bu böyle değil. Gerçekten yayınlamamışım, 80'li yılların ortalarına değin. Daha da önemlisi, o günlerin öznelliği içinde yazdıklarım, bugünün nesnelliğinde artık öznel olmaktan çıkmış. Gelişmeler, yazdıklarımı doğrulamış. Nitekim tepki gösteren, beni kötü niyetli olmakla suçlayan bir eleştirmen bile, günlükte geçen sözleri "söylemedim" diyemedi. O sözlerin **bugün** ortaya çıkmasından rahatsız oldu. Görülenlerin ardındaki görülmeyenlere yönelttiği için.*

Sözü bağlarken, bir kez daha vurgulamak isterim. Edebiyat dünyasını saran yanılsamaların dağılmasından bunca rahatsız olan var

ve bunu, Tanık Günler gibi, her türlü vesileyle ortaya koyuyor. Ve sormak isterim. Yanılsamaların sürmesinden rahatsız olanlar da tepkilerini aynı oranda gösteriyor mu acaba?

- 8 Mayıs 1971 tarihinde şöyle yazmışsınız: "Somutlamamı kimbilir kaç kez öğütlediler. Neyi? Şiirlerimi. Nasıl olacağını söylemediler. (...) Somutlama; olayı yaşayanı bize kavratan, sözcükleri ve dizeleri aşmış bir özbağlantıyı aramak ve bulmaktır." 31 Temmuz 1972'de ise şöyle: "Kendi sesi olana kadar, onun sesi olmak. Onun, yani emekçinin. Bize, bugün yazanlara düşen bu, ancak bunu gerçekleştirebiliriz. Gelecekteki emekçi edebiyatının, şiirinin geçmişi olabiliriz ancak." 2 Temmuz 1971 tarihinde ise Edip Cansever'e ilişkin bir yargınızı yazmışsınız. Şöyle: "Toplumsal olaylardan etkilenmiyor, etkilenmeyi uygun buluyor. (...) Kitaplarını açtığım zaman üstüme üşüşen sözcüklerin arasına şimdi bir de köksüz izlenimlerin getirdiği 'yüzeyde bir toplumculuk' eklenmiş." Bunlar, o dönemin toplumcularıyla İkinci Yeni'cilerinin temel ayrımları gibi görünüyor. Cansever'in, ötekilerin bu tutumunu neye bağlıyorsunuz? Hem o gün, hem de bugün. Bir de, bugün sizin ve E. Cansever'in izinde olanlar aynı tartışmaları yapıyor, ama netleşme sağlanamıyor. Yani, Cansever tipi, bugün de 'yüzeyde bir toplumculuk'la rant yiyor. Bunun hâlâ aşılamamış olmasını neye bağlıyorsunuz?

- 1970-80 arasının bir gerçeğiydi o. Ülkenin içinde bulunduğu siyasallaşma, savaşım ortamı, edebiyat dünyasındaki çatışmaya da bir anlamda çözüm getirdi. Her kesimden insanın üstünde baskı yarattı. Bundan İkinci Yeniciler de payını aldı. Cansever örneğinde olduğu gibi, toplumsal olayları görmezden gelemediler. Yazdıkları şiir alkışlandı. Örnek gösterildi. Toplumsal olaylar şiire yansıyacaksa böyle olur dendi. Tehlikeli olan da buydu. Toplumsal olaylarla şiir arasındaki ilişkinin koşula bağlanması. Belli zamanlarda evet, ama genelde hayır denmesi.

"Burjuva edebiyatıyla savaşımda başarılı olunamıyorsa, ya da yeterince başarılı olunamıyorsa, nedeni ilkin burda, gerçeklikle kurulması gereken ilişkide aranmalı. "

Bugün için de geçerli bu yaklaşımın aşılması, sanatın özündeki içerik/estetik buluşması ile yakından ilgili. Toplumsala gerçek bir yönelim, ancak bu buluşmayla sağlanabilir. Çeşitli etkilerle, baskılarla ortaya ürünler çıktı. Ama o kişilerin şiirini değiştirmedi bu. Günümüzde ortaya çıkanlara bakarken de burdan bakmalıyız. İçerik/estetik bütünlüğü içinde mi, yoksa zaman zaman ortaya çıkan bir eğilim mi?

Toplumculuğu söz konusu bütünlük içinde değil de parçalı olarak algılayanlar ne yazık ki çoğunlukta.

- Türkiye'de bir burjuva edebiyatı yapıldığını söylüyorsunuz 'Günlük'te, ve 'Kimdir bu edebiyatı yapanlar? Tek tek ele aldığımızda, hepsi 'halkçı','ilerici', 'yurtsever', 'toplumcu', hatta 'devrimci' gibi olumlu nitelikler taşıyor. Örneğin hiçbirine 'bağnaz' diyemiyoruz, 'sağcı' diyemiyoruz, ama bir araya gelip de oluşturdukları edebiyat, burjuva edebiyatı oluyor." diyorsunuz. 'Günlük'ün bir başka bölümünde ise, "Tek tek ele alındığında olumlu bulduğumuz kişileri, nasıl bir ölçütten geçirmeli ki, bu işin içyüzü ortaya çıksın?" diye soruyorsunuz. Bugünden baktığımızda, o günkü 'solcu', 'ilerici', 'devrimci' görünenlerin, bugün burjuvadan yana daha netleştiği görülüyor. Ama, toplumun bütün kesimleri bunu hâlâ göremiyor. Yani, 1972'deki saptamanız, bugün de geçerli. Sizce, burjuva edebiyata karşı çıkışta eksikler nelerdi? Bugün bu karşı çıkış *bütüncül olarak* gerçekleştirebiliyor mu? Çünkü bunun asıl sorumluluğu, yani burjuva edebiyatının ya da bunu böyle yapanların iki yüzlülüğünün ortaya konması sorumluluğu bizlerde. Bunu ne ölçüde başarabiliyoruz?

- Yanılsama dedik. Yanılsamalar nerden kaynaklanıyor? Toplumun bütün kesimleri, niye yanılsamalardan sıyrılıp gerçeklikle ilişki kuramıyor? Bundan birkaç ay önce, Bursa'da bir gençle karşılaştım. Dertliydi ve derdini biriyle paylaşmak istiyordu. Sorup duruyordu: Bir arada olması gereken, aynı yönelişteki insanlar, niye birbirlerini anlamak istemiyor, bunca acımasız davranıyor? O gence, bunun 'bakış biçimi'yle ilgili olduğunu söyledim. Neydi o 'bakış biçimi'? İnandığı değerleri temsil eden kişilerde, bu değerlerin katışıksız bulunmasını istiyordu o genç. Dahası, böyle olacağına, olabileceğine inanıyordu. Öyle olmadığını görmek, onu üzüntülere salıyordu. İçinden çıkılmaz bir durumla yüz yüze kaldığını düşünüyor, bu gerçeklikle başa çıkamamak ona acı veriyordu.

Benim önerim, öncelikle bu 'bakış biçimi'ni bırakması oldu. Katışıksızlığı, saydamlığı aramak yerine, gerçekliği görmesi gerekiyordu. Durumu kabullenmek değildi bu. Duru-

Ülkenin içinde bulunduğu siyasallaşma, savaşım ortamı, edebiyat dünyasındaki çatışmaya da bir anlamda çözüm getirdi. Her kesimden insanın üstünde baskı yarattı. Bundan İkinci Yeniciler de payını aldı. Cansever örneğinde olduğu gibi, toplumsal olayları görmezden gelemediler. Yazdıkları şiir alkışlandı. Örnek gösterildi. Toplumsal olaylar şiire yansıyacaksa böyle olur dendi. Tehlikeli olan da buydu. Toplumsal olaylarla şiir arasındaki ilişkinin koşula bağlanması.

mu değiştirmek istiyorsa, gerçekliği görmekle başlamalıydı. Yanılsamalara kapılmaktan kendini kurtarmalıydı. Edebiyat dünyasıyla, sözünü etttiğim olay arasında bir koşutluk kurulabilir. Gerçekliği kavramak, kaba karşıtlıklara indirgeyici bir bakışla olanaklı değil. Burjuva edebiyatı yapıyor dediğimiz kişiler, çoğu kez indirgeyici bir bakışla ele alınıyor. Bütün olumsuzluklar ona yakıştırılıyor. Örneğin bu kişilerin dili bozuk olmalı, imgelemi dar olmalı, üretimi kof olmalı vb. Oysa gerçeklik böyle değilse? Görmezden mi geleceğiz, yoksa yakıştırmada mı bulunacağız? Burjuva edebiyatıyla savaşımda başarılı olunamıyorsa, ya da yeterince başarılı olunamıyorsa, nedeni ilkin burda, gerçeklikle kurulması gereken ilişkide aranmalı. Sözü çok edilen "sistem" kavramını ele alalım. "Sistem"in üstüne gidilmesi, çoğunlukla indirgeyici bir bakışla yapıldı. "Sistem kötüyse, sistemin içinde yer alan her şey de kötüdür" yaklaşımı, sağlıklı sonuçlara varmayı engelledi.

Tepki ve eleştirilerde kullanılan uslûbu da gerçekçi bulmuyorum. Asıp kesmeye dayanan hamasî dil, belki birtakım insanları heyecanlandırmaya yaradı. Ama burjuva edebiyatının dayanaklarını saptamak ve çürütmek için, geliştirilmesi gereken bence nesnel ve serinkanlı bir söylemdi. Çoğunlukla bu yapılmadı.

Bunlar, işin bir yanı. Öte yanı, karşı çıkanların ortaya koyduğu ürünler. Gerçekliği kavrarken yanılsamaya düşmek, bu üretimi de etkileyecektir. "İçinde birtakım değerleri barındırabildiği halde bir edebiyatı burjuva edebiyatı yapan nedir?" sorusuna, doğru karşılık verilemiyorsa, yapılan üretim de sınırlı, özürlü kalacaktır.

Bir de şöyle bakalım. Karşı çıkanların ürettiği sanat yapıtları, gündemi belirleyecek düzeyde mi? Tepki gösterilenlerin yerini alacak nitelikte mi? Olanlar belki var, ama yeterli mi? Medyanın yönlendiriciliği gerçeğine bel bağlayıp kendimizi kandırmayalım. Yapılan eleştirinin, gösterilen tepkinin kabul görmesi, yaygınlık kazanması, üretilenlerin başarsına da bağlı. Ürünle desteklenmeyen, ürün düzeyinde sonuç vermeyen bir tepkinin kamuoyunu arkasına alması olanaksız.

- 9 Ekim 1972 tarihinde, kendinize şu soruyu, biraz da bir saptama yaparcasına soruyorsunuz: "Oysa köy çıkışlılar bugünden o emekçi kültürünü oluşturmuyorlar mı?" Bugün kendinize aynı soruyu yönelttiğinizde cevabı ne? Köy çıkışlılar o emekçi kültürünü oluşturabildiler mi.

- Bugün kendime daha çok şunu soruyorum: Birikimi, bugüne değin yapılanları değerlendirebiliyor muyuz? Köy çıkışlılar, benimsenmek ve suçlanmak ötesinde, ortaya ne koydular? Bunun değerlendirilmesi yapıldı mı?

Birikim olmadan, sağlıklı bir yere varılamayacağını düşünen biri olarak, bu değerlendirmenin çok şey kazandıracağını düşünüyorum.

- 29 Mayıs 1973 tarihinde, 'Günlük'te şöyle yazmışsınız: "Memet Fuat, bugün, küçükburjuvanın 'moda' eğiliminden açtı yine. 'Böyledir bu' dedi, 'bir şey ortaya konduktan sonra, onun daha ileri örneklerini vermek eğilimindedir küçükburjuva. Onun için modalaştırmaya bayılır.'" Söz arasında da M. Fuat'ın, Nâzım'ın küçükburjuvalıktan ancak elli yaşından sonra kurtulduğunu söy-

Sanatın özündeki içerik/estetik buluşması önemli. Toplumsala gerçek bir yönelim, ancak bu buluşmayla sağlanabilir. Çeşitli etkilerle, baskılarla ortaya ürünler çıktı. Ama o kişilerin şiirini değiştirmedi bu. Günümüzde ortaya çıkanlara bakarken de burdan bakmalıyız. İçerik/estetik bütünlüğü içinde mi, yoksa zaman zaman ortaya çıkan bir eğilim mi?

lediğini yazıyorsunuz.

Memet Fuat'ın bu düşüncesinden, Nâzım'ın da 50 yaşına kadar 'moda' eğilimiyle yazdığı sonucu çıkıyor. M. Fuat'ı bu anlamda nasıl değerlendiriyorsunuz? Çünkü bugün de M. Fuat'ın Nâzım üstüne oynadığı oyunlar gündemde. Şiirlerini sansürlemesi, yargı kararı olmadığı halde varmış gibi gösterdiği biliniyor artık.

- Nâzım Hikmet, toplumcu edebiyatımızın ana kaynağı. Gizli açık çatışmalar, çekişmeler hep onun üstünden yapılıyor. Sanatın özündeki içerik/estetik bütünlüğü parçalanmaya çalışılıyor. Nâzım'ın şiirleri arasına hep çizgi çekilmek isteniyor. "Şeyh Bedreddin Destanı"ndan önce/sonra, yurt dışına çıkmadan önce/sonra, aşk şiirleri/siyasal şiirleri vb. Bunlar daha da çoğaltılabilir. Burda yapılmak istenen, bütünlüğü parçalamak, sanatçıya parçalı bakmayı sağlamak.

Önemli olan, bu tutuma karşı ne yapmamız gerektiği. Her şeyden önce, bu kaynağı iyi değerlendirmeliyiz. Bu da Nâzım'ın ortaya koyduğu bütünlüğü kavramaktan geçer. Bunu yapabildik mi, yapabiliyor muyuz, ya da ne ölçüde yapabiliyoruz? Unutmayalım ki, Nâzım Hikmet üzerine en kapsamlı çalışmayı yapan hâlâ Nedim Gürsel.

Stalingrad'dan Petersburg'a

Katyuşa
ay yüzlü, mavi gözlü
bir kızdı
geleceği
avuçlarıyla yaratmak için
sabırsızdı

Biliyordu
geleceğin tohumu
Stehanov'un ellerindeydi
biliyordu
yetmiyordu mujiğin tulum giymesi
kesin zafere dek
daha çok dövüşülmeliydi

Sararmış güz yaprakları
24 Ekim sabahında canlanırdı
Katyuşa koşar adım
kışlık saraya yürüyen
işçilerin arasına karışırdı

Yıldızlı gecelerde
içsavaşı düşünürken ürperirdi
Denikin'in birliklerini dağıtan
işçilerin gür sesini işitirdi

Görüyordu
gelecek güzel günler
yepyeni binalardı
uzak köylerde tiyatrolar
ışıldayan metrolardı

Görüyordu
gelecek güzel günler
yepyeni insanlardı
beş yıllık planları
gerçek eylemek için
kalpleri gümbür gümbür
partiyle atanlardı

Katyuşa
ay yüzlü, mavi gözlü
bir kızdı
geleceği
avuçlarıyla yaratmak için
sabırsızdı

Führer'in sürülerinin
ayak sesi duyulduğunda
duraksamadan koştu
anayurdun savunmasına
geniş göğü kararırken
yüzlerce messerschmitt'le
sovyet ülkesi direniyordu
siperlerde peksimetle

Onu cephe gerisine verdiler
yüreği burkuldu biraz
fakat bunu
hiçbir zaman hissedemediler
damarlar arasından toplarken
kurşun çekirdeklerini
taa! içinde duyuyordu
eti delen çeliğin ateşini
gazlı bezle sararken irinli yaraları
masmavi yaşlarla örtüyordu
güneşe takılmış gözkapaklarını

Naziler ilerliyordu
geçtikleri her yerden
yanık insan kokuları yükseliyordu
göğüslerinin sol yanında
gamalı bir haç vardı kalp yerine
acımadan sıkıyorlardı kurşunu
bebelerin gülümseyişine

Muzaffer alman orduları ilerliyordu
soğumuş bedenlerden örülü
siperlerde
Stalin'in sesi yükseliyordu:
"Stanlingrad dayanıyor!"
"Stalingrad dayanacak!"
sokak sokak
ev ev
çarpışıyordu insanlar
Stalingrad dayanıyordu
hoyrat parmaklarla
kirlenmesin diye
genç kızlar
Stalingrad dayanıyordu

Derken
doğa insana omuz verdi
beyaz örtüsünü
uçsuz bucaksiz toprakların
üstüne serdi

Beyni dağılmış
yetmiş yaşında bir nine gülüyordu
oysa
muzaffer alman orduları titriyordu
boğazı kesilmiş
yedi yaşında bir çocuk gülüyordu
oysa
muzaffer alman orduları titriyordu

Yollarda sessiz bir akıntı
gamalı haçları sürükleyerek
batı'ya yürüyordu
alınlarındaki yıldızın pırıltısı
işgal edilmiş toprakların
yüzüne vuruyordu
ve serçelerin cıvıltısı
yıkılmış çitler üzerinden yükselerek
Stalin'in sesine karışıyordu:
"Direndik ve Kazandık!"
insanlar sevinçten ağlıyordu
kızıl bir toprağa düşenler
mezarlarından el sallıyordu

Katyuşa
ay yüzlü, mavi gözlü
bir kızdı
geleceği
avuçlarıyla yaratmak için
eskisinden de sabırsızdı!..

**

Gencecik bir çınar yetişmişti
iki savaşta bükülmeyen bileği
ve kocaman yüreğiyle
Urallar'dan Asya'ya dek
gölge vermişti

Geniş dallarında
milyonlarca ağustos böceği
yeni bir dünyayı anlatan
şarkılar söylüyordu
kabukları arasına sığınmış karıncalar
ellerini ovuşturarak
doğacak günü bekliyordu

Derken
1953'te sarsıldı yüreği
yıllarca gövdesini okşayan
Koba'nın çelik elleri çözülmüştü

Karıncalar sardı her yanı
ortalıkta yalnızca
rakamlar, rakamlar, rakamlar vardı
bozkıra can veren rayların
içinde yatan ter
ve emek nişanlarıyla
kabaran göğüsler unutulmuştu!..

***

Yarım asır geçti aradan
yirmiiki milyon insanın
bereketli kanıyla sulanan topraklarda
yeterince açmadı tomurcuk güller
dipsiz bir yeşillik yerine
gri örtüler bürüdü ormanları
messerschmitt'lere
gökleri dar edenlerin torunları
ellerindeki hançerle
halkların yüreğini çıkardılar
altın bir tepsi üzerine serdikleri
elli yıldızlı bayrağın içinde
yeni çar hazretlerine sundular

Katyuşa yaşlı bir kadın
kırışık yanaklarından
derin bir keder süzülüyor
ve ışıltısı gitmeyen
mavi gözleri önünde
Kızıl Meydan'ı dolduran kara yüzlerin
üstüne tükürüyor

Yine bir ekim sabahında
Katyuşa yatıyor boyluboyunca
unutulur sanıyor faşizm
Leningrad'ı Petersburg yapınca

Avuçtaki suyun akması gibi kolay
ellerindeki dünyayı tutamayanlar
yavaş yavaş kendine geliyor
Coni'lerin masal dünyasından
onlara yalnızca
iki parça sığır eti yiyip
bir şişe kola içerek
geğirmek kalıyor.....

Koray Kılıç

Uçurumda

Cemile Çakır

Bir uçurum. Nerede başlayıp nerede bittiğini kimse kestiremiyor. Biz yalnızca bir bölümünü görebiliyoruz ancak, insanların tırmanmak için yamaçlarına tutunduğu, aşağıda kapkaranlık bir boşluk, yukarıda ise belli belirsiz bir aydınlığın yansıdığı, gökyüzünün varlığını ele verir gibi bir aydınlanmanın olduğu bir uçurum. Dimdik kayalara tutunan insanlar bir karınca sürüsünü andırıyor uzaktan bakıldığında. Yaklaştıkça görüyoruz ki bu insanlar, birbirlerinin ayaklarından yakalayıp, aşağıya çekmeye çalışan, yukarıdakinin aşağıdakini tekmelediği, aşağıdakinin yukarıdakinin bacağından yakalayıp onu da kendi yanına, daha da aşağılara çekme çabasıyla kendilerinden geçmiş, başka hiçbir şeyle ilgilenmez olmuş durumdalar. Uçurumun bir sonu var mı, bilmiyoruz. Kimse bilmiyor. Yukarı doğru tırmanış bugüne değin hiç bitmemiş ve doruğa çıkabilen de hiç olmamış.

Yaklaşıyoruz. Herhangi birini gözümüze kestirip onun devinimlerini izliyoruz. Y. bu, yaklaştığımız, görüş alanı içerisine alarak bütün davranışlarını izlemeye başladığımız. Onun elbette ki bundan haberi yok. Yalnızca yukarıya tırmanmak için harcıyor enerjisini. İşte bir ayağını öne attı. Azıcık pürtüklü kaya yüzeyini yokladı, ardından öbür ayağını attı öne. Bedeninin bütün ağırlığını kayalara vermek istercesine yapıştı sert ve kaygan yüzeye. Başını hafifçe geriye çevirdi ve aşağıya, kendinden daha aşağıda olanlara baktı.

Aşağıda kendisi gibi yukarı tırmanma çabası içinde olan insanlar vardı. Onları görmek, onların kendinden daha aşağıda olduğunu bilmek, belli belirsiz bir sevinç doğurdu içinde. Bu sevinç, dudaklarındaki gülümsemeye ulaştı. Onlarla ilişkisini düşündü bir an. Onlardan 'arkadaşlarım' diye söz ederdi, ama bu kelimenin nasıl bir ilişkiyi tanımladığı üzerinde de bugüne değin durmuş ya da içlerinden herhangi birisiyle konuşmuş da değildi. Onlar da Y. gibi yukarıya tırmanmak, kayalara tutunarak doruğa ulaşmak için harcıyorlardı bütün enerjilerini, onlar da kayalara tutunmanın zorluğuyla Y. gibi alabildiğince bencilleşmişlerdi

Y. ardından gelenlerden birinin kendisine oldukça yaklaşmış olduğunu gördü. İçinde önlenemez bir öfke kabardı. Bu onun bütün yorgunluğunun bir anda yok olmasını getirdi, daha da hınçla tırmanarak, geride kalmamak, geçirmemek isteği bütün varlığını sarmaladı. Devinimlerini hızlandırdı. Şimdi tutunacak bir çıkıntı, bir ağaç kökü, bir yer bulmak gerek. Bir kaya çıkıntısı, bir kök, ne olursa. Bedenini yukarıya çekebilmesi için küçücük bir destek yeterli. Burda duramaz, ilerlemesi gerek. Bir adım bile duraklamak, ardından gelen A. nın ona yetişmesi, onu geçmesi demektir. Y. buna izin veremez. O arkadan gelen dostlarının, düşmanlarının, arkadaşlarının kendisini geçmesine seyirci kalacak birisi olabilir mi, olamaz, asla! Her şeye izin verebilir, ama buna asla! O aşağılarda kalabilecek kadar sıradan ve basit biri olmak için yaşamıyor.

Bir adım daha atabilmek için ayağını pürtüklü kaya yüzeyine yerleştirirken, küçücük bir kaya parçasının kopmak üzere olduğunu gördü, ayağının ucuyla itekleyerek kopardı o parçayı. Ana bedenden kopan kaya parçası, gürültüyle yuvarlandı, ana kayanın gövdesine çarparak, her çarpışta biraz daha hızlanarak aşağıya düşmeye başladı.

Y. nin hemen yanından gelen A. öylesine kaptırmıştı ki kendini kayalara tutunarak tırmanmaya, yukardan kopan kaya parçasını görmedi, gördüğünde ise sakınacak yer bulma şansını çoktan yitirmişti, o yuvarlanarak gelen parça, gürültüyle omuzuna çarptı. A. birdenbire boş bulunup dengesini yitirdi, sendeledi. Bütün bedeni acıyla sarsıldı, ayrımına varmaksızın bir çığlık attı. Bir umarsızlık çığlıydı bu, sanki gırtlağı parçalandı, sanki ciğeri o pürtüklü çığlıkla birlikte dışarı fırladı. Kayalara tutunan eli gevşedi, ayağı kaydı ve yuvarlanmaya başladı. Bedeni sert yüzeylere çarpıyor, her darbede yumuşak etler ve ten büyük yaralar alıyordu. Kayaların geniş bir çıkıntı yapıp düzleştiği bir yerde durabildi ancak. İçgüdüsel bir devinimle, bir insanın ancak oturabileceği kadar bir düzlükteki kaya çıkıntısına sarıldı. Yarı baygın gibiydi. Başından, kollarından ve bedeninin çeşitli yerlerindeki yaralardan sızan kan, bu düzlükte rüzgarın biriktirdiği toz toprak karışımında çamurumsu bir ıslaklık oluşturdu.

Y. A.'nın düştüğünü görmedi, belki de gördü, ama önemsemedi. Yüzünde belli belirsiz bir gülümseme vardı, ki bu gürini anlatmıştı. K. Y. nin konuşmalarını dinlemişti, hoşuna gitmişti. Nasıl hoşuna gitmesin ki, Y. sözcüklerini seçerken K. nın içine işleyebilecekleri öyle ustalıkla buluyor, onun ruhunun çıplaklığını öyle net görüyordu ki. K. bu öneriden öylesine hoşnut olmuştu ki, hemencecik kabul etti. Birbirlerine destek vererek A. nın ayağından yakalayıp aşağıya çekmiştiler. A. böyle bir şey beklemediği anda yakalanmıştı, kendini savunmaya zaman bulamamıştı, sendelemiş, dengesini yitirip aşağılara kaymıştı. Büyük bir gürültü kopmuştu ardından. Epeyce aşağıda bir kaya parçasına tutunup, iyice aşağılara kaymaktan güçlükle kurtarabilmişti kendini. K. planlarının bu kadar kısa zamanda gerçekleşmesinin sevinciyle aşağıya yuvarlanan A. ya bakarken kendinden geçmiş gibiydi. İşte tam bu anda Y. aşağılara yuvarlanan A. ya bakmaktan başka bir şey düşünmeyen K. yı itelemişti. K. böyle bir şey beklemiyordu, neye uğradığını şaşırmış, dengesini yitirip o da A. nın ardından aşağılara yuvarlanmıştı.

Y. büyük bir mutluluk, azıcık da üzüntüyle, ne de olsa vicdanı tamamen körelmemişti, K. nın ardından bakmıştı. İkisinden de kurtulmuş olmanın sevinci her şeyin üzerine çıkmıştı. Bu sevinçle başını yukarı kaldırmıştı, kendisini bekleyen uçurumun doruklarına... Bir zaman sonra A. kendini toparlayıp yeniden yaklaşmıştı Y. ye.Ama az önce Y. nin yuvarladığı bir kaya parçasıyla yeniden aşağılara kaymıştı.

Bir de en aşağılarında, yukardan bakıldığında karanlık bir kuyu ağzını andıran, dengesini yitirenlerin düştüğü uçurumun sonu, dibi vardı ki, burası inleyen, kaburga kemikleri kırılmış, yerinden kıpırdayamayan, ama herhangi birinden yardım alma umudu da kalmamış insanlarla doluydu. Yukarıdan düşenlerin aşağıdakilerin üzerine düştüğü de oluyordu. Üsttekinin kendini kenara çekip, altta kalanın soluk alabilmesine olanak sağlaması için oldukça çaba göstermesi gerekiyordu. Bu nedenle aşağıda da bir başka yarışma sürüyordu, bu da kendini yukarıdan düşeceklerin üzerlerine düşemeyeceği bir köşe kapma yarışı.Durmaksızın yeni insanlar düşüyordu aşağıya, umudunu yitirmişler, güçsüzler, yaralılar, yalnızlar... Y. yukarıda olmanın gururuyla esrik, ayağına yeni bir yer bulabilmek için çabaladığı sırada yukarıdan gürültüyle kopup gelen bir kaya parçası hızla gelip kafasına çarptı. Y. sendeledi ve tutunduğu çıkıntı elinden kaydı, gürültüyle aşağıya yuvarlandı, en aşağıya, dibe, tırmanma umudunu yitirmişlerin arasına.

Yukarıda uçurumun uzayıp giden yamaçları, bu yamaçlara tırmanan insanlar, bir karınca sürüsünü andıran insanların görüntüsü... Uçurumun sonu mu? Bitim noktası mı, doruk mu?

Bir sonu, bir bitim noktası yok bu uçurumun. Yamaçta yukarı tırmanan insanların hepsi bu sonu arıyor, ama yok. Tırmanan insanlar, uçurumun sonu olmadığını bilmiyor, bilmiş olsaydı eğer, hepsi kendini aşağıya atardı, vaz geçerlerdi tırmanmaktan.

İyi ki bilmiyorlar bir sonu olmadığını uçurumun.

Tarihi Çarpıtmak ve Demirtaş Ceyhun

Özcan Yazıcı

Ön Söz

"Tarihi Çarpıtmak ve Demirtaş Ceyhun" başlıklı yazı Haziran 1993 tarihinde kaleme alındı. Aradan bir yıldan fazla süre geçmesine karşın yazı yayınlanma olanağı bulamadı. **Kopuş** dergisinin çıkışıyla birlikte, yazının yayınlanması gündeme geldi.

Yazının temel çıkış noktası, Varlık dergisinin Nisan-Mayıs 1993 tarihli sayılarında iki bölüm halinde yayınlanan **"Tarihi Yorumlamak ya da Şeyh Bedreddin Destanı"** başlıklı Demirtaş Ceyhun'un yazısı oldu. Şeyh Bedreddin Destanı'na şiirsel yönden övgüler dizen Demirtaş Ceyhun, ancak şiirin özünü oluşturan Şeyh Bedreddin ve halk ayaklanması gerçekliğini **"nazik bir dille (usulupla)"** reddediyor.

Dikkat çekicidir, bu tavır, yalnız Demirtaş Ceyhun'a özgü bir durum da değildir. Aynı zamanda **"Yeni Dünya Düzeni"**nin kurulduğuna inanan burjuva aydınlarının ve onlara eklemlenen "eski sosyalistlerin" de genel tavrı olma özelliğini kazanmıştır. Özellikle 1990'ların başından itibaren, dönekleşen ve tövbekarlık sırasına giren **"eski sosyalistler"** de geçmişlerini unutturabilmek için birbirleriyle yarışıyorlar. Kavgacı şiirlerini görmezden gelenler, Nazım'ı Kuva-i Milliye Destanı, Memleketimden İnsan Manzaraları ve bunların dışındaki aşk şiirleriyle kabul edip, lise ders kitaplarının sıradan bir konusu haline getirmeye çalışıyorlar. Bir zamanlar Nazım Hikmet'e söz söyletmeyenler, şimdilerde Nazım'ın burjuvazinin yurttaşı olabilmesi için, toplantılar düzenliyorlar, imza kampanyaları gerçekleştiriyorlar, Meclis'ten Nazım'a **"af"** çıkarılması ve yurttaşlık haklarının geri verilmesi için gazetelerde, dergilerde yazılar yazarak **"çağdaş demokratik!"** anlayışın ne olması gerektiğini ortaya koymaya çalışıyorlar.

Sosyalizm'in **"para etmediğini"** düşünen **"tövbekar"** sosyalistler, **"Yeni Dünya Düzeni koşullarında!"** geçmişlerinden utanç duyar hale geliyorlar ve susma onurunu dahi gösteremeden, burjuvazinin bile cesaret edemeyeceği bir kinle sosyalist değerlere saldırıyorlar. Olağandır. Yeni sınıfsal tercih, yeni kişilik ve yaşamın yeniden keşfedilmesi ve bu keşfedişin perde arkasını oluşturan burjuvazinin beklentisi, dönekleşen sosyalistlerin tarihi, edebiyatı yeniden **"yorumlamalarına"** neden oluyor. Bunun içindir ki, Türkiye tarihini sosyalist değerlerden arındırmak arzusunda olan ve bu değerlerin alternatif olarak durmasını istemeyen burjuva aydınlarıyla onlara eklemlenen tövbekar sosyalistler, Nazım Hikmet gibi halka mal olmuş sanatçıları **"uysallaştırma"** gereği duyuyorlar. Demirtaş Ceyhun da, sözedilen yazısıyla, böyle bir deneme gerçekleştiriyor, kervana katılıyor...

Demirtaş Ceyhun: "?"

"Daha önce de yazmıştım; Bizim kuşak, Nazım Hikmet'i kitaplarından değil de, ağbeylerimizin (eski tüfeklerin) meyhane köşelerinde, iki tek attıktan sonra çoşup, dizelerin son sözcüklerinin son hecelerini de sanki inadına uzatarak, ağdalı ağdalı, usulca mırıldandıkları ezberlerindeki şiirlerden tanımıştır ilkin.

Bu yüzden de, şiirlere gereksiz yere bir 'yasak meyve' çekiciliği mi yüklermişiz ne, farkına bile varmadan? Ardından da, tıpkı bir mümin körlüğüyle, gene farkına bile varmadan ülküselleştirip, tek boyutlu hale mi indirir mişiz? Onları sığlaştırır mıymışız?

Galiba..."

Demirtaş Ceyhun,Varlık Dergisi'nin Nisan-Mayıs sayılarında iki bölüm halinde **"Tarihi Yorumlamak ve Şeyh Bedreddin Destanı"** başlığıyla bir yazı yayınladı.Demirtaş Ceyhun, bu sözlerle giriş yaptığı yazısında, adeta Türkiye'de aydının geldiği noktayı göstermek istercesine **"cömert"** davranıyor ve bulanık bir bilinçle çarpıtmalara girişiyor.

Demirtaş Ceyhun, Nazım Hikmet'i **"yeniden keşif"** yolculuğuna çıkarken, yazısına bir takım itiraflarla başlıyor. Ceyhun, öylesine utangaçça bir giriş yapıyor ki, utangaçlağına, **"galiba"** demekten kendini alamıyor. Yazısının gelişiminde Nazım Hikmet'i ve Şeyh Bedreddin Ayaklanmasını eleştirmeye çalışan Ceyhun, daha girişte özeleştiri yaparak açık bir biçimde **"niyetini"** ortaya seriyor.

Demirtaş Ceyhun, Nazım Hikmet'i ve yazdığı destanı eskiden nasıl olup da yanlış **"algıladığına"** üzülüyor ve pişmanlık ifadeleriyle yazısına başlıyor, sonra da Destan'ın sanatsal değeriyle sürdürüp, Şeyh'in kimliğine, Bizans tarihçisi Dukas'a, ordan Türklerdeki mülk kavramına ve tüm bunların merkezinde de Şeyh Bedreddin'in önderliğinde gerçekleşen halk ayaklanmasına eleştirilerde bulunuyor.

Demirtaş Ceyhun'un yazısı baştan sona kadar işlevsiz bir kuşkuculuk üzerine kuruluyor. Ceyhun,

Şeyh Bedreddin ve ayaklanmayla ilgili birçok konunun açıklığa çıkmadığını kendi bakış açısıyla ispatlamaya çalışıyor. Demirtaş Ceyhun, okuyucuyu kuşku duymaya çağırıyor ve şunu anlatmak istiyor: **"Evet, Nazım Hikmet'in Şeyh Bedreddin Destanı sanatsal açıdan büyük bir yapıt. Türk şiirinin köşe başlarından birisi. Ne var ki, içeriği önemli değildir. Olsa olsa Nazım tarihsel bir olguyu destanıyla yorumlamıştır. Ancak, Nazım'ın bu yorumlayışında dayandığı kaynaklar bilimsel ve kesin olmadığı için inandırıcı değildir. Bunun için Şeyh Bedreddin Destanı'nın iskeleti üzerinde gezinin ve ne büyük bir sanatsal zenginlik olduğunu görün ve haz duyun. Ancak ne anlattığını fazla düşünmeyin, çünkü Nazım bir tarihçi değildir, o halde yazdıkları da pek doğru değildir."** Evet, Ceyhun'un beklentisi budur.

Nazım ve Şeyh Bedreddin Destanı

Nazım Hikmet, Şeyh Bedreddin Destanı'na giriş niteliğinde bir ön bölüm yazar. Bu ön girişin ilk paragrafında Destan'ın ilk kez içine düşüşünü Nazım şöyle açıklar: **"Darülfünun İlahiyat Fakültesi tarihi kelam müderrisi Mehmed Şerefeddin Efendi'nin 1925-1341 senesinde Evkafı İslamiye Matbaası'nda basılan 'Simavne Kadısı Oğlu Bedreddin' isimli risalesini okuyordum. Risalenin altmış beşinci sayfasına gelmiştim. Cenevizlilere sırkatip olarak hizmet eden Dukas, tarihi kelam müderrisinin bu altmış beşinci sayfasında diyordu ki: 'O zamanlarda İyonyen körfezi medhelinde kain ve avam lisanında Stilaryum-Karaburun tesmiye edilen dağlık bir memlekette adi bir Türk köylüsü meydana çıktı. Stilaryum Sakız adası karşısında kaindir. Mezkur köylü Türklere vaız ve nesayihte bulunuyor ve kadınlar müstesna olmak üzere erzak, melbusat, mevaşi ve arazi gibi şeylerin kaffesinin umumun mali müştereki addedilmesini tavsiye ediyor idi.' "** (Nazım Hikmet, Şiirler, Cem Yayınevi, İstanbul, 1988)

Nazım Hikmet, cezaevinde okuduğu Müderris Şerefeddin Efendi'nin kitabından çok etkileniyor. Ancak Nazım'ın etkilenmesi, daha çok Şeyh Bedreddin ve halk ayaklanmasına duyduğu ilgiden kaynaklanıyor.

Mehmet Şerefeddin Efendi'nin Bizanslı tarihçi Dukas'tan sözetmesi ve yazdıklarına yer vermesi Nazım Hikmet'i daha derinlikli düşünmeye itiyor. Ne var ki, Nazım Hikmet'in Dukas'ın yazdıklarından yararlanması Demirtaş Ceyhun'u pek memnun etmemiş görünüyor. Yer yer aşağıda değinileceği gibi, Demirtaş Ceyhun, Nazım Hikmet'i, Dukas'ın yazdıklarını temel almakla suçluyor. Oysa Nazım Hikmet, Şeyh Bedreddin Destanı'na yazdığı girişte Demirtaş Ceyhun'u çürütüyor. Mehmet Şerefeddin Efendi'yi kastederek Nazım Hikmet şöyle yazıyor: **"Bu İlahiyat Fakültesi müderrisinin sülüs yazılarından, kamış kaleminden, divitinden ve rıhından Bedreddin'imi kurtarmak lazım, diye düşünüyorum. Aklımda İbni Arabşah'tan, Aşıkpaşazade'den, Neşrı'den, İdrisi Bitlisi'den, Dukas'tan, ve hatta Şerefeddin Efendi'den okuya okuya ezberlediğim satırlar var: (.....)"** (a.g.y. syf.150) diyor ve sözü edilen tarihçilerden çeşitli pasajlar aktarıyor Nazım.

Görüldüğü gibi Nazım Hikmet, Şeyh Bedreddin Destanı'nı yazarken yalnızca Dukas'tan değil Osmanlı vak'a nüvistlerinden de haberdardır. Nazım'ın amacı, bugüne kadar resmi tarih içinde çarpıtılan Şeyh Bedreddin gerçekliğini ortaya çıkarmak olmuştur. Bunun için de XV. yy'da yaşamış Bizanslı tarihçi Dukas'ın yazdıklarını ciddiyetle ele almış, Şeyh Bedreddin ve halk ayaklanmasını resmi tarih bakış açısından kurtarmaya çalışmıştır.

Burada bir noktaya vurgu yapmak gerekiyor: Nazım Hikmet eleştirilmez midir?

Nazım Hikmet, Şeyh Bedreddin Destanı'nı yazarken bazı olguları iyi araştıramamış ve bunu şiirine yansıtamamış olabilir. Bunlar araştıralabilir ve eleştirilebilir.

Ancak, eleştirinin içeriğini iyi görmek ve yönelimini iyi çözümlemek gerekir.

Burjuvazi, özellikle son yıllarda, sosyalist değerlere karşı genel bir ideolojik-politik saldırı içinde. Buna bağlı olarak, kültür-sanat alanında da tahribatlarını hızlandırmış durumda. Halkın, emekçi sınıfların tarihsel değerlerinin içini boşaltmayı amaçlayan burjuvazi, bu değerleri resmi ideolojinin, resmi tarihin içinde eriterek, uysallaştırmak istemektedir. Sermaye düzeni, sosyalist değerlerin hiçbirinin kendi düzeni karşısında bir alternatif olarak durmasını ve kalmasını istememektedir. Bunun içindir ki, önceleri Nazım'ın adını anmaya bile korkanlar, şimdi Nazım'ı uysallaştırarak, burjuvazinin yurttaşı olması için düzene yalvarıyorlar. Kişilikler laçkalaştıkça, utanmazlık da sınırsızlaşıyor... Düzenin yasaları karşısında bile 'yasadışı' olan bir özel televizyon kanalı, Şeyh Bedreddin'le ilgili bir program yaparak, her nedense yalnızca gömütünün yerini tartışıyor ve halkın gözünün içine baka baka Kültür Bakanı'nından, tıpkı D. Ceyhun gibi Şeyh Bedreddin'i düzene eklemleyerek **"ilk düşünce şehidimiz"** diye anıyor ve utanmazlığın derin çukuru içinde devletten artık Şeyh Bedreddin'e bir **"anıt mezar"** yapmasını istiyor.

Nazım'ın, "Destan"ı yazarken Şeyh Bedreddin eylemine sınıfsal baktığı kesindir. Ayaklanma, Nazım'ın tarih bilinciyle güncelleşmekle birlikte, öncelikli olarak Şeyh Bedreddin eylemi, XV. yüzyıl başı itibariyle sınıfsal bir eylemdir. Köylülerin, din ayrımı dahi gözetmeden ezilmeye, sömürülmeye son vermek isteğini ve iradesini taşıyan bir eylemdir. İşte Şeyh Bedreddin Ayaklanması'nın, bu tarihsel gerçekliğini gören ve büyük bir başarıyla şiirleştiren Nazım'ın sosyalist tarih bilinci olmuştur.

Öğrendiğimiz şu: Nazım'ın bu kişiliği ve sanatsal anlayışı kurulu düzenle çelişki içindedir. Nazım, sanatına bu çelişkiyi açıkça yansıtmıştır. Çelişki sınıfsaldır kuşkusuz ve bu çelişkinin bir benimseyiş, bir de **"red"**diş yönü vardır. Benimsenen, ezilen, sömürülen emekçi sınıfların direngen varlık alanıdır.

"Red"dedişin temelini ise gericileşen egemen sınıflarının varlık alanı oluşturur. Nazım Hikmet'i doğrudan - tarih bilinciyle- Şeyh Bedreddin'e bağlayan da bu ideolojik bakış açısıdır.

Şeyh Bedreddin'in düşünceleri ve eylemleri de bir **"red"**dedişin göstergesidir. Reddedilen, Osmanlı'nın siyasal, ekonomik, toplumsal yapısıdır. Bu yapıyı oluşturan, iktidarı elinde tutan egemen sınıfların **"red"**dinin somutlaşan hedefidir.

"Red"dediş eylemini üreten ve geliştiren de, Osmanlı'nın acımasızca ezdiği köylüler olmuştur. Dolayısıyla Nazım Hikmet, diyalektik yöntemle, 20. yy. ortalarından, XV. yy. başlarını görebilmeyi başarabilmiş bir aydındır.

Şeyh Bedreddin: Yoksa bir devrimci mi?

Demirtaş Ceyhun, resmi tarihi ezber geçtiği için tartışırken onun dışına çıkamıyor. Önce gözlerine resmi ideolojinin **"nesnel!"**, **"kendiliğinden nesnel!"** gözlüklerini takıp sonra da Nazım Hikmet ve Şeyh Bedreddin eylemini tarafsız bir edayla tartışmaya kalkıyor. Böyle olunca da, Demirtaş Ceyhun yazısının bir yerinde "**Anadolu Türklerinde Mülk Kavramı**" diye bir başlık atıyor, sonra da "**mülk**" kavramını ve Türklerdeki mülkiyet ilişkilerinin gelişimini, **"nesnel"** resmi tarih yazıcılarından yaptığı derleme sözlerle açıklama çaresizliğine düşüyor. "**Kendiliğinden nesnel**" gözlükler, D. Ceyhun'a ancak devletin **"mutlaklığını"** ve iktidarı kullananlar için statükonun **"meşruluğunu"** görmesini sağlıyor. Oysa Türklerin tarihi, tarihlerinin hemen her döneminde egemen sınıflarıyla, ezilen sınıfların arasındaki yoğun çelişkilerin ve mücadelelerin tarihi olmuştur. Demirtaş Ceyhun'un kendiliğinden nesnel gözlükleri bu noktayı görmediği için, Türklerdeki mülkiyet ilişkilerini değerlendirirken **"has, zeamet, tımar"** diye başlıyor, **"has, zeamet, tımar"** diye bitiriyor.

Nasin'in Nazım Hikmet ve Şeyh Bedreddin tablolarını... D. Ceyhun, Nazım Hikmet'i vak'a nüvisteye indirgemek istiyor. Aynı mantıkla, Nasin'in resimlerini de şipşakçı fotoğrafçının fotoğraflarına benzemediği için eleştirmeli...

D. Ceyhun'un içine düştüğü bir çelişki sözkonusudur. Şöyle düşünüyor: **"Madem ki, ben ayaklanmanın özünün devlete karşı devrimci ve toprak mülkiyetiyle ilgili bir ayaklanma olmadığını savlıyorum, o halde ne olduğunu söylemeliyim? Keza ortada Osmanlı'nın idam ettiği Şeyh Bedreddin ve Şehzade ordusuyla çarpışan bir halk kitlesi gerçekliği var."** Ceyhun, başlıyor mürekkep tüketmeye. Şeyh Bedreddin'in dini kişiliğinden, dinle ilgili yazmış olduklarına, ordan Türklerin mantalitelerindeki mülk kavramına, Dukas'a, derken geliyor o yüzyıllarda Anadoluyu kasıp kavuran mezhep kavgalarına (!) dayanıp kalıyor ve kararını da veriyor: Ayaklanma bir mezhep kavgasıdır. Bu noktaya daha sonra değinilecek.

Demirtaş Ceyhun, yazıyor... yazıyor ve yine şöyle yazıyor: **"Görüldüğü kadarıyla; sanırız, ne Şeyh Bedreddin'in bir devrimci öncü olduğu hakkında, ne de Şeyh Bedreddin olayının ülkedeki düzeni ve üretim ilişkilerini değiştirmeyi amaçlamış bir devrimci köylü ayaklanması olduğu konusunda Osmanlı kaynaklarında tek bir satır vardır."** Demirtaş Ceyhun, **"devrim"** ve **"köylü ayaklanması"** kavramlarının üzerinde anlaşılır nedenlerden dolayı vurgu yapma gereği duyuyor. Neyse ki, Osmanlı kaynaklarında, Şeyh Bedreddin'in devrim yapmak istediği, bu amaçla köylüleri ayaklandırdığı ve düzeni değiştirmek için önderlik ettiğine yönelik **"tek bir satır bile"** yok. D. Ceyhun'un Osmanlı kaynaklarından en ufak bir kuşku duymadığı ve resmi tarihin dayanakları olan bu kaynaklara ne büyük bir imanla bağlı olduğu belli oluyor. Oysa bu kaynaklarla ilgili olarak İsmet Zeki Eyuboğlu şöyle yazıyor: **"Onunla ilgili (Ş.B'le) yazıların çoğu inançlarından dolayı ona karşı çıkanlarca yazılmış, düzenlenmiştir.(...) Bütün çalışmalar, yazılanlar karşıt görüşlü Osmanlı yazarlarının Bedreddin'le ilgili yan tutucu söylentilerine dayanır. Bu yazıların sünni inançlara göre düzenlendiği ilk okunuşta anlaşılır. İşe, inanç yönünden suçlamalarla, yermelerle başlarlar. Bu nedenle, bugün, güvenilir belge niteliğini taşımaları olanaksızdır. Bu yan tutucu, bütün olaylara inanç açısından bakan kaynakların birleştikleri tek**

konu Şeyh Bedreddin'in gördüğü öğrenim, kısa bir süre bulunduğu görevdir." (Eyuboğlu, İsmet Zeki, Şeyh Bedreddin ve Varidat, Der Yay., 1980, Syf.145)

XV. yüzyıl başındaki toplumsal-üretim ilişkilerini ve köylülerin içinde bulunduğu ekonomik sömürü, baskı ve zulüm ortamını görmeden, gerçekleşen ayaklanmanın bütün anlamını Şeyh Bedreddin'e yüklemek, salt onun şahsında ayaklanmayı olumlamak ya da olumsuzlamak büyük bir yanlıştır. Bu noktada Şeyh Bedreddin'in rolü, yüzyılın kavram ve koşullarıyla, gerçeklikte varolan çelişkilerin çözümleyicisi, yön göstericisi ve aynı zamanda da önderi olması şeklindedir.

Şeyh Bedreddin bir devrimci midir? Ayaklanma iktidarı hedeflemiş midir? Bu gibi sorular, burjuva tarihçilerinin korkulu sorularıdır. Onlar için önemli olan, kurulu düzene karşı gelinmemesi, egemenlik ilişkilerinin tersyüz edilmemesidir... ve yine önemli olan, ezilenlerin iktidarda olanlara karşı ayaklanmaması gerektiğidir. Tarih bilinci burada kilit bir sorundur. Resmi tarih yazıcılarına bakılacak olursa, halk hiçbir zaman devleti hedeflememiş uysal insanlar topluluğudur. Olsa olsa halkın içinden **"eşkiya"**lar, **"şaki"**ler, şimdilerde ise **"terörist"**ler çıkar.

Yine Şeyh'in devrimci olmadığı ve eyleminin de iktidara yönelmediğini göstermek önemlidir. Çünkü biliyorlar ki, tarihsel temelini oluşturamayan hiçbir hareket kişilik oluşturamaz ve ayakta duramaz, kendini varedemez ve egemen sınıf karşısında alternatif olamaz.

Bizanslı bir tarihçi: Dukas

Demirtaş Ceyhun, Dukas'la ilgili, dolayısıyla Şeyh B edreddin'le ilgili yazdıklarında bizi şöyle bir mantığa götürüyor: "Bir, bütün bilimler gibi tarih de nesnel olmak zorundadır. Yani kendiliğinden nesneldir (D.C.). İki, oysa Dukas, bir Bizanslı tarihçidir ve Osmanlılarla girdiği ilişkiler nedeniyle **'nesnel'** davranamamıştır ve olayları çarpıtmıştır."

Demirtaş Ceyhun, Dukas'ı eleştirerek çürütmek istiyor ve bununla sanki Nazım'ın Şeyh Bedreddin Destanı'nı yazarken yararlandığı, esinlendiği tek kaynak buymuş da Dukas'ı çürütünce destandaki **"tarihsel yorum"**un yanlışlığını göstermiş olacak.

A. Necmettin Borteçin, İnsancıl dergisinde birçok burjuva eleştirmeninin, edebiyatçısının **"sözlükçü"** kafayla düşündüğünü yazmıştı. Borteçin, özellikle Fethi Naci eleştirisinde bu belirlemesini Naci'den aldığı örneklerle ayrıntılandırdı ve gösterdi. Demirtaş Ceyhun'u okurken, Borteçin'in **"sözlükçü kafa"** adlandırmasını anımsadım. D. Ceyhun ne kadar da Fethi Naci'ye benziyor ve aynı sınıfın aydın kişiliğini ortaya seriyor... Ceyhun, sözlükçü kafasıyla Fethi Naci'yi tekrarlıyor, ancak bununla yetinmiyor ve Fethi Naci'ye katkıda bulunuyor. Şöyle yazıyor:

"Bizanslı tarihçi Dukas, ansiklopedilerin verdiği bilgiye göre 1400'de doğmuş ve 1470 yılında da ölmüştür. Yani, Şeyh Bedreddin'in asıldığı yılda, olsa olsa en çok 20 yaşlarında bir delikanlıdır ancak.

Gene ansiklopedilerde yazıldığına göre, önemli bir tarihçidir. Yazdığı tarih de, Osmanlı İmparatorluğu'nun yayılma yıllarındaki olaylarla, İstanbul ve Midilli Adası'nın fetihlerini anlatmıştır özellikle. Aynı kaynaklardan 21 yaşındayken de (...) (Meydan Larouse, Cilt 3, s. 899)

Ama ne var ki, gene aynı ansiklopedinin Midilli maddesinde ise, Dukas'ın....." diye devam ediyor Ceyhun.

A. Necmettin Borteçin, burjuva yazarlarıyla ilgili belirlemesinde öylesine haklı ki, Demirtaş Ceyhun, ancak ansiklopedilerle düşünebiliyor. Ceyhun, ansiklopedilerden, Şeyh'in müridi Börklüce Mustafa'nın gerçekten **"Ben senin emlakine tasarruf edebildiğim gibi, sen de benim emlakime tasarruf edebilirsin"** deyip demediğini öğrenmeye çalışıyor. Demirtaş Ceyhun, Şeyh'i sorgularken yaptığı gibi, başlıyor Dukas'ın doğum, ölüm tarihlerini, doğum yerini, yaşadığı yerleri ansiklopedilerden aktarmaya. Sonuçta Ceyhun, Dukas'ın yazdıklarıyla ilgili şu sonuca varıyor: **"Yani, Dukas da, bizce hiç kuşku yok ki, tarihin Türklerle ilgili bölümlerini, gördüklerine değil, işittiklerine dayanarak yazmış olmalıdır. Bu yüzden, Şeyh Bedreddin olayıyla ilgili yazdıkları, bize nesnel bir tarih olmaktan çok, Batılı bir tarihçinin yakıştırma yorumudur."**

XV. yüzyıl başındaki toplumsal-üretim ilişkilerini ve köylülerin içinde bulunduğu ekonomik sömürü, baskı ve zulüm ortamını görmeden, gerçekleşen ayaklanmanın bütün anlamını Şeyh Bedreddin'e yüklemek, salt onun şahsında ayaklanmayı olumlamak ya da olumsuzlamak büyük bir yanlıştır. Bu noktada Şeyh Bedreddin'in rolü, yüzyılın kavram ve koşullarıyla, gerçeklikte varolan çelişkilerin çözümleyicisi, yön göstericisi ve aynı zamanda da önderi olması şeklindedir.

Dukas ne yazmış olursa olsun, her şeyden önce Demirtaş Ceyhun'un, iğneyi kendisine, çuvaldızı Dukas'a batırması gerekiyor. Osmanlı üretim ilişkileri nasıldır? Kimler üretmekte, kimler tüketmektedir? Üretilen ürünlerin paylaşımı nasıldır? Devlet, her an savaşa hazır beklettiği üretici köylüleri nasıl vergilendirmektedir? Toprak üzerinde üretim ilişkileri ne derece .gelişmiştir? Devletin temel üretim biçimi nedir? Kendi öz gücüne ve uygarlığına mı dayanmaktadır, yoksa 'yağma ve ganimet' devletin yüzyıllara yayılan temel üretim biçimi mi olmuştur? Kendi halkına yabancılaşan Osmanlı egemen sınıfları,

köylüler üzerinde büyük bir baskı ve sömürü sistemi kurmuş mudur, kurmamış mıdır?

Demirtaş Ceyhun, Dukas'ı eleştirerek şöyle yazıyor: **"Bu nedenle, Dukas da, bizce büyük olasılıkla, kendi hıristiyan Anadolusu'nun gerçeklerine bakarak, Şeyh Bedreddin olayını da bir toprak kavgası, bir devrimci köylü ayaklanması olarak yorumlasa gerektir."** D. Ceyhun, karanlıkta el yordamıyla yolunu arıyor ve **"bizce büyük bir olasılıkla"** deme samimiyetsizliğinde bulunuyor.

D. Ceyhun, Dukas'ı ve yazdıklarını eleştiri merkezine oturturken, yalnızca N. Hikmet'in Şeyh Bedreddin Destanı'nı yazarken kullandığı kaynaklardan birisi olması yönüden değildir. D. Ceyhun, Dukas'ı bir "günah keçisi"olarak seçmiştir. Kendisi de yazıyor. Diyor ki, XV. yüzyıl başını ve Şeyh Bedreddin ayaklanmasını aydınlatan kaynaklar yetersizdir. Üstelik Osmanlı vak'a nüvistlerinin yazdıkları dışında yazılanlara yaşama hakkı tanımadığı gibi, **"Şeyh Bedreddin Mahmut günümüzden tam beşyüz elli yıl önce asılmış. Onu yakalayıp getirenlerin, yargılayanların, asanların hiçbiri, gördüklerini, yaptıklarını yazmamışlar. Onunla konuşmuş olanların, onun hakkında yazdıklarından birkaç cümle gelmiş. Bunlar da yuvarlak sözler"** (Cemil Yener, aktaran, Afşar Timuçin, Nazım Hikmet'in Şiiri, Alaz Yayınları, İstanbul 1979). Muhalif tarih yazıcılığı hiç gelişmemiş ve Şeyh Bedreddin'le ilgili doğru dürüst bir kitap kalmamıştır. Dukas'ın yazdıkları bu açıdan önem taşıyor ve o dönemdeki Osmanlı tarih yazıcılarına karşı muhalif bir tarih yazıcılığını dile getiriyor. Fakat gelin görün ki, Dukas bir Bizanslı tarihçidir ve bu durum Demirtaş Ceyhun için kabul edilemezdir. Osmanlı resmi tarih yazıcılarını en ufak bir sorgulamaya tabi tutmayan Demirtaş Ceyhun, hemen hemen Dukas'ın Bizanslı olmasını tartışmaktan ve onu bu yönüyle çürütmeye çalışmaktan öteye geçip, yazdıklarının özünü tartışmamaktadır. Daha yazısının başında ortaya koyduğu tarihin **"nesnelliği"** ve **"kendiliğinden nesnel"** tarih belirlemesine kendisi bile uyamamaktadır. Uyulması da olanaklı değildir. Neye göre nesnel olacaksınız? Resmi tarih üzerinde oturup nasıl **"nesnel"(!)** olacaksınız...

Evet. Sayın Ceyhun'un, Bizanslı bahtsız (!) Dukas'ın doğum ve ölüm tarihlerini öğrenmeden önce yukarıdaki soruların cevaplarını arıştırması gerekir. Öncel olarak bunları tartışmalı ki, Şeyh Bedreddin'i, Türklerdeki mülk kavramını, Dukas'ı ve Nazım Hikmet'i daha iyi anlayabilsin.Yinelersek, Dukas ne yazmış olursa olsun, Nazım'ın yararlandığı temel kaynak Dukas değildir. Nazım olsa olsa destanının özüne Dukas'ın yazdıklarından yararlanarak biçimsellik katmıştır. Nazım'ın yararlandığı asıl kaynak, yüzyılın koşullarıyla köylülerin düşmüş olduğu sefalet ortamıdır, ezilmeleri, sömürülmeleridir. Hangi mezhebe bağlı olursa olsun Osmanlı, köylüleri ve göçerleri ezmiş midir, ezmemiş midir?

Demirtaş Ceyhun, Nazım Hikmet'in destanını bir **"yorum"**, Dukas'ın yazdıklarını da **"batılı bir tarihçinin yakıştırması"** olarak görüyorsa, yukarıdaki sorulara açıklık getirmelidir. Yoksa yazdıkları boş olmaya mahkumdur. Boştur.

Türklerde özel mülkiyet ve sınıflaşma

D.C, yazısına Nazım Hikmet ve Şeyh Bedreddin Destanı ile ilgili itiraflarla başlıyor ve yazı boyunca da Şeyh Bedreddin, Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal önderliğinde gerçekleşen halk ayaklanmasının içini boşaltmakla kendisini görevlendiriyor. Biliniyor, Şeyh Bedreddin ve eylemi, Nazım Hikmet'in büyük bir başarıyla destanlaştırmasıyla birlikte emekçi sınıfların bilincinde daha bir öne plana çıkıyor. Şeyh'le ilgili araştırmalar sıklaşıyor ve ortaya çıkan sonuçlar, Şeyh Bedreddin ve eylemini emekçi sınıfların tarih bilincine oturtuyor. Bundan rahatsız olduğu içindir ki, Demirtaş Ceyhun **"bir sanat eseri tarihsel bir belge olarak kabul edilemez"**gibi bayağı tezler ileri sürüyor. Demirtaş Ceyhun'un asıl yönelimi, Şeyh Bedreddin ve eylemini gerçekliğinden kopartmak ve son derece sıradan, önemsiz bir tarihsel olguymuş gibi sunmak. Bunu yaparken de Demirtaş Ceyhun'un bulanık bilincinde **"mülk, mülkiyet duygusu, özel mülkiyet"** gibi kavramlar beliriyor ve başlıyor sözlükleri, ansiklopedileri ve Osmanlı kaynaklarını karıştırmaya... Bu arada inandırıcılığını arttırabilmek için de Marks, Engels'ten ve marksist tartışmalardan da yararlanmayı unutmuyor. Sonuçta D. Ceyhun, bol bol alıntılar yaparak resmi tarihi yineliyor. Yazıyor, yazıyor ve **"özetle"** diyerek mülkiyetle ilgili şu karara varıyor: **"Osmanlılarda toprak mülkiyeti hakkı ile ilgili kavramın var olduğunu söyleyebilmek bizce olanaksızdır. Yani, Anadolu Türklerinin toplumsal mantalitelerinde, hiç olmazsa XX. yüzyıla dek, böyle bir kavram kesinlikle olmamıştır. Dolayısıyla, atalarımız, mülk sözcüğünü mülkiyet anlamında değil, sürekli egemenlik ve ülke, yurt anlamlarında kullanmışlardır."** Böyle yazıyor Ceyhun. Ancak hemen burada D. Ceyhun'un cahilliği üzerinde vurgulama yapmak gerekiyor. Sayın Ceyhun, **"atalarımız"** derken, bütün bir halkı mı kastediyor, yoksa yalnızca Osmanlı egemenlerini mi... D. Ceyhun'un **"nesnel"** olma koşulunu ileri sürdüğü tarih bile Osmanlı'da toprak üzerindeki üretim ilişkilerinin nasıl geliştiğini gösteriyor. Milatirizme dayanan devlet anlayışının toprak üzerindeki kullanım hakkını nasıl dağıttığını ve köylüleri bir sürü gibi savaş alanlarında va yağmalarında nasıl kullandığı ortadadır. Bireylere doğrudan toprak mülkiyeti hakkını vermemiş bile olsa, bu, Osmanlı içinde toplumsal sınıfların oluşmadığını göstermez.

D. Ceyhun, sınıfsal düşünmek istemiyor, veya şöyle söylemek de olanaklı, D. Ceyhun, sınıfının bilincini yansıtıyor. Ne diyor D. Ceyhun, **"Dolayısıyla atalarımız, mülk sözcüğünü mülkiyet anlamında değil, sürekli egemenlik ve ülke, yurt anlamında kullanmışlardır."** Demirtaş Ceyhun, Osmanlılardaki egemenlik ilişkilerinin gelişimini gizlemek istiyor. Bunun içindir ki, **"egemen sınıflar"**demek yerine **"atalarımız"** diyerek işin içinden çıkıveriyor. Oysa, bütün toplumlarda olduğu gibi Türklerde de toplumsal-

üretim ilişkileri, sınıfsal ilişkiler ağı içinde gelişiyor.

Şimdi, Şeyh Bedreddin ve eylemi özgülünde düşünürsek, Demirtaş Ceyhun neden mülkiyet ve özel toprak mülkiyeti üzerine yoğunlaşma gereği duyuyor. Hemen Demirtaş Ceyhun'a kulak verelim... şöyle yazıyor: **"Görüldüğü gibi, Şeyh Bedreddin olaylarının yaşandığı yıllarda, Anadolu'ya henüz gelmiş göçebe Türk boylarının taşınmazlarla ilgili bir mülkiyet hakkı kavramına da sahip olabileceklerini galiba düşünmek bile olanaksız."**Şu bilincin haline bakın, hem **"galiba"** hem de peşi sıra **"düşünmek bile olanaksız"**. Karar verin sayın Ceyhun, **"galiba"** mı **"olanaksız"** mı ?

Burada bir belirleme yapmamız gerekiyor. Şeyh Bedreddin ve halkı kalkışmaya iten ve ayaklanmanın hedefi olarak devlete yönelten temel etken alt yapıdaki adaletsiz, sömürü ilişkileri oluyor. Bu durumu biraz açmak gerekiyor.

Önce Şeyh Bedreddin'in savunduğu **"toplum düzenini"** bilmek gerekiyor: **"Şeyh Bedreddin'den günümüze kalan yazılarda, onun ne biçim bir toplum düzeni istediğini, önerdiğini gösteren açık seçik bir düşünce ürünü yoktur. Bütün düşüncelerinin yoğunlaştığı 'Varidat' incelemesinde, Şeyh Bedreddin adına ileri sürüldüğü nitelikte, bir toplum düzeninden de sözedilemez. Öteki yapıtlarında da çağına yenilik getiren bir toplum anlayışı bulunmaz."**(Eyuboğluy,İ.Z. a.g.y. Sfy, 223). **"Şeyh Bedreddin'in Varidat'ta ileri sürdüğü görüşlerin, daha çok, bir varlık sorunu, yeryüzünün gerçekliğini içeren bir konu üzerinde yoğunlaştığını anlıyoruz. Bu açıdan bakınca, onun anladığı toplumun içinde yaşanan evrene, yeryüzüne somut olana yönelik bir varlık olduğu sonucu çıkar. Bunu da dinlerin öteevrende (ahirette) bulunduğunu söylediği şu 'Huriler, köşkler, yemişler ve bunların benzerleri yalnız düş ülkesinde vardır, duyu evreninde yoktur' (V.3) açıklamasından anlıyoruz. Din, insanları yeryüzünden soğutup öteevrene, düş evrenine çekmek için orada birbirinden güzel kızların (hurilerin), baldan tatlı ırmakların, mutluluk dolu köşklerin, tadına doyulmaz yemişlerin bulunduğunu ileri sürer, yeryüzünde olan bütün varlıkların geçici, öteevrendikilerin kalıcı olduğunu ileri sürer. Şeyh Bedreddin ise bu söylenenlerin birer düş ürünü olduğunu, gerçek evrende o tür varlıkların bulunmadığını ileri sürer. Sözün kısası ahiret yoktur der. Ona göre ne varsa yeryüzündedir, duyu evrenindedir."** (Eyuboğlu, İ.Z. a.g.y. Syf, 228)

Devam etmeden önce burada bir parantez açmak durumundayız. Demirtaş Ceyhun, kendince Osmanlı'da özel toprak mülkiyeti hakkının gelişmediğini göstermekle, ayaklanmanın olsa olsa bir mezhep kavgası olabileceği düşüncesini kanıtlamış olacak.

Önce Şeyh Bedreddin'in savunduğu "toplum düzenini" bilmek gerekiyor: İsmet Zeki Eyuboğlu şöyle yazıyor: "Şeyh Bedreddin'den günümüze kalan yazılarda, onun ne biçim bir toplum düzeni istediğini, önerdiğini gösteren açık seçik bir düşünce ürünü yoktur. Bütün düşüncelerinin yoğunlaştığı 'Varidat' incelemesinde, Şeyh Bedreddin adına ileri sürüldüğü nitelikte, bir toplum düzeninden de sözedilemez. Öteki yapıtlarında da çağına yenilik getiren bir toplum anlayışı bulunmaz."

Şeyh Bedreddin İslam düşüncesinin genel içeriğini ve devletin halkı dinle uyutma politikasını çok iyi görmüştür. Toplumsal düzende yaşanan sömürü, aşırı vergilendirme yalnızca Türkmenleri değil, **"Rum gemicileri" ve "Yahudi esnafları"** bile ayaklanmaya itmiştir.

Şeyh Bedreddin'in toplum düzenine yönelik düşüncelerini daha iyi algılayabilmek için Şeyh'in adına kurulduğu söylenen Simavilik tarikatına bağlı olanların düşüncelerini bilmek gerekiyor: **"Kesin bir toplum anlayışı getirmemesine karşın, Simavilik'in ortaya attığı görüşün ilginç yanları vardır. Önce toplum düzeninde sömürüye karşıdır, tüketici ile üretici arasındaki uçurumu kaldırmak istiyor. Yaşamayı çalışanların emeklerine dayalı bir süre diye anlıyor. Toplumu oluşturanların çoğu çalışsın azı yesin istemiyor. Şeyh Bedreddin'in izini sürenlere bakılırsa, onların yaşama biçiminden illerde yaşıyan varlıklılara değil de köylerde yaşıyan yoksullara, gerçek üreticilere dayanmak isteği anlaşılır. Osmanlı toplumu için bu da önemli bir düşüncedir, onu aşmıştır. Osmanlı toplumu yoksul üreticilere dayanarak ayakta duran, buna karşın onun yararını düşünmeyen, yalnız tüketici olarak yaşamını sürdüren, bunu da din anlayışına bağlıyan bir varlıktır. Onun aşamalar düzeninde üretici yalnız bir görev varlığıdır, yetkisi, direnme olanağı yoktur, yalnızca buyrulanı yapmakla, isteneni eksiksiz yapmakla yükümlüdür."**(Eyuboğlu, İ.Z. a.g.y. Sfy. 228-229)

Burada yeniden D. Ceyhun'u anmamız gerekiyor. Demirtaş Ceyhun, ısrarla Osmanlılarda özel toprak mülkiyeti hakkının olup olmadığını ispat etmeye çalışmak yerine, toprak üzerindeki üretimden köylülerin ne derece pay alabildiğini araştırmış olsaydı daha sağlıklı sonuçlara varabilirdi.

Mezhep kavgası mı, halk ayaklanması mı ?

Demirtaş Ceyhun, tamamen yanlış bilinç yaratmak amacı ile kurduğu yazısını, olağandır ki yanlış sonuçlarla bitiriyor. Şöyle diyor: **"Ama bizce, Şeyh Bedreddin olayının temelinde de o yıllarda Anadolu'yu kasıp kavurduğunu bildiğimiz mezhep kavgasının yatıyor olması galiba gerçeğe daha**

yakın bir olasılıktır." Kuşkusuz, D. Ceyhun **"gerçeğe"**, içinde bulunduğu burjuva sınıfının gerçekliğiyle bakıyor. Böyle olunca da, ayaklanmanın düzene (devlete) yönelik niteliğini göremiyor. Ya da bu yönelimi gizleyebilmek için tarihsel gerçekliği çarpıtıyor ve ayaklanmanın özündeki ekonomik ezilmişliği dikkate almayarak, sömürüyü yok sayıyor... ayaklanmanın biçimselliğini oluşturan dinsel motifleri, sanki temel özmüş gibi kabul ediyor ve ayaklanmayı basit bir mezhep kavgası olarak sunuyor. Bu noktada Eyuboğlu şöyle yazıyor: **"Şeyh ile kahyanın (Börklüce Mustafa) görüşlerinden oluşan bu ortakçı toplum düzeni, daha çok geçim sıkıntısı çeken üretici toplulukların ilgisini çekmiş, onların yaşama düzenine yön verebilecek nitelikte sayılmıştır. Nitekim ayaklananların köylülerden, topraksız kimselerden oluşması da bunu göstermektedir. Yoksa köylülerin yalnız din inançlarıyla, cennet umuduyla böyle bir işe sarılmaları pek olası görülmüyor. Köylüler, genellikle varlıklı kimselerin, beylerin tarlalarında, yaylalarında boğaz tokluğuna çalışan kimselerdi. Onlar için bütün işlenir toprakların, onlardan sağlanan ürünlerin ortaklaşa olması gerçekten en ilginç toplum düzenidir."** (Eyuboğlu,İ.Z. a.g.y. 231-232).

D. Ceyhun'un savlarının aksine Şehzade ordusu ile halk arasında gerçekleşen savaş, tam bir iktidar mücadelesidir. Kesinlikle bir mezhep kavgası değildir. Şeyh'in düşünceleri öylesine etkili olmuştur ki, Ege'deki Hristiyanlar ve Yahudiler bile Türkmenlerle birlikte ayaklanmıştır. Şimdi nasıl oluyor da farklı dinlerden insanlar bir araya gelerek mezhep kavgasına girişiyor? Ş. Bedreddin, dinsel eleştirilerle ayaklanmayı örgütlemiş bile olsa, ayaklanmanın yönelimi doğrudan devletin kendisi olmuştur. D. Ceyhun'un kanıtlamaya çalıştığı **"mezhep kavgası"** savı, gerçekte Şeyh Bedreddin ayaklanmasının devlet erkine yönelik bu özünü gizlemeye yöneliktir.

Eğer D. Ceyhun, büyük bir imanla bağlı olduğu anlaşılan Osmanlı kaynaklarını iyi incelemiş ve biraz eleştirel okuyabilmiş olsaydı, Ş. Bedreddin eyleminin temelindeki özün mezhep çatışması olmadığını görebilirdi. Hemen bütün Osmanlı kaynakları Ş. Bedreddin'i devlete karşı ayaklanmış olmasıyla eleştirmeyle başlarlar. Şeyh'in padişahlık istediğini, köylülere bütün malların ortaklaşa kullanılmasını önerdiğini yazarlar. Örneğin, Aşıkpaşaoğlu Tarihi'nde, Ş. Bedreddin çevresinde toplananlara şöyle söylediği yazılıdır: **"Gelin: şimdiden sonra padişahlık benimdir. Taht benim elimdedir. Sancak isteyen gelsin. Timar isteyen, subaşılık isteyen gelsin. Velhasılı ne dileği olan varsa gelsin. Ben şimdiden sonra huruç ettim. Bu ülke de benim."** (Aşıkpaşaoğlu Tarihi, Atsız, 1970, Syf. 98 aktaran, Eyuboğlu, İ.Z. a.g.y. Syf. 163)

Bunun yanında, Ş. Bedreddin ile ilgili yazılanların bir kısmı, ayaklanmayı Şeyh'in düşünceleri çerçevesinde açıklamaya çalışırlar. Zaten bu nedenle değil midir ki Osmanlı, Şeyh'i idam etmiştir?!

Osmanlı kaynakları, dinsel çözümlemelerinden dolayı Şeyh'e eleştiriler yöneltirken, kendisini peygamber ilan ettiğini ve düşenceleriyle şeriata aykırı davrandığını ileri sürerler. Oysa Ş. Bedreddin'in Varidat adlı yapıtı okunduğunda hiç de peygamberlik gibi bir iddiasının olmadığı görülür. O yalnızca Kur'an özelinde İslam dinini eleştirmiş, yorumlar getirmiştir. Bunu yaparken de, kendisine peygamberlik sıfatını yüklememiştir. Ş. Bedreddin'in kendisini peygamber olarak ileri sürmemesine karşın, halkın onu peygamber olarak görme olasılığı çok yüksektir. Yine Eyuboğlu şunları yazıyor: **"Börklüce Mustafa'nın çevresinde toplanan kalabalık onun, Şeyh Bedreddin'in kişiliğinde peygamberce bir özellik görmüşse, bu inançla onun izinde yürümüşse bunda tek etki, o çağda bu tür işleri ancak peygamberlerin yapabilecekleri inancının yaygınlığıdır."** (Eyuboğlu, İ.Z. a.g.y. Syf. 233)

Şeyh Bedreddin ister peygamberlik ilan etmiş olsun, isterse etmediği halde halk onu böyle kabul etmiş olsun. Sonuçta önemli olan eylemin özüdür. Ş. Bedreddin'in yönelimi Osmanlıdaki ekonomik-toplumsal eşitsizliktir. Bunun içindir ki, Ege'nin müslüman, hristayan, yahudi köylü ve esnafı, Börklüce Mustafa'nın saflarında yer almışlar ve aynı amaç için Şehzade ordusuna karşı savaşmışlardır.

Sonuç

D.Ceyhun, sınıfsal niteliğini iyice netleştiriyor. Yazısının sonunda şöyle yazıyor: **"Şeyh Bedreddin de, sanırız ilk düşünce şehidimizdir. Özgür düşünmeyi seven bir bilim adamı olduğu için tanrılara kurban olarak sunulmuş olsa gerektir."** D. Ceyhun, Şeyh'i bize devrimci bir önder olarak değil de, eylemlerini yok sayarak, salt bir düşünür ve felsefeci olarak sunuyor. Şeyh'in Osmanlı'nın despotizmi karşısında özgür düşündüğü bir gerçek, ama aynı zamanda ezilen köylüler için de **"özgürlük"** düşündüğü ve bunun da eylemini ürettiği aynı oranda bir başka gerçek.

Yenik düşen Şeyh Bedreddin'i ayaklanmanın hemen peşi sıra Serez Çarşısı'nda asarak çırıl çıplak teşhir eden Osmanlı egemenleri, Şeyh'in özgür düşünmeyi sevmesine mi karşı çıkmışlardır, yoksa başka bir nedenden midir, iyi görmek gerekir. D. Ceyhun, bunu bize gösteremez. Burjuvazi, emekçi sınıflara tarihsel değerlerini göstermez.

D. Ceyhun, bu yazısıyla neyi amaçlamıştır. **Bir**, burjuvaziden geçmişine yönelik bağışlanmayı dilemiştir; **iki**, Nazım Hikmet'in sanatını yapay ayrımlara tabi tutarak içini boşaltmak ve burjuvazinin son dönemlerde yaygınlaşan kampanyasına uyarak, Nazım Hikmet'in sosyalist, kavgacı yönünü yok sayarak uysallaştırmak ve aşk şiirleriyle düzene eklemlemek için; **üç**, Nazım'ın Destan'ını tartışır görünerek, Şeyh Bedreddin'i ve eylemini tarihsel gerçekliğinden kopartmak, burjuva tarih bilinci içinde eritmek; **dört**, sınıf mücadelelerini yok saymak ya da gizlemek. Sayın D. Ceyhun... yazı çalışmalarınız nasıl gidiyor... aman çalışkan olun... disiplinli çalışın... üretken olun... ve lütfen siz de **"Elvada Alyoşa"**nızı bir an önce yayımlayın... yoksa sizin için zaman geç olabilir... Biliyorsunuz, köşeler hızla tutuluyor ve ne yazık ki burjuvazi **"döneklik manifestosu"** yazmayana **"köşe bileti"** kesmiyor... cesur olun... korkmayın... utanmayın... lakin, burjuvazi, karşılığını umduğunuzdan da fazlasıyla size ödüyor ve ödeyecek... gönül rahatlığıyla bırakın kendinizi burjuvazinin kollarına...

SARMAL YAYINEVİ'NDEN

Bilimin Doğal Olmayan Doğası

Lewıs Wolpert/ Evcimen Perçin

Bu yapıtta öne sürülen ana tema, bilime ilişkin birçok yanlış anlamanın bilimin nasıl "doğal olmadığı" kavrandığında düzeleceğidir. Bu yaklaşıma göre, sağduyunun, özgün bir düşünce biçimi olan bilimin doğasını anlaması mümkün değildir. Az rastlanır ve sezgi karşıtı olan bilimsel düşünce sağduyuya karşıdır. Bir bilimadamı tanrıya inanabilir amatanrıyı doğal olayları açıklamak için kullanamaz. Tanrının vücut bulmuş bir varlığı yoktur ve algılanamaz, çünkü boşlukta yer kaplamaz ve kanıtlanamaz. Bu anlamda tanrı var olmayan nasıl başedebilir? Dinle bilim aslında bağdaştırılamaz iki kavramdır

Kozmik Kod I
Doğanın Dili-Kuantum Fiziği

Heinz R. Pagels / Tr: Nezihe Bahar

Yazar mikrokozmozun gizemini anlattığı bu yapıtında "Evren kodlanmış kozmik kodla yazılmış bir mesajdır" diyor. Kuantum fiziği bu kodu çözmeye çalışan bir bilimdir. Bu bilim şimdiden gerçeklik konusundaki varsayımlarımıza meydan okuyan keşiflerde bulunmuştur.

Kozmik Kod II
Maddenin İçine Gezi

Heinz R. Pagels / Tr: Nezihe Bahar

Yazar yapıtının bu cildinde kuantum fiziğindeki gelişmeleri işleyerek hadronların, pluonların ve kuarkların durmadan değişen ve görünüşte bir yasası olmayan dünya.